CARL ALFRED MEIER

JUNG

ARKETİPLER, RÜYALAR VE DİN

ÇEVİREN VE YAYINA HAZIRLAYAN
SÜHA ZAİMOĞLU

LEJAND

© **LEJAND Kitap** #41

Psikoloji #01

Yayın Yönetmeni: Şener Boztaş
Editör: Kenan Can Çalışkan
Son Okuma: Ferit Güven

İç Tasarım: Burhan Üçkardeş
Kapak Tasarımı: Yasin Çetin

ISBN: 978-625-8452-41-9
Basım Tarihi: Haziran 2022
Sertifika No: 48108

Baskı-Cilt: Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım, Yenibosna Merkez Mh.
Cemal Ulusoy Cd. No: 43 Bahçelievler, İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika No: 40675)

Carl Alfred Meier, *Jung: Arketipler, Rüyalar ve Din*,
İstanbul: Lejand Kitap, 2022.

Özgün Adı: *Jung and Analytical Psychology* (1959)

LEJAND

lejandkitap

lejand.com.tr

+90 212 875 98 51
editor@lejand.com.tr

Kavaklı Mh. Yeşilyurt Cd. No: 5AR D: 2 Beylikdüzü İstanbul

JUNG: ARKETİPLER, RÜYALAR VE DİN

Carl Alfred Meier

Çeviren & Yayına Hazırlayan
Süha Zaimoğlu

LEJAND

Carl Alfred Meier

Dr. Carl Alfred Meier, İsviçre Federal Enstitüsü'nde (ETH) Dr. Jung'un halefi olarak profesörlük yapmış, uluslararası üne sahip bir psikiyatristtir. 1905 yılında İsviçre'nin Schaffhausen kentinde doğdu. Tıp eğitimini Zürih Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tamamladıktan sonra (M.D. 1929), yüksek lisans eğitimine Sorbonne, Paris'teki Ecole de Medicine ve Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde devam etti.

Dr. Meier, 1930-1936 yılları arasında Zürih'teki Burghölzli Psikiyatri Kliniği'nde Laboratuvar Araştırmaları Direktörü ve Asistan Doktor olarak görev aldı. Bu süre zarfında Eugen Bleuler ve H. W. Maier'in iş arkadaşıydı. 1936 yılında, psikiyatri alanında uzmanlık derecesi aldı.

Profesör Meier, Dr. Carl Gustav Jung ile yakın ilişkisi sayesinde, analitik psikoloji ile ilgili birçok alanda faal rol aldı. 1933-1943 yılları arasında (C. G. Jung Başkan iken) Uluslararası Tıbbi Psikoterapi Derneği Genel Sekreteri olarak; 1933-1948 yılları arasında İsviçre Pratik Psikoloji Derneği Başkan Yardımcısı olarak ve 1946-1950 yılları arasında Zürih Psikoloji Kulübü Başkanı olarak çalıştı. Zürih'te C. G. Jung Enstitüsü'nü kurdu ve 1957'ye kadar başkanlığını yaptı. Kendisi, aynı zamanda Uluslararası Analitik Psikoloji Derneği'nin (1957) kurucusudur.

1949'da emekli olduktan sonra, Dr. Jung'un yerine İsviçre Federal Enstitüsü'ne (ETH) profesör olarak atandı.

1935'ten beri Dr. Meier, tıbbi psikoloji ve psikoterapi alanında üretken bir yazar olmuştur. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde düzenlenen pek çok uluslararası kongrede yer almış ve seçkin topluluklara İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca dersler vermiştir. Genellikle Dr. Jung'un en parlak öğrencisi olarak nitelendirilmiştir.

Süha Zaimoğlu

6 Eylül 1992'de İstanbul'da, tarihî yarımadada doğdu. 2011-2021 yılları arasında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi'nde Sosyoloji, Fransız Dili ve Edebiyatı, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı öğrenimi gördü. Uluslararası akademide Batı Çalışmaları başlığıyla incelenen bu alanda kazandığı donanımı; felsefe, sosyoloji ve psikoloji dersleriyle pekiştirdi. Yoğun ilgi gösterdiği ders başlıkları Karşılaştırmalı Edebiyat, Edebiyat ve Bilinçdışı, Edebiyat ve İdeoloji gibi metinlerarası çalışmalar ve Antik Yunan, Ortaçağ ve Rönesans Dönemi gibi kültür tarihi konuları üzerineydi.

Bu dönemde Fransa, Almanya ve Amerika başta olmak üzere, çeşitli Batı ülkelerine geziler düzenledi; yurt içinde ve yurt dışındaki kültürel organizasyonlarda yer aldı. İlk gençlik yıllarından itibaren Jungiyen Psikoloji, Batı Ezoterizmi ve Batınî Doğu Gelenekleri üzerine okumalar yapan Süha Zaimoğlu, aynı zamanda bir söz yazarı ve elektronik müzik bestecisidir. Çevirmenimiz, yolculuğuna Amerika'da devam ediyor.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ • 9

JUNG VE
ANALİTİK PSİKOLOJİ • 13

ARKETİPLER VE
KOLEKTİF BİLİNÇDIŞI • 33

RÜYALARIN YORUMLANMASI • 73

PSİKOLOJİ VE DİN • 107

İNDEKS • 135

ÇEVİRMENİN ÖNSÖZÜ

Jungiyen psikolojiye giriş niteliğindeki bu eser, *derinlik psikolojisi*nin üç büyük kurucusundan biri sayılan C. G. Jung'un düşünsel mirasını muhtasar biçimde özetliyor.

Özenli araştırmalar sonucu sizler için tespit ettiğim bu kitap, Jung'un asistanı olarak görev almış ve ilerleyen zamanda Jungiyen okulun en önde gelen otoritesi olarak kabul edilmiş Dr. Meier'in, Massachusetts'te teoloji öğrencilerine verdiği *Cutting Lectures* konferanslarından derlenmiştir. Dört ana başlıkta verilen bu dört ders süresince Meier, kolektif bilinçdışı, arketipler, rüyalar ve bireyleşme süreci gibi Jungiyen kavramlar üzerine düşündürücü ve etkileyici bir tartışma sunmuştur. Katılımcıların ilahiyat öğrencileri olduğu böylesi bir konferansta, tüm konunun mit ve din mefhumları etrafında gezindiğini ve geleneksel anlayışı sağlıklı bir şekilde sınamayı hedeflediğini de belirtmemiz gerekir. Bu bağlamda eser, alanında bir kilometre taşı olarak görülmelidir.

Analitik psikolojinin geniş kapsamı ve derinlikli doğası, metindeki düşünce akışını yeterince şekillendirmektedir. Bununla birlikte, yazarın çokdilliliği ve özgönderimsel üslubu, klasik yapıtlara ve sahiplerine çok sayıda atıflarıyla, oldukça zengin bir anlatım sunmaktadır. Ayrıca, söz konusu eser, insan bilincinin içrek doğasını;

rüyalar, mitler ve folklorun sembolik okumaları ile -neredeyse- karşılaştırmalı edebiyat yaklaşımında, ancak doğal olarak bilimin duru ışığında incelemektedir. Bu sebeple, oldukça keyifli ve pekiştirici bir çeviri süreci geçirdiğimi söylemeliyim.

Bu süreçte, elbette Jungiyen, Freudyen, Adleryan okullar ile sözü edilen diğer psikiyatrların çalışmalarını; bazı klasik ve modern edebî metinleri; erken dönem kültürlere dair etnografik araştırmaları; Ortaçağ felsefesini ve Rönesans sahifelerindeki Latince ve İtalyanca ifadeleri; kutsal kitapların belirli bölümlerini ve antik bilgeliğin bazı ezoterik öğretilerini yeniden (ve usulen) karşılaştırarak inceledim. Bu incelemelerden elde ettiğim verilere, kitaptaki dipnotlarda (ç.n.) mümkün olduğunca sade biçimlerde yer verdim. Bunlar, metinde sıkça kullanılan Latince ve Yunanca terim, kalıp ve deyimler; metnin aslında göz ardı edilmiş İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Sanskrit terminoloji; bazı bilimsel veya tarihi durum, olay ve karakterlerin gerekli açıklama ve yorumlamaları; dinî unsurların kültürümüzdeki referansları ve kutsal veya klasik eserlerden alıntıların kaynakçalarıdır. Ayrıca tüm metin formatı, strüktürel açıdan yeniden düzenlenmiştir. Bu sayede, konuya hâkim olanlar kadar, Jungiyen psikolojide temel bir bakış açısı edinmek isteyen okurların da rahatlıkla istifade edebilecekleri bir kaynak sağladığımızı umuyorum.

Okuru "kendi derinliklerinde üretilmiş kaliteli sembollere" (s. 129) çağıran bu metnin, insan ruhunun gizli yönlerini açığa çıkaran ve onu bütüncül bir hale yönlendiren *longissima via*da (en uzun yol) tekil ve etkili bir adım olduğuna inanıyorum. Bunu, aynı zamanda Türkçeye kazandırmayı dilediğim yeni kitaplar dizisinin ilk matrisi olarak görüyorum ve okura, kişinin ancak bu yolculuğu *eğer kendisi de yapmışsa* eşlik edebileceği (s. 111) ilkesine riayet ettiğimin garantisini veriyorum.

Modern sonrası toplumların birincil ödevinin, ayrıca, bireyin kendisine ve çevresine karşı sorumluluğunun, sağlıklı ve bütünlüklü kişiliğe erişmek vazifesi olduğu açıktır. Böylece öznel düzeydeki açmazların -tıpkı bireysel bilinçdışındaki kompleksler gibi- kümelenerek, kitlesel -ve dahi küresel- çapta nevrozlara evrilmesinin önüne ancak bu sayede geçilebilir. Zira Jung'un alametifarikalarından, "Bilinçdışınız, siz onu bilince dönüştürene değin hayatınızı yönlendirecek ve siz, ona *kader* diyeceksiniz" sözü, böyle bir okumaya aracılık etmektedir. Bilinçdışı unsurları otonom niteliklerinden çözmek ve onları hakiki ve pereniyal (kalıcı) bir iradeye entegre etmek için kişi, gerektiğinde uzman yardımından istifade edebilmeli; ancak öncelikle, deyim yerindeyse, kendi analisti olabilmelidir -"eğer (...) kendi doğasına direnmekten kaynaklanan herhangi bir önyargısı bulunmuyorsa." (s. 33)

Önyargılardan söz etmişken, okuru kitabın genel hatları ve dönemin politik bilinçdışı hakkında bilgilendirmem gerekir. 1950'lerin Orta Avrupa'sında sosyal konsensüs, gerek gündelik yaşam ve gerek tıbbi perspektifte, doğal olarak, günümüzün hayat ve insan anlayışıyla uymayacak bazı görüşler barındırıyordu. Kültürel kodların ve toplumsal kurumların soğuk savaş tesiriyle yoğrulduğu bu travmatik dönemde ırk, eğitim, inanç, sosyal statü, toplumsal cinsiyet gibi başlıklar günün algısına göre değerlendiriliyordu ve dolayısıyla bunlar, zamanın ruhuna ait, kolektif bilince yansıyan kitlesel kompleksler olarak hüküm sürüyordu. Bu sebeple, kitabı hazırlama sürecinde, bireysel olarak etik ve çevirmen olarak ilkesel bir ikilem yaşamam gerekti. Bu durumda, metnin aslına uygun tutulması, ancak, okura bir ön bilgilendirme yapılması gerektiği kanaatine vardım. Dolayısıyla, okurun kendi değerlerine aykırı bulabileceği bazı ifadeleri -eğer varsa- bu açıdan değerlendirmesi gerektiğini

hatırlatmak isterim. Ne de olsa, yazarın özeleştiri kabiliyetinden mahrum kalmadığını şu sözlerinden anlıyorum: "Doktorlar belirli bir şekilde önyargılıdırlar, bu nedenle gözlemleyebilecekleri tüm fenomenleri kendi terimleriyle açıklama eğilimindedirler." (s. 14)

Elinizdeki eserin Jung'u ve insan doğasını anlamada oldukça muhtasaran ve etkili hazırlandığını söylemekle birlikte, son sözü tekrar Meier'e bırakıyor ve "yalnızca *doğrudan idrakin* sağlam bir ilke olabileceğine inanıyorum". Zira "gerçek bir başarı, ancak gerçeğini kendimiz keşfettiğimizde mümkündür. Yalnızca kitaplardan (...) aldığımızda değil." (s. 15)

Süha Zaimoğlu
Mayıs 2022, Washington, DC

JUNG VE ANALİTİK PSİKOLOJİ

Bu dört derse hazırlandığım aylarda, konuya daha fazla kafa yormam gerektiğinin farkına vardım. Zira analitik psikolojinin olası teolojik sonuçları, uygulamaları ve analizleri hakkındaki görüşlerimin sınırlı olduğunu düşünüyordum. Konu ile fazlasıyla ilgilendim ve beklediğimden fazla etkilendim. Akıl yürütmelerim sonucunda, analitik psikolojide ve özellikle kişilik analizinde, ne yaparsak yapalım, konuyu sadece psikolojik yollarla açıklayamayacağımız sonucuna vardım. On yıl kadar önce çekinceli bir şekilde formüle ettiğim fikirden yola çıkarak, bu analizlerin etkilerinin, sadece psikolojik bilgiyle anlaşılamayacaklarına kanaat getirdim –özellikle, kesin nevrotik semptomlar gözlenen veya rahatsızlığı şiddetli olan vakalarda. Eminim buna birçok analist ve psikolog karşı çıkacaktır. Böylesi bir ifadeye, yakın vakte kadar ben de itiraz ediyor olurdum.

İyileşme mefhumu kesinlikle karmaşık ve epeyce çetrefilli bir konudur. Bu süreçte bilinen ve bilinmeyen o kadar çok faktör konuya dahil olur ki; bir psikolog, deneyimlerini özetlerken veya pratikte yaşadıklarını açıklamaya çalışırken, denklemdeki bilinmeyenlerin çokluğu neticesinde kafa karışıklığı yaşayabilir. Bu nedenle, bu

alanda edindiğim otuz yıllık tecrübenin ardından diyebilirim ki, tedavi mefhumu, yani bir akıl hastalığının veya nevrozun iyileşmesi, benim için hâlâ bir bilmecedir. Hatta şimdi bu bilmecenin –veya dilerseniz mucizenin– işe yeni başladığım zamana göre daha gizemli olduğunu söyleyebilirim. Nevrotik insanların tedavisi ve iyileşmesi hususunda inanç faktörü[1] olarak adlandırabileceğimiz şeyin hayati önemini bu kadar geç anlıyor oluşum, sizleri şaşırtabilir. Ancak bunun sebepleri, psikoterapinin karmaşık sorunlarını tanımladığımız ölçüde anlam kazanacaktır. Psikoterapi esnasında meydana gelen inanca dayalı fenomenler, ince bir şekilde gizlidirler. Bu sebeple olayları katılımcının, yani dinî bir inancı olan danışanın bakış açısından göremeyen kişi bunu tamamen gözden kaçırabilir. Başka bir deyişle, bu gerçekleri, bu etkileri ve bu fenomenleri dinî olmayan terimlerle anlamlandırmaya çalışabilir.

Freudyen okulun hâlâ bu tabiattaki fenomenleri biyolojik kökenlerine indirgemek gerektiğini savunduğunu çok iyi biliyoruz. Çünkü onlara göre, bu fenomenlerin *dinî* addedilmesi, yanlış yorumlama olarak kabul edilmelidir. Bu önyargı, çoğu psikoterapistin ve psikiyatristin aldığı geleneksel tıp eğitimine atfedilebilir. Çoğu zaman böyle bir eğitim, kişiyi yalnızca dinî fenomenolojiyi anlamak için ihtiyaç duyduğu bilgiden yoksun bırakmaz; aynı zamanda bir doktoru, bu materyallerden gerekli çıkarımlar yapabilmesini sağlayacak mantıksal bir bağlamdan da mahrum bırakır. Doktorlar

1 Kitapta sıklıkla sözü edilecek bu tartışmalı kavram doğru anlaşılmalıdır. İnanç faktörü, kişilerin mensup olduğu çeşitli inanışların mutlak doğrular olmasından değil; bilinçdışı, bilinç ve sosyal kanıyı derinden etkilemesinden ileri gelir. Gelecek bölümlerden de anlaşılacağı gibi, Jungiyen düşüncede dinler, mitler, rüyalar ve sözlü-yazılı edebi metinler, aynı yaklaşımla ele alınır. Zira tümü, bilinçdışı sembolizmin bilinçteki tezahürleridir ve kutsal olsun/olmasın, insan doğasının sui generis unsurlarıdır.-ç.n.

belirli bir şekilde önyargılıdırlar, bu nedenle gözlemleyebilecekleri tüm fenomenleri kendi terimleriyle açıklama eğilimindedirler. Sonuç olarak dinî olguları ortadan kaldırırlar ve tedavinin belirleyici kısmında, bilim düzeyinde, özellikle de doğa bilimleri düzeyinde açıklanamayan ve açıklanmaması gereken birtakım faktörler olabileceğini kabul etmeme eğilimi gösterirler.

Benim de bir hekim olarak –inanç faktörünü hiçbir zaman gözardı etmeyen Dr. Jung'un özel öğrencisi olsam dahi– zihinsel hastalıklar ve nevrotik rahatsızlıklardan muzdarip insanların tedavisinde, inanç faktörünün hayati önem taşıdığını fark ettiğim noktaya gelene dek uzun bir yol kat etmem gerekti. Ancak Jung, görebildiğim kadarıyla, Alsatian Parsons'ın bir makalesini okuduğu 1932 yılındaki konferansına kadar, inanç faktörünün önemine duyduğu inancı gerekli bulgularla desteklememişti. Bu sebeple, bu sonuca daha evvelce ulaşmadığım için mazur görüleceğimi umuyorum. Nitekim bunun bir avantaj olduğunu vurgulayabilirim, zira bu mahrumiyeti hocamdan aldığım pek söylenemez; bu dersi kendim öğrenmek zorundaydım. Bunun, analizin temel ilkelerinden biriyle uyumlu olduğuna inanmaktayım. Yani, yalnızca *doğrudan idrakin* sağlam bir ilke olabileceğine inanıyorum ve gerçek bir başarı, ancak gerçeğini kendimiz keşfettiğimizde mümkündür. Yalnızca kitaplardan veya öğretmenimizin –ne kadar bilge olursa olsun– söylediklerinden aldığımızda değil. Bu nispeten derin sorunlara dördüncü derste değineceğim. Şimdiki vazifem, Jungiyen psikolojinin ana hatlarını ve temel kavramlarını irdelemektir.

Bu başlı başına zor bir vazife, çünkü Jung'un fikirlerini ana hatlarıyla belirlememizi sağlayacak kesin bir Jungiyen sistem yoktur. Bu nedenle, biyografik veya kronolojik diyebileceğimiz bir yöntem belirledim. Jung'un geçmişine, kişisel ve mesleki gelişimine ve ka-

riyerine dair bilinmesi gereken şeyler vardır. Çünkü tüm bulguları kendi hayatından veya danışanlarından edindiği tecrübelerinden kaynaklanmaktadır. Jungiyen psikolojinin dikkat çekici bir özelliği de, kurucusu C. G. Jung'un, bulgularını daima önce kendisine uygulamış olmasıdır. Bu gerçek, bu arada, Jungiyen düşüncenin ana hatlarını belirlemede kronolojik-biyografik yöntem izleme fikrini desteklemektedir. Çünkü onun tüm yaklaşımı, gelişimindeki en ileri düzeylerde bile neredeyse yavaş yavaş, -bir başka deyişle- biyolojik bir şekilde artmaktadır. Jungiyen düşünce, onun yalnızca kişisel yaşamıyla değil; aynı zamanda daima bir öncekiyle bağlantısı bulunan keşifleriyle de yakından alakalıdır ve bunlar öncülleriyle kıyaslanarak dikkatle kontrol edilirler. Bu, analitik psikolojinin tamamının ampirik olduğu veya başka bir deyişle Jung'un tüm fikirlerinin ampirik verilere, ampirik gerçeklere dayandığı anlamına gelir. Bu ampirik gerçekler Jung'un hayatıyla yakından ilintilidir. Ancak bu, onun bulgularını sistematik kılmaz. Bilakis, Jung'un sistemi, ancak onun hayatı incelenerek keşfedilir ve yaşamın temelinde yatan herhangi bir sistem genellikle yalnızca *après coup*[2] incelenir. Bu da insan hayatının yalnızca geriye dönük olarak anlanılandırıldığını ifade eder.

Jung, 26 Temmuz 1875'te, İsviçre'deki Constance Gölü yakınlarında, babasının rahiplik yaptığı Kesswil isimli küçük bir köyde doğdu. Soyağacında çokça din adamı ve doktor vardı. Dedesi Carl Gustav Jung -ki hem soydaşı hem de adaşıdır- Basel Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yaptığı reformlar hasebiyle, günümüzde hâlâ büyük saygı görmektedir. İsviçre'nin tüm entelektüelleri, Basel Üniversitesi'nin, ülkedeki en eski üniversi-

2 *Fr.* "sonradan"-*ç.n.*

telerden (kuruluşu 1460) olmasıyla gurur duyarlar. Jung, öğrenim hayatını Basel'de sürdürmüş ve daha sonra Basel Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. Buradan Zürih Üniversitesi Psikiyatri Kliniği'ne, yani "Burghölzli"ye geçerek asistanlık yapmış; ardından "Oberarzt" ünvanı alarak Kliniğin müdürü Dr. Eugen Bleuler'in baş asistanı olmuştur. Bleuler, zamanının en ünlü psikiyatristlerinden biridir. O zamanlar *dementia praecox*[3] adıyla bilinen şizofreni[4] üzerine özel çalışmalar yapmıştır.[5]

Aslına bakarsanız, şizofreni kavramının Eugen Bleuler'e dayandığını söyleyebiliriz. Eugen Bleuler ile birlikte Jung, şizofrenide gözlenen tuhaf zihinsel fenomenleri daha doğru bir şekilde açıklamak amacıyla, psikiyatride deneysel yöntemler geliştirmeye başlamıştır. Şizofrenler, kendilerini son derece kafa karıştırıcı biçimlerde ifade ederler. Hastalık bu sebeple dönemin revaçta olan çağrışım psikolojisi ışığında incelenmiş ve *düşünce bağdaşımındaki rahatsızlık* olarak açıklanmıştır. Jung, bu özel fenomenleri detaylıca araştırabilmek için ünlü Alman psikolog Wilhelm Wundt tarafından Galton'un belirli fikirleri baz alınarak geliştirilen deneysel

3 *Lat.* "erken demans"-ç.*n.*

4 *Alm. Schizophrenie:* "zihin bölünmesi"-ç.*n.*

5 Dementia praecox, psikiyatrinin erken yıllarında tanımlanan oldukça geniş bir rahatsızlıklar bütünüdür. Bu, A. Meyer'in "Demans praecoxun tarihi, aslında bir bütün olarak psikiyatrinin tarihidir" tespitini açıklamaktadır. Nitekim, tıbbi literatürde açığa çıkmasından itibaren hızlıca kategorizasyona uğrayıp tedavülden kaldırılmıştır. Başta içerdiği semptomlar grubu, pratik açıdan daha doğru incelenebilecekleri alt başlıklara bölünmüştür. Buradaki ifadesiyle şizofreni, işte bu alt başlıklardan biridir. Ancak, kitabın yayınlandığı 50'li yılların sonunda bu terim, bugün modern ve modern sonrası toplumların önemli bir yüzdesinde gözlenen nevrotik durumları da içeriyordu. Günümüz tanımıyla ise şizofreni, toplumun yalnız yüzde 0,5-1'lik bir kesiminde gözlenen, belirli psikotik ve somatik semptomlarla teşhis edilen oldukça kompleks bir rahatsızlıktır. Bu bağlamda, şizofreni teriminin başına gelen, kelimenin etimolojik anlamında içkindir.-ç.*n.*

yöntemlerini kullanmıştır. O zamanlar Jung tarafından kullanılan ve *Kelime Çağrışım Testi* olarak adlandırılan kelime ilişkilendirme yöntemi, bugün halen Jungiyen psikolojinin omurgasını oluşturmaktadır. Oldukça basit bir yöntemdir ve ona büyük avantaj sağlayan da bu basitliğidir. Jung'un pratiği şu şekildedir:

Doktorun elinde yüz kelimeden oluşan bir liste vardır ve her kelimeyi danışanına birer birer okur. Danışandan, bunları mümkün olan en kısa sürede, aklına gelen ilk kelimeyle yanıtlamasını ister ve danışanın bu yanıtlarını *uyarıcı kelimeler* olarak adlandırır. Doktor, yanıtları kâğıda not alırken, uyarıcı kelimeyi geri okuduğu an ile danışanın buna tepki verme anı arasında geçen süreyi gözler. Bunların hepsi oldukça basittir. Bu deneysel durumun tüm detaylarına inmeyeceğim, ancak şimdi o günlerde yapılan binlerce testten elde edilen bulguları özetleyeceğim. Öncelikle, deneyin Jung tarafından tasarlandığı şekilde yürümediği belirtilmelidir, zira bu testin başta zihinsel hastalıkların, özellikle de şizofreninin teşhisinde yardımcı olması amaçlanmıştır. Deney sonucunda elde edilen bulgular bu amaca yönelik değildi ve bu açıdan hiçbir önem taşımıyordu. Test aynı zamanda şizofreni hastalarının düşünme ve konuşma biçimlerini araştırmaya yönelik bir araç olarak görülüyordu. Bu belli bir noktaya kadar işe yaradı da. Ancak bu noktaya değinebilmem için öncelikle planlanmayan ve beklenenden daha önemli ve ilginç olduğu kanıtlanan bulguları anlatmam gerekir.

Jung, böyle bir deney esnasında kişinin bir veya daha fazla uyarıcı kelimeye karşı sağlıklı olmasına, zihinsel rahatsızlığı bulunmasına veya gerçekten psikotik olmasına bakılmaksızın huzursuz tepkiler verdiğini gözlemledi. Bu huzursuzluk kendini birkaç farklı şekilde gösteriyordu: Uyarıcı kelime ve tepkisi arasındaki zaman ortalamadan daha uzundu; danışan bir kelimeyle cevap veremiyor,

ancak birkaç kelimeyle veya tam cümlelerle tepki veriyordu; yahut belirli tepkileri, belirli kelimeleri veya yanıtları, duruma uymasalar dahi çok sık tekrarlıyordu; yahut da uyarıcı kelimenin başka bir dildeki karşılığıyla yanıtlıyor veya olağan sözcükler yerine yabancı ifadeler kullanıyordu. Tüm bu rahatsızlık belirtileri istatistiksel olarak dikkatlice araştırıldı ve Jung bunların kökenleri hakkında bir sonuca vardı. Bulguları yeniydi, ancak daha sonra nevroz psikolojisi alanında sonuçlarının Freud'unkine benzer olduğunu keşfetti. Bu önemli yeni bulgular ve yorumlamaları, Jung'un bilimsel yaklaşımında güçlü bir şekilde vurgulanması gereken özel bir niteliği ortaya çıkardı –ki fikrimce bu Jungiyen psikolojinin açılımında neredeyse her adıma uygulanmalıdır.

Jung tıp fakültesinden mezun olduktan sonra, doktora tezi için küçük bir kitap yazdı. *About Psychology and Pathology of So Called Occult Phenomena*, 1902'de yayınlanan psikiyatrik bir çalışmaydı. Bu, okültizmin[6] –özellikle o günlerde– bilimsel araştırma konusu olarak değersiz görülmesi nedeniyle, alışılmışın son derece dışındaydı. Ancak Jung, yaptığı çalışmada ilginç fenomenler keşfetmiş ve bu fenomenler için yararlı açıklamalarda bulunmuştu. Burada Jung, bu tür konuları daha önce ihmal edilmiş veya görülmemiş olsalar dahi ciddi biçimlerde ele almasını sağlayacak isabetli bir bilimsel içgüdü göstermiştir. Başka bir deyişle, sezgileri onu yeni keşiflere yönlendirmiştir ve bu bağlamda, gerçek bir bilimsel içgüdü sayılmaları gerekir. Bu özellik Jung'un Kelime Çağrışım Testi ile ilgilenmesinde de kendini gösterir, çünkü daha önce

6 *Lat. occultus*, "gizli, örtük": Okültizm, genel anlamıyla din ve bilimin kapsamı dışında kalan doğaüstü inançlar ve paranormal fenomenler gibi durumlar içeren uygulamalar bütünüdür. "Gizli" bilginin bilimsel yöntem dışında kalan yollarla araştırılması demektir.-ç.n

klinik veya psikolojik alanda bu yöntemle çalışanlar, danışanlardaki huzursuz tepkileri, deneyin amacına hizmet etmedikleri gerekçesiyle göz ardı etmişlerdir. Buna karşın Jung, danışanların testin talimatlarını takip etmede yaşadıkları zorluklarla ilgilenmeye başlamış ve dikkatini doğal tepkiler yerine bunlar üzerinde yoğunlaştırarak, bugün dilimizde yaygın bir terim haline gelen *kompleks*leri bulmuştur. Bu terim Jung tarafından işte bu şekilde kavramsallaştırılmış, daha sonra Freudyen ve Adleryan dahil olmak üzere tüm okullar tarafından benimsenmiştir. Normal bir düşünce veya sözlü ifade bozukluğunun -bilinçli tepkilerimiz ve niyetlerimiz üzerinde tartışmasız etkileri bulunan- bilinçdışına açılan *kral yolu*[7] olduğunu kanıtlamıştır. Bilinçdışı unsurların niyetlerimiz üzerindeki bu tahakkümü, deneysel araştırmalara dahil edilmiştir.

Özetle; psikiyatride Kelime Çağrışım Yöntemi'nin, Jung'un tanısal amaçlar için özel olarak tasarladığı şekliyle kullanılması sonucunda, kompleksler keşfedilmiştir. Veya başka bir deyişle, bilinçdışı unsurların, bilinçli niyetlerimiz üzerinde tahakküm kurabildiği kanıtlanmıştır. Ayrıca, bunun, psikiyatrik ve nevrotik vakalarda görülen tuhaf fenomenlerin anahtarı olduğu anlaşılmıştır. Örneğin, Jung, çağrışım deneyinde rastladığı huzursuzluk faktörleriyle hastaların nevrotik veya bedensel semptomları (Freud onlara *konversiyon semptomları* adını verirdi) ve hastanın o dönemde gördüğü rüyalar arasında tuhaf bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Jung'un bu deneyimleri, Freud'un birkaç yıl önce yayınladığı bazı fikirlerin (o zamanlar henüz ortaya koyduğu psikanalitik yöntemle nevroz sorununu inceliyordu) deneyimsel teyitleri niteliğindedir. Jung, bu

7 *Lat. via regia*, "kral yolu": Ortaçağ'dan kalma tarihî bir yol. Bugün Avrupa Kültür Rotası bu yolun güzergâhını takip eder. Ortaçağ'da Kutsal Roma İmparatorluğu'nun birçok "kral yolu" vardı.-ç.n

paralelliklerden elbette memnun kalmıştır ve 1907'de Freud'la bizzat tanışması büyük ilgiyle karşılanmıştır. Sonraları, birbirlerinden bağımsız ulaştıkları bu bulgular arasındaki çarpıcı paralellikleri detaylıca tartışmışlardır. Bu iki bilim insanının bir araya gelmesi, son derece verimli bir ilişkinin başlangıcıdır. Daha sonra Freud, Jung'un en önemli öğrencisi, hatta halefi veya veliahtı olduğunu söylemiştir. Ancak ne yazık ki bu iki bilim insanı, 1912'de, Jung'un *Libidonun Sembolleri ve Dönüşümleri* konulu makalesini yayınlamasıyla yollarını ayırmışlardır. Fakat bu başka bir konudur. Şimdi, Jung'un kendi geliştirdiği bu ilk deneysel çalışmanın sonuçlarıyla ilgileneceğiz.

Bunun için *Genel Kompleksler Teorisi* olarak adlandırılabilecek bir konuya değineceğim. Jung'un deneysel yöntemi sadece belirli şizofrenik ve nevrotik semptomlar gibi psikopatolojik fenomenleri anlama olanağı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda normal (aşağı yukarı normal) fenomenler hakkında yeni bir anlayış sağlamıştır. Bunlar, dil sürçmeleri, unutkanlık veya meşhur *deja vue* fenomenleridir. Kısacası, günlük uğraşımız sırasında meydana gelen ve yaşantımıza çoğunlukla hoş olmayan müdahalelerde bulunan fenomenler gibi şeylerdir. Freud bunları daha sonra *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* adlı özel bir çalışmada ele almıştır. Bunların tümü, Jung'un bulguları ışığında, çağrışım testindeki uyarıcı kelimeye karşılık gelecek bir şeyle karşılaştırılan komplekslerin etkileri olarak açıklanabilir. Bu deneyimlerden elde edilen sonuç, belirli uyaranların belirli kompleksleri harekete geçirdiği –tabii bazılarını ise harekete geçirmediği– bulgusudur. Bu uyaranların, en iyi ifade biçimiyle, uyaranın *duygusal tonu*[8] olarak adlandırılabilecek bazı

8 *Alm. Gefühlston*: 19. yüzyılda Steinthal tarafından tanımlanan bu terim, özellikle Adleryan okul tarafından benimsenmiş ve insan psikolojisinin yönlerini tanıma ve açıklamada kullanılan (örn. *Gemeinschaftsgefühl*) belirteç bir kavram haline gelmiş-

komplekslerle ilintili olduğu anlaşılmıştır. Kompleks, çok sayıda, hatta bazen pek çok sayıda elementten oluşan bir varlıktır ve bu elementler arasında bir de çekirdek bulunur, ki bu da kompleksin kristalleştiği orijinal noktadır. Bu çekirdeğin etrafında, zaman içinde yeni unsurların kümelendiği görülür. Kompleks, içerik bakımından bu şekilde bir büyüme eğilimi gösterir ve başka pek çok unsuru da beraberinde özümser. Bu asimilasyon sonucunda kompleks, yanında ne varsa yutmaya çalışan aç bir insana benzer. Kompleksin bu özümseme eğilimi, onun kendine ait belirli bir otonom yetiye sahip olduğunu gösterir ve bu ona insanın bilinçli niyetleri üzerinde tahakküm kurma gücü verir. Bu demektir ki, komplekslerin etkileri insanın bilinçli kontrolünün ötesindedir. Bu nedenle kompleks, zaman zaman, insanın bilinçli yahut birincil iradesinden daha güçlü olabilen, ikincil irade gibi bir şeydir. Komplekslerin araştırılması sırasında birçoğunun kişilik özellikleri barındırdığı anlaşılmış; böylelikle, tamamen gelişmiş komplekslerin *alter ego*[9] niteliklerine sahip olduğu açığa çıkmıştır. İşte bu, insanın başına gelebilecek en tuhaf durumlardan biridir. Bu demektir ki, insanın içinde bilinçli egosundan başka, deyim yerindeyse kendi hayatını yaşayan, en ufak bir tahrikte bilinçli yaşamına müdahale edebilecek başka bir ego vardır. Peki, sistemimizdeki bu tür varlıkların ışığında, özgür irade mefhumuna ne gözle bakmalıyız? Şimdi, komplekslerin bu otonomluğu, dünyadaki tüm mitler, folklor ve peri masalları tarafından çok düzgün bir şekilde resmedilmiş gibi görünmektedir. Bunlar, aslında yalnızca ilkel addedilen topluluklar arasında bulunmayan, yaygın *animizm* fikrinin kökeni olabilirler.

---

tir. Duygusal ton, kişinin genel olarak taşıdığı, etkileri yaşantısının her alanında gözlenen ve dönemsel olarak değişebilen baskın hissin tonudur.-ç.n.

9 *Lat. alter*, "öteki"; *ego*, "ben": "ikincil benlik"-ç.n

Genel Kompleksler Teorisi, bu fenomenlerin -çok güçlü, çok özerk, çok kapsayıcı hale geldiklerinde- az çok patolojik olduklarını gösteriyor olsa dahi, komplekslerin insan ruhunun gayet normal birer içeriği olarak görülmesi gerektiğini de açıkça belirtmek durumundadır. İnsan, bilinçli faaliyetlerinin normal izleğinde, düşüncelerine olduğu kadar eylemlerine de büyük ölçüde etki eden bazı otonom süreçlere bağlıdır. Eğer bu böyle olmasaydı, başka bir deyişle, eğer kendiliğinden faal bulunan bu komplekslerin insan bilincine girmeleri mümkün olmasaydı; kişi, çok geçmeden kendi düşüncelerini ya da sezgilerini de yitirirdi. Burada önsezileri veyahut çığır açıcı dediğimiz türdeki fikirleri işaret ediyorum. Bunlar, biz göz açıp kapayıncaya kadar olup biten, başta bize tamamen hayalî gelen ve düşüncelerimizin genel gidişatıyla örtüşmez görünen; ancak aslında zihnimizin gerçekten yaratıcı bir parçası sayılması gereken fenomenlerdir. Bu tür deneyimler genellikle yaratıcı insanlar, müzisyenler, yazarlar, sanatçılar vb. tarafından sıkça dile getirilmiştir. Bunlar, bilinçdışındaki bir kompleksin varlığına kadar izlenebilecek, müdahaleler veya rahatsız edici faktörler olarak tanımladığımız fenomenler ile aynı fıtrattadırlar ve tam olarak aynı şekilde kıymetlidirler.

Fakat şimdilik, komplekslerin o kadar da hoş olmayan etkilerine geri dönelim. Açıkça belirtmeliyiz ki, bu nahoş etkiler, sözünü ettiğimiz *daemon*ların[10] bağımsızlıklarını indirgemek adına bir şeyler yapılması gerektiğini gösterir ve diyebiliriz ki bu gereklilik, kompleksler bağımsızlaştığı ölçüde aciliyet kazanır. Belirtmiş olduğum gibi, tam gelişmiş tipik bir kompleks, bir kişiliğin taşıdığı niteliklerin çoğunu veya bazen tamamını gösterebilir. Bu olguda

10 *Lat.* "tinsel yaratık"-ç.n.

görülüyor ki, rüyalarımızda insanlar ve kişiler olarak canlandırılan figürler, büyük olasılıkla, rüyada kişileştirilerek temsil edilen komplekslerdir. Bu tür rüya figürleri ya tamamen ya da bir dereceye kadar otonom biçimde davranırlar ve insanın bilinçli eğilimleriyle örtüşmeyen şeyler yaparlar. O halde, genel kompleksler teorisi, onları daha zararsız hale getirecek bir yaklaşımın yöntem ve önerilerini de içermelidir. Bu, onları (örn. psişik sistemin geri kalanından ayrışmış varlıkları) daha bilinçli hale getirerek, başka bir deyişle, kompleks durumundan çözülmelerini sağlayıp bilinçli sisteme katarak veya bir başka deyişle, onlara varlıklarını nahoş şekillerde dışa vurmak yerine bilinçli zihinle işbirliği kurma şansı vererek yapılabilir.

Normal ve patolojik kişiliklerde gözlemlenen bu tam gelişmiş komplekslerin -nevrotik vakalarda sıkça gözlenen fenomenleri de açıklayan- bir başka ilginç yönü daha vardır. Bu gibi durumlarda en belirgin özelliklerden biri, Fransız psikolog Pierre Janet'nin *kişilik bölünmesi* olarak tanımladığı şeydir. Bu tür ayrışma durumlarında, tek bir kişinin içinde birden fazla kişilik var gibi görünmektedir. Morton Prince, bölünme vakalarıyla ilgili çok sayıda araştırma çalışması yapmıştır. Bu durumlarda ortaya çıkan kısmi kişiliklerin, aslında Kelime Çağrışım Testi bulgularında *tam gelişmiş kompleksler* olarak adlandırılacak şeyler olması kayda değerdir. Bu nedenle, Kelime Çağrışım Testi'nin uygulandığı tüm araştırmalar, psikopatolojik fenomenlere, rüya fenomenlerine ve insan zihninin yaratıcı faaliyetlerine ilişkin geniş kapsamlı sonuçlar doğurmuştur.

---

11 Bugün bu rahatsızlıklar *Dissosiyatif Bozukluklar* başlığı altında incelenmektedir ve çocukluk dönemi travmalarına verilen bir savunma mekanizması tepkisi olduğu düşünülmektedir. Dissosiyasyon; bilinç, bellek, kimlik ya da çevresel algıda entegre faktörlerin ayrışmasıyla tanımlanır. Tedavinin temelinde sözlü terapi uygulanır ve ayrışmış kompleksler, faktörler sisteme yeniden entegre edilir.-ç.*n.*

Kelime Çağrışım Testi sonucu açığa çıkan bulgular üzerinde biraz daha durmak isterim. Kısa sürede anlaşılmıştır ki, kompleksi oluşturan ayrışık elementlerin ortak paydasını belirli bir duygusal ton, bu çeşitli elementleri birbirine ekleyen ve onları komplekse bağlayan duygusal bir ton belirlemektedir ve bir kompleks unsurunu oluşturan tüm bu elementler aynı etkin tonda işlemektedir. Dolayısıyla, komplekslerin insan vücudunu belirli şekillerde neden ve nasıl etkileyebildiği sorusu açığa çıkmıştır. İlk araştırmacılar, yani Jung'un Burghölzli Kliniği'ndeki tüm öğrenciler, komplekslerin vücut üzerindeki etkilerini araştırmaya başlamışlardır. Bugün, *psikosomatik tıp* dediğimiz alanın bulguları sayesinde biliyoruz ki, insan vücudunda duygusal süreçlerden etkilenmeyen hiçbir organ yoktur. Ancak Jungiyen araştırmaların erken döneminde, insan solunumunun duygusal süreçlerden etkilendiği bulgusu dışında, bu tür bağlantılar hakkında çok az şey biliniyordu. Coşku veya depresyon durumlarında, solunumun olağan seyri büyük ölçüde değişir. Bu yüzden araştırmacılar, Kelime Çağrışım Testi'ni, göğüsteki solunum hareketlerinin dikkatle kayıt altına alınmasıyla birleştirmeye çalışmışlardır. Bu tür çalışmalar, özellikle, Kelime Çağrışım Testi'nde ortaya çıkan huzursuzluklar esnasında danışanın solunum aktivitesindeki değişikliklere fazlaca ilgi gösteren Petersen tarafından yapılmıştır. Solunum, tepkinin doğasına göre hafiflemekte veya derinleşmektedir. Ayrıca, Kelime Çağrışım Testi sırasında açığa çıkan ve aynı derecede ilginç sonuçları olan bir başka fizyolojik reaksiyon daha vardır. İnsan derisinin elektrik akımına gösterdiği direncin, belirli duygusal tepkiler anında değiştiği bilinmektedir. Bedeni dış dünyanın etkilerinden koruyan derinin, duyusal ve duygusal bir tepki sırasında soluklaştığı yahut saydamlaştığı görülmüştür. Bu psikogalvanik cilt refleksi, komplekslere yeni bir gösterge

sağlaması maksadıyla Kelime Çağrışım Testi ile birleştirilmiştir. Ardından bu kombinasyon, daha sonra komplekslerin ve/veya duyguların vücut üzerindeki etkisini araştırmak için kullanılmıştır.

Şimdi Jung'un kariyerinin, Freud ile yakın temas halinde bulunduğu ilk yıllarına geri döneceğim ve Jung'un ilk orijinal kitabından, *Libidonun Sembolleri ve Dönüşümleri*'nden bahsedeceğim. Bu kitapta Jung, kendisinin hiç görmediği, ancak Cenevre Üniversitesi'nden bir psikoloğun tanımlamış olduğu klinik bir vakayı ele almıştır. Vaka, şu anda *bilinçdışı unsurlar* olarak adlandırılan ve hastanın fantezilerini içeren bir olguyu içermektedir. Bu, Jung'a hastanın fantezisinin belirli unsurlarıyla ilişkili görünen, mitoloji ve dindeki paralellikleri inceleme olanağı sağlamıştır. Araştırması sırasında Jung, psişik enerji hakkında bazı fikirler geliştirmek zorunda kalmıştır, ki bugün buna bilinçaltının dinamizmi hakkındaki fikirler adını veriyoruz. Bu dinamizm daha önce Freud tarafından *libido* olarak adlandırılmıştı. Ancak Freud, *libido*ya yalnızca cinsel bir çağrışım veya köken olarak bakarken; Jung, bilinçdışının bu dinamizminin cinsellikle sınırlı olmadığı ve içinde her türlü birincil enerji kaynağını da barındırdığı kanaatine varmıştır. Adler, *insanın birincil çıkarları* meselesine önem atfettiğinde, zaten Freud'un bu tamamen cinselliğe dayalı yaklaşımına aykırı şeyler söylemişti. Jung, söz konusu klinik vakayı incelediğinde; bilinçdışının dinamizmini açıklarken Freud'un yalnızca cinselliğe başvuruyor olmasından şüphe duymaya başlamıştı. Aynı zamanda Adleryan bakış açısından da şüphe duymaya başlamıştı; çünkü her ikisi de kısmen doğruluk payı taşımakla birlikte, bütüncül bir doğruluk taşımıyorlardı. Böylece, bu iki görüş arasındaki farkın açıklanması ve mümkünse uzlaştırılması, Jung'un nazarında önem kazanmaya başladı. Jung, bu ayrımı açıklığa kavuştururken, konuyla başa çıkabilmek

adına teorik bir yöntem üstlendi. Bu çalışmasının sonucu *Psikolojide Tipler* adlı kitabında yer almaktadır.

Bu kitapta Jung, insanın, ilgisini nesnelere iki farklı yoldan yönlendirdiğini gösteren iki ayrı tutuma dikkat çekmiştir. Bunlar, *dışa dönük tutum* ve *içe dönük tutum* olarak adlandırdığı iki tiptir. Dışadönüklük durumunda, tutum dış nesneye yönlendirilir ve eğer bu bir alışkanlık halinde yaşanıyorsa, bireyin hayatının neredeyse ilk anlarından itibaren açıkça var olagelir. Oysa içe dönük olanın dikkati, birincil olarak iç nesneye, yani özneye yöneliktir. Açıkça söylemek gerekirse; içedönüğün en alakadar olduğu konu, Jung'un bu kitapta öznel faktör olarak adlandırdığı şeydir. Buna göre içe dönük kişinin ilgisi, alışkanlık üzere, onun tüm verilere gösterdiği içsel tepkilerine odaklıdır. Bu kişiler için verinin kendi üzerlerinde yarattığı etki, verinin kendisinden daha önemlidir ve bu etkiye verdikleri tepki de Jung'un öznel faktör dediği şeydir. Sonrasında Jung, dört farklı temel psikolojik işlevden bahsederek çeşitli insan tepkileri ve davranışlarını açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Ona göre, bilinçli zihnin bu temel psikolojik işlevleri veya bilincin yönelimleri şunlardır: duyu, düşünce, his ve sezgi. Bunu açabilmek için bir örnek verelim:

Şu an karşımda duran nesnenin ışıltılı, yuvarlak, şu veya bu şekilde olduğunu söyleyen görsel bir izlenime sahibim. Bunlar duyusal verilerdir, şekildir, renktir, konumdur ve bu duyusal veriler Jung'un anlayışına göre, duyumlar aracılığıyla algılanır. Duyularım, dolayısıyla, bana karşımda kesin bir şey bulunduğunu ve bu şeyin şu şu niteliklere sahip olduğunu söylemektedir. Ancak bunlar hiçbir açıdan yeterli değildir. Bizler bu şeyin ne olduğunu anlamaya çalışmalıyızdır ve bu anlayışı bize veren –Jung'un deyimiyle– düşüncedir. Bu nedenle düşünce, algıladığım bu şeyin bir bardak ol-

duğunu ve bu bardağın içindekinin de görünüşe bakılırsa su olduğunu söylememi sağlamaktadır. Eğer içindeki sıvı kırmızı renkte olsaydı, o zaman muhtemelen şarap olduğunu söyleyecektim. Bu nedenle, duyumun sunduğu algıyı tanımak dışında yaptığım bu ikinci şey, nesneyi, önceden var olan bilgi sistemim açısından, genellikle "değerlendirme" olarak adlandırılan bir süreç içinde teşhis etmektir. Artık gördüğüm şeyin ne olduğunu biliyorum. Orada bir şey olduğunu duyularımla, oradaki şeyin ne olduğunu ise düşüncelerim sayesinde biliyorum. Fakat bu yine de tatmin edici olmayabilir, zira muhtemelen nesne hakkında söylenebilecek başka şeyler de vardır. Örneğin, bu şarap kadehinin benimle alakalı olup olmadığını bilmek gibi. Diyelim ki bir yeşilaycı olsaydım; bu durumda: "Ah, ne korkunç bir zehir!" diyecek ve nesneyi reddedecektim. Başka bir deyişle, onu değersizleştirecek ve değeri hakkında olumsuz bir yargıya varacaktım. Fakat eğer bir şarap sever olsaydım, o zaman da şöyle diyecektim: "Ne harika, umarım tadı iyidir." Bir nesnenin böylesi şekilde değerlendirme süreci, Jung'a göre *his* olarak adlandırılır ve algılanan nesnenin, kişinin sevdiği veya sevmediği bir şey olduğunu veya onun için hiçbir şey ifade etmediğini bildirir. Jung'un ifadesine göre his, değerler faktörüyle tanımlanır.

Sonrasında Jung daha da ileri gider ve nesne hakkında bilinebilecek yahut bilinmesi istenecek şeylerin bununla sınırlı olmadığını söyler. Belki bu kişi daha çok bilmeyi istiyordur. Yine de, daha fazla bilgi edinebileceği başka bir kanal yok gibi görünür -en azından *bilinçli* bir kanal. Ancak, bilinçdışının daha farklı yollarla biçimlendirdiği başkaca bilgiler olabilir ve Jung bu şekilde elde ettiğimiz bilgiye *sezgi* adını verir. Örneğimize geri dönersek: Şarap kadehine baktığımda sezgilerim, bunun arkadaşıma ellinci doğum gününde hediye ettiğim meşhur Pommard şarabı gibi göründüğünü ve bun-

da muhtemelen haklı olduğumu söylüyor. Fakat bunu bilebilmek ne mümkün! Jung, bu tür bir bilginin ve böylesi bir bilgi edinme yolunun tartışmalı olduğunu söyler. Çünkü yanlış olduğu kadar doğru da olabilir; doğru olduğu zaman ise hayret vericidir. Ancak Jung, sezginin yaşamda önemli bir rol oynadığını, çünkü insanların genellikle belirli bilgilere ihtiyaç duyduklarını, ancak yeterli bilgi sahibi olmadıkları durumlarla karşı karşıya kaldıklarını savunur. Bu gibi durumlarda sezgi, hayati öneme sahip olabilir.

Jung, bilinçli zihnin dört temel psikolojik işlevini ayrıştırarak, zaman içinde, dördünden ikisinin daima bir çift oluşturacak şekilde zıt ikilikler oluşturduklarını fark etmiştir. Örneğin, düşünce ve his, birbirleriyle çelişirler. Her ikisi de rasyonel işlevlerdir ve bir yargı oluşturabilirler, ancak insan düşünürken hislerini bu süreçten ayrı tutmalıdır veya tam aksini yapmalıdır. Öte yandan, duyu ve sezgi, mantık dışı olan işlevlerdir, çünkü insan böyle bir duyuma veya böyle bir sezgiye neden sahip olduğunu rasyonel yollardan açıklayamaz. Her iki işlev de algısaldır, ancak aynı zamanda karşılıklı çatışma halindedir. Çünkü eğer kişi, karşısındaki nesnenin belirli niteliklerini duyularına dayanarak inceliyorsa, duyuların algılayamayacağı birtakım yeni bilgiler verecek olan sezgiyi dışlamaktadır. Ve bunun tam tersi de aynı şekilde geçerlidir.

İşte Jung bu dört psikolojik işlevi karşılıklı olarak çatışan çiftler halinde gruplandırdığında, psikolojide temel bir sorun olan karşıtlar problemiyle karşılaşmıştır. Bu sorunla karşılaştığından itibaren, kendini tarihin edebiyat, din, psikiyatri, psikoloji gibi pek çok alanında ve her türlü insan faaliyetinde gösteren çizim ve motifleri toplama konusunda büyük çaba harcamıştır. *Psikolojide Tipler* kitabının büyük bir kısmı, kültür tarihinden alınan bu tür örneklerle doludur. Ayrıca, zamanının yeni psikolojisinin ana yö-

nelimi olan Freudyen ve Adleryan okullar arasındaki farklılıkların bu zıtlıklar ilkesinden geldiğini, Freudyen okulun gerçekten dışa dönük bir tutuma dayanırken, Adleryan okulun içe dönük bir tutumda olduğunu gösterebilmiştir. Jung, Freudyen ve Adleryan bakış açılarının aslında bu dışadönüklük ve içedönüklük ilkesi çerçevesinde açıklanabileceğine inanıyordu ve bana kalırsa bu inancında haklıydı. Şimdi asıl soru, bu zıtlıkların nasıl uzlaştırılacağı ve bunun imkânları üzerinedir. Bu soruyu ele alabilmek için Jung, zamanının büyük bir kısmını *semboller* mefhumu üzerinde harcamıştır.

Ancak şimdi söylenmesi gereken şudur; zıtlıklar ilkesiyle uğraşırken, bilinçdışının da sisteme dahil edilmesi gerektiğini unutmamak gerekir. Zira hemen, her zaman ve herhangi bir durumda; psikolojik işlevlerden biri veya ikisi farklılaşacaktır. Veya başka bir deyişle, bilinçli sisteme ait olacaklardır yahut da bilince ait niyetleriyle, ancak bilinç alanına uygun işlevler göreceklerdir. Geri kalan işlevlerin ikisi veya üçü, ayrımsama ilkesi nedeniyle, nispeten bilinçdışına itilmek durumundadırlar veya bir başka deyişle, dışlandıkları için bilinçdışında kalırlar. Sonuç olarak, bilinçli diyebileceğimiz anlamıyla düzgün bir şekilde çalışmazlar. Fakat yine de kendi iradeleri vardır ve bu nedenle çoğunlukla insanın bilinçli niyetlerine müdahale eden veya kişiyi rahatsız eden faktörler olarak dışa vurulurlar.

Jung, bu noktada ilginç bir keşif daha yapmıştır: Bu, ayrıksanan işlevin her zaman kişinin alışılageldiği tutumuyla örtüştüğü gerçeğidir. Örneğin, eğer kişi dışa dönük bir tipse düşüncesi de dışa dönük olacaktır veya kişi içe dönük bir tipse düşüncesi de içe dönük olacaktır. Böylece ayrıksanan işlev, alışılmış tutum tipiyle, tutumsal tip ile birleşir. Bunun aksine, ayrıksanmayan alt psikolojik işlev –ki bu ayrıksanan üst psikolojik işlevin zıddıdır– karşıt tutumda kalma-

ya devam etmektedir. Bu nedenle, dışadönük bir düşünce tipinin duygusu da bilinçdışında kalacak ve içedönük tutumla birleşecektir. Şimdi, bu oldukça soyut görünmektedir, ancak bu bulgular tarihle ve Jung'un tipler üzerine yazdığı kitabında her türlü zihinsel aktiviteden verdiği birçok örnekle desteklenmektedir.

Tipler konusuyla ilgili söylenebilecek bir şey daha vardır ve bu, tip problemi çalışmalarından elde edilen en önemli bulgu olabilir: Jungiyen düşüncenin gelişimi sırasında, bir kişinin yaşam tarihi boyunca, başlangıçta benimsediği tipin bir şekilde yavaş yavaş değişime uğradığı, daha doğrusu değişime uğramak zorunda kaldığı anlaşılmıştır. Veya başka bir deyişle, bireyin ömürboyu bilinçdışında kalan ve ayrıksanmayan işlev ve tutumları giderek önem kazanmıştır. Bu gelişim öyle bir şekilde devam eder ki, sanki hayat, karşıt tutumların, karşıt işlevlerin veya alt işlevlerin kademeli tekâmülü sayesinde tastamam bir kişilik yaratmaya çalışıyormuş gibi görünür. Jung'un fikrine göre, karşıt tutum ve işlevlerin geliştirilmesi için verilen bu mücadele aciliyet kazanır, ancak yaşamın ikinci yarısında etkisiz hale gelir. Şimdi, bu elbette göreceli bir kavramdır. Yaşamın ikinci yarısı, asla yıl sayısıyla tanımlanamaz, ancak açıkçası çoğu insanın hayatında, fenomenolojik olarak; hatta klinik olarak tamamen yeni bir yönelim veya yeniden yönelim gerektiren ve kendini belirli bir krizde gösteren bir dönüm noktası yaşanır. Bu, zıt tutumun ve alt işlevlerin ortaya çıkarıp vurgulanmasına yarar ve böylece kişiyi daha derli toplu ve daha bütüncül hale getirir.

ARKETİPLER VE KOLEKTİF BİLİNÇDIŞI

Bu konferansta arketipler ve kolektif bilinçdışıyla ilgileneceğiz. Bu iki kavram birçok tartışmaya yol açmış ve Jungiyen psikolojinin ilkelerinden en yanlış anlaşılanı ve en yanlış yorumlananı olmuştur. Bununla birlikte, inanıyorum ki tarafsız bir okuyucu –eğer özellikle kendi doğasına direnmekten kaynaklanan herhangi bir önyargısı bulunmuyorsa– Jung'un kitaplarında bu iki kavramın sağlam kurulduğunu ve kanıtlarını da kolayca kontrol edebildiğini görecektir.

Arketipler ve kolektif bilinçdışı kavramlarını tarihsel bir şekilde; yani Jung'un insan psişesindeki belirli fenomenlerle ampirik deneyimi sırasında gerçekleşen oluşum süreci içinde tanıtacağız. Her iki konseptin de karşıt ampirik kavramlar olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmelidir. Jung, başkalarının da kendi yollarından giderek bu fenomenleri tecrübe etmeleri konusunda ısrarcı olmuştur. Arketiplerin ve kolektif bilinçdışının varlığını ve gerçekliğini tecrübe etmenin en iyi yolu, rüyalarımızın dikkatle incelenmesidir. Başkalarının ruhsal malzemeleriyle ilgilenmek ve bununla patolojik materyal arasındaki paralellikleri tespit edip ortada patolojik

bir durum olduğunu söylemek kolaydır. Zira bu şekilde normal ve sağlıklı bireyler olduğumuza inanmış ve kendimizi böylesi bir yükten kurtarmış oluruz. Ancak psikopatolojiye önyargısız bir şekilde bakmalı, psikopatolojik fenomenlerin aslında sadece doğal psikolojik fenomenler olduğunu ve insan zihninin normal işleyişi hakkında onlardan çok şey öğrenebileceğimizi unutmamalıyız. Yıllar önce Burghölzli Kliniği'nde, hükümet görevlisi olan bir ziyaretçiye kliniği gezdirmek zorunda kaldığım ve ona tipik birkaç vaka gösterdiğim günü iyi hatırlıyorum. Klinikten ayrılırken bana teşekkür etti ve şöyle dedi: "Konuya vakıf olmasam da, bu benim için çok aydınlatıcı bir deneyim oldu. Çünkü artık bu kliniği kentin gerçek bir parçası olarak görüyorum. Zürih, ancak bana gösterdiğiniz hastalar sayesinde anlaşılabilecek çeşitli karakterlerle dolu."

Şimdi, kişinin normali açıklamak için patolojik olanı baz aldığı böylesi bir bakış açısının çok tehlikeli olabileceğini biliyorum. Yine de, normal psikolojinin bilmecelerinin -sayıca fazla olduklarını kabul edecek kadar mütevazıysak eğer- ancak bu perspektiften çözülebileceğini ve kendimizin ve çevremizin tuhaf tepki ve eylemlerinin de ancak böyle karşılaştırmalı bir yöntemle anlaşılabileceğini söylüyorum.

Jung'un yalnızca *arketip* ve *kolektif bilinçdışı* kavramlarıyla açıklanabilecek ilk deneyimiyle başlayalım. Bu deneyimin *Libidonun Sembolleri ve Dönüşümleri* kitabında rapor edildiğini görüyoruz. Jung, bir danışanın fantezisindeki belirli bir motifi, Burghölzli Kliniği'ndeki başka bir hastayla olan deneyimine paralel olarak kullanmıştır.

Burghölzli'de yatışta iken tanımış olduğum bu hasta, capcanlı halüsinasyon fantezilerine sahipti ve gece gündüz halüsinasyon görüyordu. Bir gün doktor koğuş ziyaretleri sırasında bu "Dr.

Schwyzer" ile karşılaştığında (ona öyle derlerdi) hasta onu pencereye götürdü ve şöyle dedi:

"Burada dur ve güneşe bak. Ne görüyorsun?" Doktor cevap verdi: "Yani, güneşi görüyorum." Bunun üzerine hasta: "Peki ama, güneşin kuyruğunu görmüyor musun?" diye sordu. Doktor yanıtladı: "Bundan o kadar da emin değilim."

"Peki" dedi hasta, "O zaman daha dikkatli bak ve bakarken başını da oynat; kuyruğun hareket ettiğini göreceksin. İşte o kuyruk, tüm rüzgârların kaynağıdır."

Bu olay Jung'a bildirildi. Jung, o sıralarda Almanyalı filolog Albrecht Dieterich'in yayınladığı, içinde mitolojik bir ayin olan *Eine Mitrasliturgie*'yi[12] okumaya başlatmıştı. Dieterich bu kitapta, günümüzde "sihirli papirüs" olarak adlandırıldığını düşündüğüm bir şeyden bahsediyordu ve kitapta, Yunanca yazılmış olan o papirüs metninin tıpkıbasım sahifeleri bulunuyordu. Kitap, yalnızca birkaç kişiye, Eski Yunan ve antik tarih bilginlerine veriliyordu. Jung bu kitabın belli bölümlerinde bahsedilen bir ayinde, inisiyeden[13] güneşe bakmasının istendiğini ve güneşten hortum gibi bir şeyin sarktığını, bunun önce sağa sallanıp doğu rüzgârlarını, ardından sola sallanarak batı rüzgârlarını yarattığını okumuştu. Burghölzli Kliniği'ndeki bu hasta son birkaç yıldır oradaydı; tamamen eğitimsizdi ve hiç Yunanca bilmiyordu. Yunan papirüsünü görmesine en ufak bir ihtimal yoktu; zaten onu görmüş olsaydı okuyamazdı da. Yine de onun halüsinasyonuyla bu mitolojik ritüel arasında bariz

12 *Alm.* "Bir Mitra Litürjisi": Mitra, MÖ 4. yüzyılda Mezopotamya bölgesinde kök salmış ve günümüz konvansiyonel dinî inançlarında halen derin yansıları görülen güneş ritidir.-ç.*n.*

13 *Fr. initie,* "başlamış": Bir sürece, yola veya öğretiye girmiş kimse. Tasavvuftaki karşılığı, "sâlik".-ç.*n.*

bir benzerlik vardı. Bu, elbette, tamamıyla bir tesadüf olarak görülebilir, ancak size söylediğim gibi Jung, daima bu tür garip ve dikkat çeken fenomenler karşısında durmuş ve onları sorgulamıştır. Kelime Çağrışım Testi'nde olduğu gibi, bu olağandışı tesadüfe de aynı sorgulayıcı bilimsel ruhla konsantre olmuş ve bunda da aynı başarıyı yakalamıştır.

Jung, bu özel tesadüfün hiç de nadir rastlanan bir şey olmadığını kanıtlamıştır. Çünkü zihinsel dengesi sarsılmış insanların fantezilerini diğer mitolojik metinlerle veya halk edebiyatıyla karşılaştırma yoluna gittiğinde, bu tür tesadüflere oldukça sık rastlandığını görmüştür. Daha sonra, dört ila on bir yaş arasındaki çocukların rüyalarında, açıkça mitolojik olan, ancak henüz bilinçli olarak bilinmeyen unsurlar olduğunu keşfetmiştir. Bu rüyalar, çocukların kolaylıkla bilemeyeceği mitler veya mitsele dair parçalar içermektedir. Bununla birlikte, mevzubahis mitolojik malzeme hakkındaki bilginin tamamen gözardı edilebileceği durumlara rastlamak zordur. Fakat inanıyorum ki, "Dr. Schwyzer"in durumu oldukça açıktır. Bugün, mitolojik unsurların belirli bir kişinin bilinçdışı materyaline, bilinçli bir vasıta olmadan katıldığı durumlara dair bazı kanıtlar vardır. Bu nedenle, bu tür unsurların bilinçdışı materyalde ortaya çıkmasının tek olası cevabı, bilinçdışı zihnin -buradan öyle anlaşılıyor ki- büyük ölçüde mitolojik malzemeden oluşmasıdır.

Jung'un bu çalışmasından kısa bir süre önce yapılan mitolojik araştırmalar, farklı halklara ait mitler arasında çarpıcı benzerlikler olduğunu ortaya koymuştur. Bu benzerlikler bazen genel, bazen de özeldir. Benzerlik bazen küçük bir ayrıntıdadır -ki bunlar garip ayrıntılardır- ve tamamen anlaşılmaz oldukları gerekçesiyle görmezden gelebileceğimiz şeylerdir. Yine de, iki ayrı halkın mitlerinde niçin benzer ayrıntılar bulunduğunun anlaşılması, bir kabile

ile diğeri arasında göç olmadığı sürece zordur. Buna karşın, belirli durumlarda gözlemlenen bu tür karşılıkların göçlere atfedilemeyeceği çeşitli bulgularla gösterilmiştir. Bu tür benzerlikler istatistiksel olarak o kadar yaygındır ki, bu bizi gezegenin tüm yüzeyinde geçerli olan bir *consensus gentium*[14] durumunu düşünmeye zorlamaktadır. Dolayısıyla, karşılaştırmalı dinlerdeki veya mitolojideki bu çalışmalardan ve normal insanların yanı sıra akıl hastalarının fantezilerinde de çarpıcı benzerliklerin ortaya çıkmasından ötürü Jung, bilinçdışının veya bilincin ana içeriğinin küllî bir doğası olduğu sonucuna varmıştır.

Jung, bu konudaki çalışmalarında ikinci bir sonuca daha varmıştır. Bu, bireysel vakalardaki imgelerin geleneksel olanın dışına çıktığı gerçeğidir. Örneğin Jung, ana imgenin açıkça dinî olduğu ve Hristiyan sembolizmini yansıttığı bir rüyada, konvansiyonel Hristiyan imgelemının söz konusu rüyanın görüntülerini tamamen kapsayamadığını görmüştür. Başka bir deyişle, rüyalar ile ortodoks semboller, mitler, dogmalar veya inançlar arasında genellikle küçük, ince veya çarpıcı derecede bariz farklılıklar bulmuştur.

Burada sorulması gereken, elbette, geleneksel imgelerden ayrılan bu farklılıkların nasıl açıklanacağıdır. Bu soruya girmeden önce, dinî imgelerin rüyalar veya fantezilerde kendini geleneksel kabule uygun biçimlerde göstermediğini veya bariz ortodoks sembollerin rüyalarda oldukça nadir rastlanan şeyler olduklarını belirtmekte fayda vardır. Rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bilinçdışımız son derece kâfirdir. Bu nedenle, bir Hristiyan'ın bilinçdışının, bilinçli sisteminden çok daha az Hristiyan olduğu gerçeğine dair bir açıklama yapmaya ihtiyaç duyuyorum. Örnek olarak, dindar bir

14 *Lat.* "halkların ortak kanısı; küresel konsensus"-ç.*n.*

Katolik olan nispeten genç bir kızın rüyasını anlatacağım. Bu kız, gördüğü rüyanın etkisiyle psikoloji kitapları okuması ve belki daha sonra pratik olarak kullanmak amacıyla analitik psikoloji eğitimi alması gerektiğine karar vermişti. İşte rüyası:

> Kız kardeşimi ışıltılı, kudretli ve kutsal bir biçimde gördüm; İsa'nın annesine veya bir peri kraliçesine benziyordu. Mavi bir pelerin giymişti ve başının üstünde altın bir taç vardı, tacın uçları yakut ve zümrütlerle kaplıydı. Hayret ve hayranlıkla haykırdım: "Paula, ne kadar güzelsin!" Gülümseyerek cevap verdi: "Evet, yılan veya Yılan yaptı bunu" ve ekledi: "Artık kimse bundan şüphe edemez ya da yılanın bu tacı hazır bulduğunu ve bana dışarıdan verdiğini iddia edemez; çünkü bu teknik olarak imkânsız olurdu." Sonra devam etti ve şunu dedi: "Bazen yılan, Deccal'ın asasına benzeyen bir şey de üretir," ki bunu söylerken onu elinde tutuyordu. Bu asa piskoposun altın telkâri haçı gibi görünüyordu; yatay çubuktaki bir mekanizmaya hafifçe dokunduğunda, haç, sarmala benzer dikey bir kesitle açıldı ve birbirine döşeme taşı gibi sarılmış iki sıra oldukça küçük, yuvarlak hatlı, berrak mavi turkuaz ortaya çıktı. Kızkardeşim kuşkulu ve endişeli bir tonda sordu: "Ya bu asa veya bu haç papaza geri verilmez de beni gücünü kullanmaya zorlarsa?" Bu acı soruyla birlikte, hayatımda hiç bilmediğim derinliklerden uyandım.

Bu rüya birçok yönden alışılmışın dışındaydı. Danışanı öylesine şok etmişti ki, analize girmeye ve terapi görmeye ihtiyaç duymuştu. Burada söylemem gereken tek şey, danışan rüya üzerine yeterince kafa yorduktan sonra, bu rüyanın onun için büyük bir teselli haline geldiğidir. Çünkü ona, inancında –özellikle de hocasıyla ve itirafçısı olduğu rahiple yaşadığı zorluklarla başa çıkmada– ihtiyaç duyduğu tüm desteği vermiştir. Analizimiz büyük ölçüde, hastanın geçmişine ait imgelerin dikkatle araştırılmasından oluşuyordu. Ortodoks veya geleneksel dinî konuları içeren çok az rüyaya karşın,

sapkın malzemeler içeren birçok rüya bulmamız; başlı başına ilginç bir gerçektir. Ne de olsa, psikiyatrlar olarak *Tövbeler I. XIII*'de şöyle söyleyen Aziz Augustine'in yoldaşıyız:

> Şimdi Hristiyanlık olarak adlandırılan şeyin kendisi (res ipsa) eski insanlar zamanından (erat opud antiquos) Mesih ete bürünene dek, insanlığın yanındaydı: O zamandan beri zaten var olan gerçek din, sonradan Hristiyanlık adını aldı.

Eğer daha ileri bir gerekçeye ihtiyacım olduğunu düşünüyorsanız, İncil'den alıntı yapacağım. *Elçilerin İşleri: XVII 28*'de, Aziz Pavlus putperestlere şunu diyor:

> Kendi şairlerinizin de kesin olarak söylediği gibi; O'nun içinde yaşıyoruz, hareket ediyoruz ve var oluyoruz.[15]

Alışılmışın dışında olanı anlayıp açıklayacak kişinin, karşılaştırmalı din tarihi, kilise tarihi ve çağların mitolojileri hakkında yüklü bir bilgi birikimi olmalıdır. Eğer bu materyali bilmiyorsa kişi, bir hayalin veya fantezinin dinî motiflerini tanımayacak veya bireysel farklılıkları görüp anlamayacaktır; bu nedenle esas noktayı kaçıracak ve danışanını yanıltacaktır. Jung'un *kolektif bilinçdışı* kavramını eleştiren çoğu insanın, Jung'un kitaplarında anlattığı rüyaların özellikle uydurulan veya itinayla kurgulanan ya da tamamen sahte şeyler olduğunu iddia etmesi, şaşılacak şey değildir. Bu tür eleştiriler, eleştirmen mevzubahis materyali tanıma zahmetine girmediği müddetçe yanıtlanamaz. İnsanlar mitolojik materyalden habersiz kaldıkları sürece, rüyalardaki bu imgelemi görmezden gelmek ve Jungiyen psikolojiye karşı çıkanlarla aynı sonuca varmak durumundadırlar.

15 (Bkz. İncil/Müjde, Çağdaş Türkçe Çevirisi, Kitab-ı Mukaddes Yayınları, İstanbul, 2016.) Bu bab'ın çevirisinde kaynak metin yeniden düzenlenmiştir.-ç.n.

Günümüzdeki dinî imgelerin uzun bir tarihsel gelişimin ürünü olduğunu unutmamak gerekir. Erken yüzyılların literatürü hakkında ne kadar çok şey bilinirse, İncil'in dahi çeşitli kaynaklara dayanan materyallerin bir bileşimi olduğu ve Mesih'in kendisinin de zamanında var olan bir dizi din sistemiyle temas halinde bulunduğu o kadar bilinecektir. Bundan öte, yüzyıllar boyunca yeni fikirler ve öncekilerin yeni versiyonları olan başkaca fikirler ortaya çıkmış; ya bir kişinin belirli bir fantezisi olarak kalmış ya da belirli bir grubun veya mezhebin kabul edilen doktrini haline gelmiştir. Bu fikirlerin bazıları, kilise tarafından dine aykırı bulunarak kınanmıştır. Diğerleri kabul edilmiş ve önce öğretiye, sonra da dogmaya dahil edilmiştir. Ayrıca, bir zamanlar çürütülen bazı fikirler, ilerleyen zamanlarda yeniden ele alınmış ve sonraki zamanlarda kabul görmüştür. Yani mitoloji, din ve tapınaklar tarihi, bu unsurların her zaman iki yaka arasında gidip geldiğini göstermektedir. Bu da, kilisede ya da dindar insanlarda mevcut yaşam belirtisine bir kanıt olarak gösterilebilir. Katolik kilisesinin dogması dahi, yüzyıllar boyunca eklemeler ve çıkarmalar yapılarak dikkate değer değişikliklerden geçmiştir ve bu süreç günümüzde bile sona ermemiştir.

Şimdi, dinin oluşumunun ve bilinçdışı zihnin ürünlerinin dikkatle gözlemlenebildiği bazı bireysel durumlarda; imgelerin, gelişimin daha önceki aşamalarına kadar izlenebilen ve ilk yüzyıllarda veya Ortaçağ'da doğrudan belirli bir okul veya tarikatla ilişkili olan ve hatta bunlardan birinin türevi sayılabilen fikirleri, düşünceleri ve sembolleri üretmesine pek de şaşırmamak gerekir. Bu tür ürünleri yorumlayabilmek için yalnızca bugün değil, tarih boyu var olagelen belirli inançların veya belirli dinlerin, düşünce, fikir ve inançların kolektif bilinç ışığında anlaşılamayacağını, ancak ilgili kişinin aslî durumunun dikkate alınması gerektiğini akılda

tutmak gerekir. Zira bu durumun bir eşi daha muhtemelen görülmeyecektir. Her durum belirli genel sorunlara dayanan genel özelliklere sahiptir, ancak bu sorunlarla bireysel düzeyde karşılaşılır. Bu nedenle, yeni bir dinî yönelime rastladığımız her seferinde, bunun kısmen geleneksel olan veya olmayan, kısmen de alışılmadık olan veya olmayan biçimlerde açığa çıktığını düşünüyorum.

Ayrıca şuna da dikkat çekmeliyim; eğer bilinçdışında patlak veren bu tür kişisel sistemler olmasaydı, açıkça dinî anlam ve özelliklere sahip bir rüya veya fantezide kişisel varyasyonlar da bulunmazdı. Eğer bir mitte, rüyayı gören kişinin geleneksel mitlerden veya gerçekçi imgelerden saptığına dair herhangi bir kanıt bulunmasaydı, Freud'un dediği gibi, bu konuda din mefhumu yalnızca bir yanılsamadan ibaret olur ve bunun sonucunda yalnızca bir *delenda*[16] sayılması gerekirdi. Eğer tek bir kişi tarafından üretilen bu tür materyallerde, dinî sistemlerin unsurlarını kişinin gerçek iç ve dış durumuna göre değiştirilmemiş veya uyarlanmamış kolektif özellikler olarak bulabilseydik; o zaman kişilerin bu fikirlerini ebeveynlerinden bilinçli bir şekilde devraldıkları ve kendi iradelerini kullanmadıkları düşünülecekti.

Jung'un bir kolektif bilinçdışının bulunduğu ve bu kolektif bilinçdışının kendi arketiplerini barındırdığı sonucuna nasıl vardığını görebilmemiz için ele alınabilecek pek çok arketipten birini seçip inceleyeceğiz. Bu, özellikle Jungiyen psikolojiye has bir karakteristiktir ve Jung'un kendisi tarafından tanımlanmıştır. Bu kavram; bu Jungiyen kavram, Anima'dır. Jung bu kavramı bir makalesinde teorik açıdan ele almıştır: "Über den Archetypus, mit besonderen Berücksichtigung des Animabegriffes" (*Zentralblatt fiir Psychotherapie, Cilt IX, 1936*). Bu yazıda dinler tarihinde çok iyi bilinen bir motife, yani

16 *Lat.* "silinecek, ortadan kaldırılacak şey"-*ç.n.*

sizigi motifine atıfta bulunarak, anima imgesine ve onun varlığına dair kanıtlar sunmaya çalışmıştır. (Bu Yunanca kelimenin Latince tam karşılığı *conjugatio* [birleştirme]dir.) Sizigi motifi kutsal kadın/erkek çiftinin motifidir. Etnologlardan bildiğimiz haliyle birçok ilkel kabile; bir zamanlar -ve bazen de hâlâ- iki cinsiyeti de barındıran yüce bir varlık olduğu inancına sahipti. Ve bu en yüce varlığın ikili durumu, bir zamanlar tüm insanlar için geçerli olan bir durumdu. Winthuis adındaki bir etnoloğa göre (fikirleri *Forschungen zur Volkerpsychologie und Soziologie vol. 5*'te, *Das Zweigeschlechterwesen bei den Zentralaustraliern und anderen Volkern* başlığıyla, 1928'de Leipzig'de yayınlanmıştır) bu en yüksek varlık, yani bu çifte cinsiyetli yaratık, ölümlülerin yalnızca kökeni değil, aynı zamanda amacıydı da.[17]

İnsan, karşı cinsle tekrar birleşmeyi ve böylece orijinal bütünlüğünü geri kazanmayı ümit etmektedir. Winthuis'e göre insanın yaptığı tek şey (onun kadar ileri gitmek zorunda değiliz), bu orijinal ve mükemmel hale yeniden erişebilmek adına gösterdiği girişimlerden ibarettir. Şimdi, bu açıklama ne kadar doğru ya da yanlış olursa olsun, Yunan felsefesinde karşılaştığımız, özellikle Platon'dan duyduğumuz bir şeyi hatırlatıyoruz.

Platon, *Sempozyum*'unda, insanın yaratılışı hakkındaki şu hikâyeyi anlatır:

---

17 Kutsal varlığın iki cinsî yönü de karşıladığı düşüncesi, İslam'da, Allah'ın Rahman (Ar. "Besleyen", eril) ve Rahim (Ar. "Koruyan", dişil) isimleriyle, açıkça belirtilmiştir. Ancak bu, cinsler üzeri bir varlık ifade eder ve felsefi anlamıyla bir tümeldir. Metnin devamında gösterilen Platonik androjen figür ise insanda tasvir edilmiştir ve dolayısıyla o bir tikeldir. Yani, buradaki bütünlük faktörü, kutsal varlıkta kendinden bileşik olan durumun, tezahürde bölünerek iki ayrı insan bedeninde -kadın ve erkek- ifade edilmesidir. Bu bağlamda, arketipik ikilik, Jungiyen terminolojide ruhu niteleyen kavramlar olan Anima ve Animus çiftine tekabül etmelidir ve bütünlük arzusu da bunu hedeflemektedir. Oysa, Platonik tasvirde bu, tekrar insan gövdesinde, bir geri birleşme ile gösterilmiştir.-*ç.n.*

Ve önce insan doğasını ele almama izin verin; çünkü insanın hakiki doğası şimdiki gibi değildi, farklıydı. Birincisi, cinsiyetler başlangıçta üçtü, şimdi olduğu gibi iki değildi. Erkek, kadın ve ikisinin de bir arada bulunduğu bir cinsiyet vardı. Ve bu çifte doğasına karşılık gelen [o zamanlar Androjen olarak adlandırılan] bir isme sahipti. Bir zamanlar gerçekten böyleleri vardı, ancak şimdi kayboldular ve isimleri de sadece bir kınama sözcüğü olarak kaldı. İkincisi, ilkel insan yuvarlaktı ve dört eli ve dört ayağı vardı; sırtı ve yanları bir daire oluşturuyordu. Bir başı ve iki yüzü vardı ve zıt yönlere bakıyordu, bunlar yuvarlak bir boynun üstündeydi ve birbirinin aynısıydı. Ayrıca dört kulağı, iki mahrem yeri ve bunlara zıt iki de karşılığı vardı. Zihni oluştuktan sonra, bugünkü insanlar gibi yürüyebilmeye başladı. Aynı zamanda dört eli ve dört ayağı, yani toplam sekiz uzvu sayesinde, bacakları havada taklalar atan cambazlar gibi büyük bir hızla yuvarlanabiliyordu. Ve o zaman, artık daha hızlı koşmak istemeye başladı. İşte üç cinsiyet böylece vardı, çünkü güneş, ay ve dünya da üçtü. Ve insan aslen güneşin çocuğuydu, yeryüzünün kadınıydı ve ayın erkek-kadınıydı; ki kendisi de güneş ile topraktan oluşuyordu. Onların hepsi yuvarlaktı ve ana babaları gibi dönüp duruyorlardı. Güçleri ve kudretleri korkunçtu ve kalplerinin düşünceleri büyüktü ve tanrılara saldırdılar. Ve bunlardan, Homeros'un dediğine göre cenneti arşınlamaya cesaret eden ve tanrılara el uzatacak olan Otus ve Ephialtes'in hikâyesi anlatılırdı:

Zeus'un ve tanrıların meclisinde şüphe hüküm sürüyordu. Eğer onları öldürürler ve devlere yaptıkları gibi şimşeklerle yok ederlerse, o zaman insanların sundukları adaklar ve ibadet de son bulacaktı. Fakat öte yandan tanrılar, onların bu zaptedilemeyen küstahlıklarına katlanamazlardı. Sonunda, epeyce düşündükten sonra Zeus bir yol buldu. "Gururlarını kırıp davranışlarına çekidüzen verecek bir fikrim var; yaşamaya devam edecekler ama onları ikiye böleceğim ve böylece güçleri aza-

lacak ve sayıları artacak; bu da onları bizim için daha yararlı kılacak. İki ayakları üzerinde dimdik yürüyecekler ve eğer küstahlıklarına devam eder ve uslu durmazlarsa, onları tekrar böleceğim ve bu sefer tek bacakları üzerinde sekerek gitmek zorunda kalacaklar" dedi ve onları turşuya yatırılan elma gibi veya yumurtayı saç teliyle böler gibi ikiye böldü. Ve onları birbiri ardına bölerken, Apollon'a yüzünü ve boynunun yarısını döndürmesini emretti: Böylece insan kendi yerini görecek ve tevazuyu öğrenecekti. Ayrıca yaralarını iyileştirecek ve onları yeniden şekillendirecekti. Apollon insanın yüzünü büktü ve derisini bizim bugün göbek dediğimiz şeyin üzerine çekti, tıpkı içine bükülen deri cüzdanlar gibi. Ve merkezde bir ağız yapıp bir düğümle tutturdu (ki buna göbek deriz); ayrıca göğsün kalıbını döktü ve kırışıklıkların çoğunu düzeltti, tıpkı bir ayakkabıcının deriyi son kez yumuşattığı gibi. Birazını da bel ve göbek bölgesinde, bu kadim değişimin bir hatırası olarak bıraktı. Bu bölünmeden sonra, her biri diğer yarısını arzulayan insanın iki yanı da bir araya geldi ve kollarını birbirlerinin boyunlarına doladılar ve birleşme arzusu duydular...

Hephaestus'un aletlerini alıp birlikte yatan bu çiftin yanına geldiğini ve onlara, "Siz insanlar birbirinizden ne istiyorsunuz?" dediğini farz edelim. Buna verecek bir yanıt bulamazlardı. Ve şaşkınlıklarını gördüğünde de şöyle demiş olsun: "Tamamen bir olmak mı istiyorsunuz; gece gündüz birbirinizin yanında olmayı mı diliyorsunuz? Çünkü eğer arzu ettiğiniz buysa, sizi birleştirmeye hazırım. Böylece iki değil, bir olacaksınız ve tek bir kişiymişsiniz gibi ortak bir hayat yaşayacaksınız ve öldükten sonra bile aşağı dünyaya iki yerine tek bir ruh olarak gideceksiniz. -Şevkle arzuladığınız şeyin bu olup olmadığını bundan memnun kalıp kalmayacağınızı soruyorum." Bu buluşmanın, bu birbirlerinin kollarında erimenin, bu iki yerine bir olmanın, insanın kadim ihtiyacından doğan bir ifade olduğunu kabul etmeyecek tek bir insan bile yoktur. Bunun ne-

> deni, insan doğasının başlangıçta bir olması ve tam bir bütün oluşturmasıdır. Bütünlüğe duyulan bu arzuya ve özleme, sevgi denir. Diyorum ki, bu ikisinin bir olduğu zamanlar vardı. Fakat insanın kötülüğü yüzünden Tanrı bizi ayırdı, tıpkı Lacedaemonyalılar'ın Arkadyalılar'ı köylere sürdüğü gibi.

Gördüğünüz gibi, bu hakiki ve bütüncül varlık fikri, elbette, bütüncül varlığa *sphairos*, yani *küre* adını veren Empedokles'ten alınmıştır:

> İki iddiam var: Bazen çoklu parçalar bütünleşir, bazen de bütüncül olan çokluğa bölünür. Ölümlü şeyler, ölümsüz unsurlardan yaratılırlar. Bir kısmı kürelerden doğarken, bir kısmı da ona geri dönerler. Bununla birlikte, her iki durumda da sonuçta tekrar yok olurlar; bir sürekli bölünerek, bir sürekli birleşerek. Bu süreçler kesintisiz olarak yer değiştirir ve asla sona ermez. Şimdi sevgide birleşilmiş, her şey Bir olmuştur. Birazdan nefrette birleşilecek, her şey çokluğa bölünecektir.

Orta Avustralya'daki ilkel kabilelerden birinin, Sokrates öncesi filozoflar ve Platon tarafından geliştirilen bu fikrin neredeyse tıpkısına sahip olması çok çarpıcıdır; bu benzerlik hiçbir göç hipoteziyle açıklanamaz. Birbirlerine zihinsel ve coğrafi olarak böylesine uzak olan insanlar arasında türdeş benzerliklerin bulunması, insan zihninin, hemen her yerde, hangi kültür düzeyinde olursa olsun, bazı açılardan neredeyse tamamen aynı şekilde çalıştığını göstermektedir. Kolektif bilinçdışı hipotezi, bu ve diğer benzer gerçeklerin ışığında, kendini şiddetle ortaya koymaktadır. Her halükârda Jung, sizigi güdüsünün erkek ve kadının varlığı kadar evrensel olduğunu söylemiştir. Bunun sonucunda, eril ruhun bulunduğu her yerde, her zaman dişil bir ruhun da bulunduğunu yahut dişil varlığın bir imgesi olduğunu savunur.

Bu imge, Jung'un arketipik imge dediği şeye tekabül eder ve bu özel durumda arketipik imge *anima*nın, Jung'un ruh olarak adlandırdığı şeyin bir görüntüsüdür. Tarihsel bağlamda konuşmak gerekirse Jung, arketip kelimesini St. Augustine'in düşünsel çalışmalarından; bunun Yunanca eşanlamlısı olan *archetypon eidos* teriminden almıştır. Ancak *arketipon* terimi St. Augustine'den eskidir, çünkü üçüncü yüzyıldan kalma Neo-Platonik eser *Corpus Hermeticum*'da[18] da *to archetypon eidos* tabiri geçer. Ki bu da tam olarak *arketipik imge* anlamına gelir.

Filologlar bu kelimeyi Cicero'nun da bildiğini duyduklarında şaşırabilirler; ilk olarak *Philo*'da, *de opificio mundi* 71'de ifade edilmiştir ve o zamandan beri kullanımı yaygınlaşmıştır. Aziz Augustinus'un arketipon tanımı, 'bir fikir veya fikirler' şeklindedir: "*ideae... quae ipsae formatae non sunt... quae in divina intelligentsia continentur.*"[19] Bu apaçık bir şekilde Platonik bir düşüncedir. Platon'da, bir imgenin *en hyperouranio topo,* yani *göklerin üstünde veya yıldızların ötesinde bir yerde* bulunduğu kavramına sahibiz. Bu Phaedros'taki fikirlerinden biridir. Bu arada Jakob Burckhardt, bu tür fikirlerden bahsederken *urtümliche bilder*[20] ifadesini kullanmıştır. Bu, tercümesi zor bir ifadedir; ancak terim Yunanca *archetypon eidos*a kolaylıkla çevrilebilir. Bu arketipik imgeler, Alman etnolog Bastian'ın uzun zaman önce *völkerideen* (halkın fikirleri) olarak adlandırdığı şeyle ya da

18 Efsanevi figür Hermes Trismegistus'a atfedilen, 17 psödografik sahifeden oluşan klasik eser. Hermetik öğretinin köşe taşlarından kabul edilir. Helenistik döneme ait ismiyle Hermes, Mezopotamya ve Ortadoğu kültürlerinde başta İdris peygamber olmak üzere Hızır, İlyas, Enoh, Thot gibi figürlerle özdeşleştirilir ve Trismegistus ismi Eski Yunanca "Üç Kere Yüce" anlamına gelir.-ç.*n.*

19 *Lat.* "kendileri oluşmamış olan... ilahi akılda yer alan... fikirler..."-ç.*n.*

20 *Alm.* "arkaik resimler"-ç.*n.*

Fransız etnolog Levy-Brühl'ün *representations collectives*[21] olarak adlandırdığı şeyle örtüşmektedir. Her iki durumda da (Bastian ve Levy-Brühl) mesele bariz imgelerin değil, mitolojide ifade ettiğimiz haliyle *motifler*in meselesidir. Bizler buna mitolojik motifler diyoruz –hemen her yerde ve her seviyede karşılaşılan motifler. Mesela, sizigi motifinin yaygınlaşmış pek çok çeşidi bulunur. Bunun birkaç örneğini not edelim: Çinlilerin ve özellikle Taocu felsefenin, Yin ve Yang, aydınlık ve karanlık, eril ve dişil dediği meşhur bileşenleri vardır. Hindistan'daki Tantrik sistemde, sonsuz bir şümûl içinde yaşayan ebedî Shiva ve Shakti çifti bulunur. Ayrıca, Gnostik[22] düşüncenin Nous ve Sophia'sı yahut da Hristiyan dininin İsa'sı ile onun gelini sayılan kilisesi akla gelmektedir. Ortaçağ döneminde sizigi motifi, özellikle simya mitolojisi tarafından ele alınmıştır, ki onda aynı rolü üstlenen *sol et luna*,[23] ya da *rex et regina*[24] motifleri vardır.

Bunun neden böyle olduğunu yanıtlaması oldukça zordur. Fakat kuvvetle muhtemel olan, gözlemlenebilir gerçeklikte iki cinsiyet bulunduğu ve bu fikrin basitçe bu gerçeğe işaret ettiğidir. Bir başka ihtimal de –ki bu daha kuvvetlice bir ihtimaldir– bu fikrin, karşı cinsi ömrühayatında hiç görmemiş birinden çıkmış olduğudur. Başka bir deyişle, karşı cinsiyet imgesinin formülasyonunda yalnız karşı cinsin varlığı ve onlarla olan münasebetlerimiz değil; aynı zamanda bireyler olarak her birimizin taşıdığı nitelikler de he-

21 *Fr.* "kolektif temsiller"-ç.*n.*

22 *Gnosis* kavramını dilimizde en iyi karşılayan kelime "idrak"tir. Gnostisizm ise Antik Mısır, Antik Yunan ve İbrahimî dinlerin batını öğretileriyle Doğu'nun bazı ezoterik geleneklerini sentezleyen, birçok grubun benimsediği mistik felsefeye verilen genel addır. Agnostisizmle karıştırılmamalıdır.-ç.*n.*

23 *Lat.* "güneş ve ay"-ç.*n.*

24 *Lat.* "kral ve kraliçe"-ç.*n*

saba katılmıştır. Her insanda, hususî bir cinsiyete göre farklılaşmamış, karşı cinse ait genler vardır –zira her erkekte bir de dişil ve her kadında bir de eril genler bulunur. İnsanın cinsiyetini belirleyen, sadece bir gen kümesinin göreceli üstünlüğüdür. Sizigi motifinin kendinde bu kadar evrensel biçimde verilmiş olması, karşı cins imgesinin köken itibariyle karşı cinse tamamen dayanmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü siziginin özelliği, çiftin her zaman ilahî bir çift olmasıdır, bu da onun sırf bir insan çifti olmaktan daha fazlasını ifade ettiği anlamına gelir. Sizigi, teistik bir fikirdir ve bu nedenle bize, temelinde atasal çift imajından daha fazlasının yattığını gösterir. Bu daha çok, insanın derinliklerinden yükselmekle mükellef olan bilinmez içeriklerin bir izdüşümüdür –çünkü insanın dışa vurabileceği tek şey, yalnızca bilinçdışının içeriğidir. Ancak, insanın atasal çiftin bilincinde olmadığı da pek söylenemez. Başka bir deyişle bu çift, insanın bilinçdışındadır. Dolayısıyla, bilinçli zihnimizin bilinçli içeriği oldukları sürece, dışa vurulamayacaklardır.

Karşı cins imgesinin ne kadar güçlü bir şekilde oluştuğunu ve deneyimlerimizin ilahî arka planı söz konusu olduğunda rüyalarımızda veya fantezilerimizde kendini ne kadar kolaylıkla sunduğunu göstermek için üç örnek daha vereceğim.

Bunun vaftiz edilme töreninde karşılaşılan bir örneği herkesçe bilinmektedir. Bu tür ritüellerin çoğunda ebeveynler nispeten mütevazı ve önemsiz bir konumda tutulurlar ve burada çocuğun vaftiz babası ve vaftiz annesi olarak adlandırılan başka insanlar devreye girerler.

İkinci örnek, İsviçre'nin tek azizi olan St. Nikolaus von Flue'nün üçüncü görüsüdür ve bu görüde Tanrı'yı bir kez Kraliyet Babası ve bir kez de Kraliyet Annesi olarak algılamıştır.

Üçüncü örnek, Edward Maitland'ın *Anna Kingsford, Her Life, Letters, Diaries and Work* (Londra, 1896) adlı kitabında anlattığı, Anna Kingsford'un görüleridir. Görü metninin bizi ilgilendiren kısmı şöyledir:

> Tanrı'nın madde olduğu kadar güç, sevgi olduğu kadar irade, dişil olduğu kadar eril, anne olduğu kadar baba olduğunu düalitesiyle kanıtlayan, Rab olan Tanrı'ydı.

Arketipik anima imgesinin kökenlerini göstermek için kullandığım tüm bu paralelliklerden açıkça anlaşılması gereken şudur: Erilin olduğu her yerde, daima dişil bir karşılık da vardır. Eril, kendini dişil unsurla telafi etmektedir.

Bu görüş, Jung'ın daha sonra geliştirdiği, eril için en bilinmeyen şeyin dişil olduğu ve animanın aslında erkeğin bilinçdışını temsil ettiği fikrine yaklaşır. Yine de karşı cinsten olan bu varlık, bilinmeyenin bilinçdışı karşılığı olduğundan, daima bir dışavurum şeklinde tezahür ettirilir ve Jung'un deyimiyle, uyumlu bir anima, insanda mükemmelliği yansıtan bir tezahür faktörüdür. Animanın bu tezahür yaratma eğilimi, Hinduların *Maya*'sı[25] ile karşılaştırılabilir. Maya her kadında tezahür eden, illüzyon üreten bir dansçıdır; bu, erkeğe kadının gerçek kimliğini tespit etmede zorluklar çıkarır. Dolayısıyla, kadını imgesinden ayrıştırdıktan sonra bir erkeğin elinde kalacak şeylerin toplamı, o kadının ilahî arkaplanıdır; yani animadır. Ve böyle bir rüya figürünün türlü gizemli özellikleri olduğunu görmemiz, pek garip değildir.

---

25 *Skr. Māya,* "taklit, aldanma": Hindu ve Budist öğretilerde önemli bir ilkeye verilen, Budizm'e göre yirmi iki sağlıksız zihinsel faktörden birini ifade eden ve "illüzyon" olarak çevrilen isim. Vedantik öğretide, bu ilkeye göre evrenin görüntüsü -varlığın tezahürü- tam anlamıyla bir yanılsamadır ve o bir örtüye benzetilir.-ç.n.

Die anima imgesi klinik olarak yaşamın ikinci yarısında önem kazanır. Çünkü bir erkek, yaşamının ilk yarısında çoğunlukla bir anne kompleksiyle boğuşur ve ancak ikinci yarısında konuya farklı açılardan yaklaşabilir. Yani tüm içsel değerleri değişmeye başladığında, nihayetinde ona kalıcı olarak geri dönebilmek adına anneden uzaklaşmak zorunda kalır. Bu nedenle anima, klinik açıdan bir *fonksiyon* olarak tanımlanmalıdır. Anima bir erkeğin bilinçdışını temsil ettiği için bir figür olarak *insanın iç dünyasıyla kurduğu ilişkinin bir fonksiyonu*na dönüştürülmesi son derece önemlidir. O, insanoğlunun bilinmezdeki suretine açılan bir temsile dönüşmelidir. İnsan bu kişileştirmeyi bir fonksiyona dönüştürebildiği zaman, içsel dünyasıyla ilişki kurmayı da başarmış demektir. Bu animaya yeni bir veçhe, *ana eros* adını verdiğim bir özellik katacaktır. İnsan artık yalnızca içsel dünyasıyla değil, dış dünyasıyla da, animası bir fonksiyona dönüşmeden –yahut gelişmeden– evvel olduğundan daha farklı bir ilişki kuracaktır. Kısaca, en genel tabiriyle Eros adını verdiğimiz figürle hakiki bir bağ kuracaktır. Benzer şekilde, tüm bu çeşitli imgeler; arketipik imgeler, insan hayatı boyunca fonksiyonlara dönüştürülmeli ve işlevselleştirilmelidir. Jung, arketip terimini benimsemeden önce, işlevsel niteliklerini vurgulamak için bu fenomenlerden *kolektif bilinçdışının baskın tesirleri* şeklinde bahsederdi.

Animanın *arketipik imgesi* hakkında şimdiye kadar söylediklerim, Jung'un formüle ettiği bu kavramın teorik gerekçelerini sunmak maksadıyladır. Bununla birlikte bu kavram, Jung'un danışanlarıyla klinik deneyiminin bir sonucu olarak yıllar içinde oluşan birçok Jungiyen kavramdan yalnızca biridir. Ve bu daima, anima kavramındaki gibi gerçekleşmiştir: Jung, danışanlarının hayallerini ve fantezilerini gözlemlemiş ve zaman içinde belirli

kişileştirmelerin ve rüya figürlerinin, kendilerini tekrarlama eğiliminde olduklarını fark etmiştir. Özellikle uzun rüya veya fantezi dizileri, gözlemlendiklerinde, belirli bağlantı noktalarında belirli figür, durum veya motif kümelenmeleri de belirgin hale gelmiştir. Bu tür fenomenler belirli figür, durum veya motiflerin isimlendirilmesine olanak sağlamıştır. Soru, elbette, daima bu tekrarlayıcı rüya figürlerinin veya imgelerinin anlamları üzerinedir. Ve Jung, uzun pratik deneyimleri süresince, bu tür tipik rüya figürlerinden veya durumlarından pek azını isimlendirmiştir. Bazıları peri masalları, mitoloji veya dinlerin karşılaştırmalı çalışmalarından bilinen motiflerle tam olarak örtüşmektedir.

Jung sadece bahsi geçen gözlemleri yapmakla kalmamış, aynı zamanda oldukça çarpıcı bir başka fenomen daha gözlemlemiştir. Bu, benzer figür ve motiflerin karşımıza düzenli olarak, art arda çıkmasıdır. Daha uzun, daha kapsamlı ve daha eksiksiz yapılan bir analiz sürecinde, figürlerin hiyerarşik strüktürünü özetlemesi mümkün olmuştur. Bir figür ortaya çıktığında, sıklıkla kendisinden önce başka bir figürün veya motifin de bulunduğu anlaşılmıştır. Bunun ışığında, imge kümelerinden bir veya diğerinin belirli bir düzen içinde olduğu söylenmelidir. Bu düzen, analiz sürecinin bilinçdışında yol açtığı tepkilerin bir sonucu olarak açıklanabilecek doğal bir düzen gibi görünmektedir. Bilinçdışının yeni yönleri, ancak bilincinizin *belirli bilinçdışı içerikleri sindirip genişlemesiyle* açığa çıkabilir. Kural olarak, bir doğaya ait içeriğin ortaya çıkabilmesi için öncelikle başka bir doğaya ait içeriğin özümsenmesi gerekir; bu da analitik gelişimin bir sonraki adımıdır. Yani, A Figürü'nün motifi itinayla incelendikçe, B Figürü'nün motifi rüyalarda daha sık belirmeye başlar. Ve bu unsurlar düzgün bir şekilde değerlendirilip bilinçli sisteme entegre edildikçe, C Sınıfı Figürler veya motifler de sıklaşmaya başlayacaktır. Eğer

ki analitik süreç, öngörülen seyrine ilişkin belirli bir fikir veya teori olmaksızın gözlemlenirse; doğal bir unsurlar dizisi açığa çıkacaktır.

Bilinci artırmanın ilk yolu, Jung'un *gölge* dediği mefhumla karşılaşmakla başlar. Bu figür Fransızca bir ifade olan *bête noire*[26] yahut "günah keçisi" kavramında açıkça görülür. Sir George Frazier'in *Altın Dal*'ının VI. cildinde bulunan *Günah Keçisi* adlı kitabı, bu figürün işlevi hakkında çok sayıda bilgi verir. Günah keçisi düşüncesi Yahudi Kefaret Günü ritüeli olarak bilinen *Leviticus* (*16:6-22*)'ta anlatılır. Bireyin sistemindeki bu karanlık tarafın kişileştirilmesi, bazen çok çarpıcıdır. Bu soruna bir örnek olarak, Amerikalı genç bir psikoloğun gördüğü bir rüyayı vereceğim. Bu genç adam rüyasında, yakında eve döneceği için eşya dolabını boşaltması gereken arkadaşı Frank'e yardım ettiğini görür. Frank pek çok eşyasını sırtlayıp yüklenmiştir ve genç adam onun bazı eşyalarını taşımasına yardımcı olur. Ancak arkadaşının bu kadar eşyayla eve asla ulaşamayacağını ve eşyaların çoğunun da balona benzediğini fark eder. Genç adam Frank'e bu balonsu şeyleri söndürüp dürmesini tavsiye eder, böylelikle bavullarda yer açılacaktır. Şimdi bu rüyanın anlaşılabilmesi için Frank'in rüyayı gören gencin zihnindeki rolünü bilmemiz gerekiyor. Başka bir deyişle, Frank'e ilişkin bağlantılar toplamalıyız. Rüyayı gören kişi, gereksiz yere şişirdiğini düşündüğü basit bir nedenden dolayı Frank'ten nefret ettiğini söylemiştir. Dahası, kendisini dışa dönük bir tip olarak tanımlarken, Frank'in içe dönük olduğunu söylemiştir. Bu durumda diyebiliriz ki Frank, dışa dönük tipteki bu gencin içe dönük gölgesinin bir temsilidir.

Bu rüya bizi dışa dönük olan kişinin, içe dönük olanı anlamada çektiği güçlüklerden haberdar etmektedir. Ayrıca dışa dönük rüyacının içe dönük gölgesinin kendisine "gereksiz yere şişirilmiş" geldiği-

26 *Fr.* "siyah canavar"-ç.*n.*

ni, bu sebeple bunun bir yansıtma olarak değerlendirilmesi gerektiğini söylemektedir. Frank'in, kişiliğinin gölgesinde kaldığı müddetçe açığa çıkamayan ve dolayısıyla rüyayı görenin nezdinde bir değeri de olmayan çeşitli yaratıcı kabiliyetleri vardır. Rüyayı gören kişi, işte bu özelliğinden dolayı Frank'e bir yansıtmada bulunmuştur. Jung, *Psikolojide Tipler* kitabının bir bölümünü bu konuya ayırmıştır. Bu bölümde Jordan'ın *Character as Seen in Body and Parentage* kitabını ele alır ve içe dönük tipte olan bu yazarın dışa dönüklüğü tanımlarken tatmin edicilikten uzak, tamamen haksız betimlemelerde bulunduğunu ve içe dönüklüğün tanımında ise son derece yetersiz kaldığını belirtir.

Gölge figürünü teorik açıdan ele alabilmek adına, ona *karanlık içsel kardeş* veya *karanlık ayna refleksi* diyeceğim. Bu karanlık kardeşin folklordaki kişileştirmelerinden bazılarını çoktan not etmiştim. Buna ek olarak cinleri ve kötü ruhları düşünmemiz yeterlidir. Ayrıca, ilkel insan nezdinde gölgenin büyük önem taşıdığını, böylece ondan korunabilmek adına, ona gereken tüm önlemleri alarak yaklaştıklarını hatırlamalıyız. İlkeller gölgeyi kelimenin nesnel anlamıyla alırlar ve üzerine basan kişiyi ciddi anlamda suçlayacak kadar ileri giderler. Aralarında gölgesine basan kişiyi öldürme hakkı olduğuna inananlar dahi vardır. Gölgenin kaybolduğu bazı vakalar da bilinmektedir. Alman edebiyatında, "Peter Schlemihl" adında Chamisso'ya ait meşhur bir hikâye vardır ve "Dr. Jeckyll & Mr. Hyde" gibi hikâyelerimiz bulunur. İnsanın aydınlık ve karanlık tarafları bir şekilde ortak bir hayat sürmektedir. Ve ilkel insanın çalı ruhu,[27] Jung'un gölge dediği şeyi birçok yönden karşılamaktadır.

---

27 Fildişi Sahilleri, Mali ve Burkına Faso'da bazı anaerkil kabileler, yaşam alanları olan savanayı çevreleyen çalılarla ilahî bir ilişki içindedirler. Sandobele inancına göre, çalıların ruhları, yaşamın belli bir döneminde kişiyi hasta eder ve kişi hem fiziksel hem de metafiziksel bir yaşam mücadelesi vermeye zorlanır. Süreçten galip ayrılanlar, çalı ruhunun rehberliğinde bir inisiyasyon sürecine tabi olmaya hak kazanmıştır. Çün-

Gölge, insandaki psikolojik yapılanmanın daima inkâr edilen, bastırılan ve gözlerden sakınılan yönünü temsil eder. Kişinin pek saygıdeğer olmayan nitelikleri, daima gölge figürlerinde temsil edilir. Dolayısıyla gölgenin varlığı, çok güçlü bir ahlak problemine işaret eder. Gölge, rüya ve fantezilerimizde daima hemcinsimiz olarak kişileştirilir ve karşı cinsten olan *animus* ve *anima* ile karşıt bir figürle temsil edilir. Bu durum özellikle analizin başlarında gözlenir ve erkeğin rüyalarında serseriler, katiller veya bağımlılar gibi, hemcinslerine atfettiği kötü özellikleri yansıtan nahoş figürler görülür. Ve bu tür eğilimlerin kendisinde de bulunduğunu kabul etmek, kişi için bir sorun haline gelir. Kişiyi gölge figürleriyle barıştırabilmek veya Jung'un tabiriyle, gölge figürlerini öznel düzeyde ele almasını sağlamak konusu, analizde her zaman büyük bir zorluk teşkil eder. Gölgenin kişisel bir yönü bulunduğuna şüphe yoktur. Yani aşağı yukarı Jung'un *kişisel bilinçdışı* dediği şeye aittir ve bu da Freudyen düşüncede *bilinçaltına* tekabül eder. Ancak, kişiliğin karanlık taraflarından kaynaklanan önyargılarla uğraşılırken, bunların ne kadarının kişisel bilinçdışına ait olduğu ve ne kadarının öznel düzeyde bulunduğu pek bilinemez. Bu, bireyin bundan ne ölçüde sorumlu tutulabileceği sorusunu gündeme getirmektedir.

Bunu çarpıcı örnekleriyle anlayabilmek için kolektif önyargılara, örneğin, antisemitizme veya başka *-izm*lere bakmalıyız. Bunlar kolektif bilinç tarafından yansıtılamamış insani bir yönün cezalandırılmasıyla ilgilidirler. Bu tür önyargılar sadece belirli kişilere değil, aynı zamanda belirli inanç gruplarına veya kendi sistemimizdeki uyumsuzlukları örtbas eden belirli politik görüşlere de yansıtılır. Hepimizin çok iyi bildiği bu şeyler, gezegenimizin neredeyse tüm atmosferini zehirlemektedir. Başka bir deyişle, insanların sadece kendi gözlerindeki çapağı unutmakla kalmayıp, aynı zamanda komşularının göz-

lerindeki püsürleri eleştirdiği bu kolektif gölge izdüşümleriyle ilgilendiğimizde, durumun kişisel bir düzeyde ele alınıp alınamayacağı konusu şaibeli gözükmeye başlayacaktır. Bu aynı zamanda ahlaki bir sorun olduğundan, bir gölge projeksiyonunun kolektif yönünün veya kolektif köklerinin, açıkça kolektif bilinçdışından kaynaklandığını ve artık bireysel bilinçdışından kaynaklanmadığını kabul etmeliyiz. Bu nedenle, kolektif gölgenin, basitçe ahlak probleminin nesnel varlığına veya iyilik ve kötülük meselesine dayandığı söylenebilir.

Jungiyen psikolojide, iyi ve kötünün göreliliği üzerine çokça düşünülmüş ve özellikle teologlar tarafından uzun uzun tartışılmıştır. Jungiyen öğretinin önemini kavrayabilmek için hayatta ilk kez karşılaştığımız ve doğamızın karanlık tarafıyla başa çıkmamızı zorlaştıran o ihtiyaca geri dönmeliyizdir. Veya şimdiye kadar yaşayamadığımız, ancak nihayetinde içselleştirmemiz gereken hayatı, olduğu gibi kabul etmeliyizdir. Bu sorunla karşılaştığımız anda, bir belirsizlik yaşarız. Gölge figürü, kendini yalnızca her türlü olumsuz özelliğimizde göstermekle kalmaz, aynı zamanda bu özelliklerin yaşanması, üzerine düşünülmesi, yansıtılması ve kabullenilmesi adına, kendisini çeşitli olaylar içinde yeniden ele almak zorunda bırakır. Öte yandan bu figürler, kendi başlarına mükemmel derecede değerli olan, ancak bazı dışsal nedenlerden ötürü hiçbir zaman pekiştirilmeyen ve yaşanmayan, dolayısıyla kısmen yozlaşan olumlu özelliklerimizi de barındırır. Bu durum, gölge figürünün belirsizliği denebilecek bir şeyi göstermektedir. Gölgenin ikili doğasını gösteren bu durumlarda, taşıdığı o belirsizliğin içinde, Jungiyen terminolojide *sembol* dediğimiz şeyin tüm nitelikleri barınır. Sembol, Jung'un tanımına göre, iki tarafı daima birleştiren bir şeydir. Burada gölgenin ikili dediğimiz doğası söz konusudur; aynı anda hem bir zehir hem de bir ilaç olabilmektedir.

İzninizle size Ömer Hayyam'ın meşhur, "Alimin sunduğu zehri iç gitsin / Aptalın sunduğu ilacı dök gitsin" mısralarını hatırlatacağım. Mesele gölgenin ve dolayısıyla kötülüğün değerindeki göreliliğe karşılık gelir. Bu noktada Kur'an'dan bir örnek verebiliriz:

> Derken, kullarımızdan birini buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik.
>
> Mûsâ ona, "Senin öğrendiğin doğruya ulaştıran bilgiden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?" dedi.
>
> O kul, "Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin, (iç yüzünü) kavrayamadığın bir şeye nasıl sabredersin?" dedi.
>
> Mûsâ, "İnşallah sen beni sabreder bulacaksın. Senin sözünden dışarı çıkmam" dedi.
>
> O da, "Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!" diye tembih etti.
>
> Bunun üzerine birlikte yürüdüler. Kıyıya ulaşıp gemiye bindikleri zaman o kul gemiyi deldi. Mûsâ, "İçindekileri boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen çok kötü bir iş yaptın!" dedi.
>
> O kul, "Sana, benimle beraber olmaya asla sabredemezsin dememiş miydim?" dedi.
>
> Mûsâ, "Unuttuğum şeyden dolayı beni paylama ve işimi çıkmaza sokma!" dedi.
>
> Yine yola koyuldular. Nihayet bir gence rastladıklarında, o kul hemen onu öldürdü. Mûsâ dedi ki: "Mâsum bir insanı, bir cana karşılık olmaksızın katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!"
>
> O kul, "Sana, benimle beraber olmaya asla sabredemezsin dememiş miydim?" dedi.
>
> Mûsâ, "Eğer bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana ar-

kadaşlık etme! Bu takdirde hakikaten benden yana mazeretin sonuna ulaşmış olursun" dedi.

Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındı. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar, o hemen onu doğrulttu. Mûsâ, "Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın" dedi.

O cevap verdi: "İşte bu, beraberliğimizin sona ermesidir. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim" dedi.

"Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu delerek kusurlu hale getirmek istedim. (Çünkü) onların gideceği yerde her (sağlam) gemiyi gaspetmekte olan bir kral vardı.

Gence gelince, onun anne babası mümin kimselerdi; gencin onları sonunda azgınlık ve nankörlüğe düşürmesinden korktuk.

Böylece istedik ki, rableri onun yerine kendilerine ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin.

Duvara gelince o, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir define vardı; babaları ise iyi bir adamdı. Rabbin istedi ki, o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve rabbinden bir rahmet olarak definelerini çıkarsınlar. Ben bunları kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur." (Kehf, 64:81)[28]

Gördüğümüz üzere, kötülük burada bir öğretiye dönüşmektedir. Bu, analizde pek de rastlanmayan bir durum değildir. Analistin gölge sorunuyla ilgilenmesi gereken zamanlar vardır; o zaman analist danışanı tarafından bir gölge figürü olarak görülebilir, böylece gölgeye iyileştirici bir nitelik kazandırır. Kötülüğün görelilik soru-

28 Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an-ı Kerim, erişim: 14 Mayıs 2022-*ç.n.*

nu, Katolik kilisesinde şu cümleyle alınır: "*Omne bonum a deo, omne malum a homine.*"[29] Kötülüğün gerçek bir varlık olmadığı, gerçek varlığın sadece iyiye ait olduğu; kötülüğü, iyiliğin yokluğu olan *gerçeklik* haline getirecek bir *privatio boni.*[30] Bence bu teoriyi tersine çevirmek ve Wilhelm Busch gibi "İyilik, temizlenmiş kötülüktür" diyebilmek için son derece iyi nedenlere sahibiz.

Analizin amaçlarından biri, kişiyi tembellik, kötülük, olumsuz değerler, ahlaki ve manevi alçaklıklar gibi her türlü geri kalmışlıktan oluşan bu aşağı kişiliğiyle uzlaşabilir hale getirmek ve kişinin bu aşağı parçanın kendi üzerindeki etkilerini kabullenmesini sağlamaktır. Bu etkiler, yani bu aşağı kısım, bilinçdışında kaldığı sürece doğal olarak otomatiktir. Bilinçdışı olan bu otonom eğilimlerin ayırdına varmak ve onları kontrol altına almak birinci derecede önemi olan bir meseledir. Çünkü, eğer kişinin bilincine doğru yükselirlerse; bu süreç kişiliğin nevrotik olarak bölünmesiyle sonuçlanır.

Kişinin bu bölümü bilinçli kişiliğe bağlama vazifesi, yeterince önemi olan ahlaki ve teknik bir konudur. Bu vazifede insan çeşitli eğilimleri arasında bir denge yakalamak ve muhakeme yetisini kullanarak bazılarını kabul etmek durumunda kalacaktır. Böylesi bir prosedür insanı kaçınılmaz olarak itaatsiz kılar, çünkü insan bağımsız bir pozisyon geliştirmek zorunda kalır. Bu ahlaki sorun, aslında insan kendi iradesini gösterebilsin diye vardır. Çoğu insan tarafından kabul görmeyecek ve genel anlayışa uymayacak şeyleri yapabilecek olması bir esastır; çünkü etik değerleri, ancak bunu yapabildiği ölçüde anlam kazanır. İnsan, doğanın kendisine dayattığı yasalara dindar bir şekilde uyan bir hayvansa eğer, herhangi bir etik

29 *Lat.* "Tüm iyilikler Tanrı'dan, tüm kötülükler insandandır."-ç.*n.*

30 *Lat.* "iyiliğin yokluğu"-ç.*n.*

sorun da gündeme gelmeyecektir. Ve yasalara körü körüne uymanın bir kıymeti yoktur. Bu nedenle, bu etik vazifeyi gerçekleştirebilmek için itaatsiz olmak gerekir. Elbette insan bu çatışmaya veya bir bölünmeye takılıp kalabilir, böylece ikili bir hayat yaşamaya başlayabilir. Bu durumdan kurtulabilmesi için insanın iyileştirici bir mite; rüyalarda ortaya çıkabilecek terapötik[31] bir mite ihtiyacı vardır. Rüyaların çoğu her zaman mitik bir niteliğe sahiptir ve her ne zaman ki bilincin artırılması veya bilincin yaratılması için çabalayan bir rüya görülür; işte o zaman rüya kozmogonik benzerlikler gösterir. Aslında her rüya küçük birer kozmogoni, yaratılan birer mikrokozmosdur; çünkü bilinç ve bilinçdışı arasında kurulan iç ilişkiye ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle, rüya figürlerini, rüyayı gören kişinin bilinçli kişiliğine *in globo*[32] atfetmemeye özen gösterilmelidir. Bu -olumlu veya olumsuz- çoğu durumda egoda bir şişme tehlikesi arz eder. Bu tehlike göz önünde bulundurulduğunda, rüya figürlerini, insanı tanımlayan güçler olmaktan ziyade, insanın katıldığı güçler olarak ele almak çok daha doğru olacaktır. Gölgenin bu çatışmasıyla ya da bu ahlaki çatışmayla başa çıkmada yardımcı olabilecek terapötik mitlere örnekler; Bakirenin Doğumu efsanesi, Mesih'in yol gösterici çalışmasının bilinen efsanesi ve bir dereceye kadar da Meryem'in cennete bedeniyle alındığını iddia eden modern efsanedir. Bu efsanede, günahın esas kaynağı olarak anılan Meryem'in vücudu -başka bir deyişle maddesi- kutsanmıştır.

Literatürde başka birçok örnek vardır. Othello ve onun gölge karşılığı olan Jago vardır. Zamanına göre oldukça çarpıcı sayılacak bir diğeri, kahraman Gılgamış'ın önce Enkidu ve sonra Çumbaba ile

31 *Lat. therapeuticus,* "terapi edici, iyileştirici"-ç.n.

32 *Lat.* "topyekûn"-ç.n.

temsil edilen iki gölge yönüyle buluşmasını anlatan, ünlü Gılgamış destanıdır. İkincisinin üstesinden *tale quale*[33] gelinmeli, ilki ile de arkadaş olunmalıdır. Bu, Gılgamış destanının terapötik yönüdür. Kahraman, kişisel gölge figürünü egosuna entegre ettiğinde, onu artık daha az bir birey ve daha çok bir insan kılan yeni bir boyut kazanmıştır. Eğer insanın bir gölgesi olmasaydı, kendisi de gerçek olmazdı; çünkü yalnızca hayaletlerin gölgesi yoktur. Ruhsal öğretilerde, bunun, tezahürün gerçekdışı gerçekliğini ifade eden bir parola olduğu düşünülür.

Analitik süreçteki bir sonraki adım, Jung'un *persona* olarak adlandırdığı şeydir. Jung'a göre persona, yaşamın ilk yarısı boyunca kurgulanan; insanı dış dünyanın etkilerinden korumak ve nispeten terbiyeli görünmesini -fazla taviz vermeden- sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir adaptasyon sistemidir. Bu sistem, insanın oynamak istediği bir *rol* olarak da adlandırılabilir. Bu sebeple Jung, Latince *maske* anlamına gelen ve antik tiyatroda aktörlerin kullandığı maskeyi işaret eden persona terimini kullanmıştır. İnsan, *pars pro toto*[34] bir yönelimle, maskeden kıyafete, kıyafetten de kostüme kadar giderek işi uzatmıştır. Örneğin, Fransızca'da kostüm veya *coutume* kelimesi *alışkanlık* ile eş anlamlıdır -bu aynı zamanda fonksiyonların sağlam bir kompleksi olduğu anlamına gelir. Bir fonksiyon olarak kabul edilen persona, dış dünyayla ilişkinin fonksiyonudur ve bu nedenle anima ve animus olarak tanımlanan kavramlarla karşılıklı ilişki içindedir. Zira iç dünyayla ilişkinin fonksiyonunu temsil eden de *onlar*dır. Persona, hayatın akışı içinde, kısmen dış dünyanın üzerimizdeki etkilerinden ve kısmen de bu etkilere verdiğimiz

33 *Lat.* "tıpatıp benzeri"-ç.*n.*

34 *Lat.* "parçadan bütüne"-ç.*n.*

tepkilerden meydana gelir. Schopenhauer, "kişinin gerçekte olduğu şeye karşın temsil ettiği şey" diyerek, onu çok düzgün bir şekilde ifade etmiştir. Kendimizi persona ile özdeşleştirmişsek eğer, bu bizim *bireyselliğe* karşın yalnızca *kişisel* olduğumuz anlamına gelir. Bu nedenle, personalarıyla özdeşleşmiş insanların hayatında, kişilikler önemli bir rol oynamaktadır. Fakat persona, ne kadar kuvvetlenirse o kadar katılaşır ve bu da personayı taşıyan kişinin içsel tesirlerce hırpalanma riskini artırır. Böylesi bir durumda, örneğin güçlü bir adamın veya toplumca kabul gören bir rasyonalistin hareketlerinde, anideri açığa çıkan batıl hareketler gözlemlenecektir. Burada Avrupa'dan tanıdığım dünyaca ünlü bir bilim adamını ziyaret ettiğimde yaşadığım deneyimi aktarmak istiyorum.

Beni verandasında karşıladığı evinin girişinde bir at nalı asılıydı. "Ama Profesör, siz böyle şeylere inanmazsınız, değil mi?" diyerek nüktedan bir yorum yapmaya çalıştım. Bunun üzerine profesör, oldukça nahif bir şekilde yanıtladı: "Tabii ki hayır, ama bana inanmasam bile işe yaradığı söylendi." Hepimizin bildiği gibi; bazıları personalarıyla öylesine özdeşleşmiştir ki, hayatları sadece oynadıkları bu rolden, mesleklerinden, mevkilerinden veya yeteneklerini kullanmaktan ibaret kalmıştır. Bazı ünlü şarkıcılar, tenorlar, sopranolar vb. buna iyi birer örnektir. Böylesi bir özdeşleşmenin tarihteki en bariz örneği, belki de "*L'Etat c'est Moi* [Devlet ben'im]" inancında olan Fransa Kralı XIV. Louis idi.

Persona rüyalarda nadiren kişileştirilir, çünkü persona bizim *olduğumuz* bir şeyden çok, giydiğimiz bir kıyafet gibidir; dolayısıyla bir rüya figürü olmak yerine, genellikle bir rüya motifi haline gelir. Bu durum, özellikle kişiliğimizde bir sorun olduğunda netleşir. Bu gibi durumlarda, "dımdızlak kalmak" veya "yüzü düşmek" (yani taktığımız maskenin düşmesi) gibi lafzî metaforların resmedildiği

veya kıyafetlerimizde bir sorun olduğu veya tamamen ya da kısmen çıplak kaldığımız veya personamızın, yani maskemizin hasar aldığı veya şeffaflaştığı rüyalar görürüz. Doğrudan kişileştirildiği rüyalarda ise persona, bizimle daima aynı cinsiyette temsil edilir. Daha önce gördüğümüz gibi, bu, analizin başındaki gölge figüründe ve yaşamın erken yıllarında baba veya annemize benzeyen rüya figüründe de böyledir. Anne ve baba imgeleri, personamızın inşasında önemli bir rol oynarlar.

İşte bir rüya örneği: Rüyacı, kendini bir tabutun içinde, evin dışına taşınırken gören genç bir Amerikalı psikologdur. Bundan özellikle etkilenmese de, kendisini -birazdan mahvolacağını fark ettiği en iyi lacivert takım elbisesiyle- tabutta yatarken görür. Bu genç adam zaten dış görünüşüyle fazlaca ilgilenen biriydi ve kıyafetlerine her zaman dikkat ederdi. Düzgün davranmaya aşırı dikkat ettiğinden dolayı, yüzünde neredeyse hiçbir mimik ve duygu ifadesi belirmezdi. Dolayısıyla çok kişiliksizdi.

Erkeklerde persona, kadınlara kıyasla daha karmaşık ve çok daha rijit bir haldedir. Bu gerçeğin ayna etkisi olarak, kadın kıyafetleri ve saç modelleri vs. erkeklerde olduğundan çok daha uyumludur ve modaya göre çok daha sık değişme eğilimindedir.

Tipik bir analitik gelişimde bir sonraki adım, erkekler için animanın ve kadınlar için animusun keşfedilmesi ve onunla ilgilenilmesidir. Animanın terimlendirilmesi hakkında birkaç gerekçe göstermiştik; şimdiyse Jung'un bu terimi bulmasına etki eden bir olaya ve kolektif bilinçdışının arketipik kavramlarını açıklamakta kullanılabilecek nesnel materyale işaret edeceğim.

Bunun için analitik psikolojinin tipik bir örneğinde yaşanan, anima veya animusun gelişim alanına ait fikirlerden birini sun-

mam gerekiyor. Öncelikle animayı ele alalım, diğer bir deyişle, animanın insan üzerindeki etkilerini incelemek adına rastgele bir örnek verelim. Anima, mükemmelliği üreten bir tezahür faktörüdür. Dolayısıyla anima, daima bu eril kişinin yansıtmaları şeklinde; yani ona bazı, çoğu veya tüm kadınlar olarak görünecektir ve bu adam bu yansıtmalardan çok güçlü bir şekilde etkilenecektir. Bu tür yansıtmaların kendine ait güçlü iradeleri vardır; yani otonomdurlar ve böylece anima yansıtmalarının ana özelliklerinden biri olan güçlü duygusal tepkiler üretirler. Bu tür bir yansıtmanın varlığı, kişinin tüm sosyal ilişkilerini abartır, bozar ve böylece insanlarla, özellikle kadınlarla ilişkileri zayıflar ve kadını tuhaf bir biçimde mitleştirir.

Bu vakayı analize almış olsaydık, muhtemelen pek çok fantezisiyle karşılaşacaktık. Başka bir deyişle, fantezinin nesnesini otomatik olarak kirleten ve bu yansıtmanın sahibini çok sinirli, çok alıngan ve karamsar hale getiren bilinçdışı fanteziler vardır. Erkek, anima imgesi tarafından ele geçirilir ve bu onun erilliğini etkileyerek bir dizi efemine tepkilere yol açar. Bu nedenle sadece huysuz değil, aynı zamanda çok kıskançtır; züppece tepkiler verir; uyum sağlayamaz ve feminenleşir. Özünde oldukça hassas olan güçlü bir erkek görüntüsü çizer. Şimdi, eğer söz konusu anima analize alınırsa, gelişimin çeşitli aşamalarıyla –aşağı yukarı beş tanedir– başlıklandırılabilecek belirli bir süreçten geçer. Anima imgesi ilk olarak anneye yansıtılacaktır. Durum böyle olduğu sürece, sorunun tamamı, kelimenin sıradan Freudyen anlamıyla bir anne kompleksi olarak adlandırılabilir. Anne imgesi, otomatik olarak, animanın önceden var olan imgesiyle kirlenecektir. Annenin bu projeksiyonu taşımasıyla ortaya çıkan, son derece istenmeyen bir durum vardır

ve bu durumda anne kompleksi bir *complexus delendus*[35] olarak adlandırılabilir ve bunun bir şekilde çözülmesi gerekir. Eğer bu çözülmezse, hafifmeşreplik, eşcinsellik, Don Juanizm sendromu ve suç işleme gibi durumlar açığa çıkabilir. Hayatın ilerleyen dönemlerinde, ergenlikte veya belki daha önceleri ortaya çıkan ikinci aşamada anima imgesi, annenin yerini tutan bir kişiye, genç bir adamın yaşça büyük sevgilisine veya evde çalışan aşçıya, hizmetçiye vs. yansıtılabilir. Üçüncü aşamaya, hayat kadını tipi demek istiyorum. Bu aşamada, anima imgesi nispeten androjen bir doğaya bürünür. Burada hayat kadını ifadesi kullanılabilir, çünkü cinsiyetsizliği cinsel bir kisvede açığa çıkar. Açıkçası, o bir anne tipi değildir, zira bu hayat kadını tipin ortaya çıkmasıyla anne kompleksi çözülür. Bu üçüncü aşamanın bir prototipi, hatırlayacağınız gibi, Eleusis'teki Demeter festivallerinde kadınların yaptığı müstehcen şakalardan ilham alan "Baubo"dur.

Dördüncü aşamaya, azize tipi adını vermek istiyorum. Bu imge genellikle hemşirelere, güzel rahibelere, bir tür kutsallığı olan kadınlara veya geçmişi bilinmeyen, çeşitlilik gösteren kadınlara yansıtılır. Beşinci aşama, *femme inspiratrice* olarak adlandırdığımız şey ile temsil edilebilir. Yani kelimenin Fransızca anlamıyla, parlak, esprili, zeki ve oldukça gizemli nitelikleri bulunan veya erişilemeyen bir kadına. Anima imgesinin bu yönü, Ninon de Lendos, Diane de Poitiers ve Fransa tarihinin diğer *grandes dames*larında[36] görülebilir. Şimdi, tüm bu figürler, yani anima figürünün tüm bu aşamaları; yansıtıldıklarında, insan üzerinde çok tuhaf bir etki yaratır veya bırakırlar, dolayısıyla tamamen şeytani bir şeymiş gibi algılanırlar.

35 *Lat.* "ortadan kaldırılması gereken kompleks"-ç.n.

36 *Fr.* "şahane kadınlar"-ç.n.

Beş aşamalı bu liste, konunun beceriksizce basitleştirmesidir kuşkusuz. Ancak Jungiyen literatürde yayınlanan rüyalarda bu fenomenolojinin bir dizi klinik örneği bulunur. Bu örnekleri artırmak yerine, anima sorununun psikolojik olmayan literatürde hangi biçimlerde açığa çıktığını belirtmek isterim. Dişil figürlerin birkaç aşamada tasvir edildiği Gnostik mitlerin incelenmesi ilginç olacaktır. İlk aşama, Havva'nın temsil ettiği anne tipidir. Üçüncü tür olan hayat kadını tipi, Helena'da ve özellikle ünlü *Simon Magus* hikâyesinin 8:5-24. sahnelerinde çarpıcı bir biçimde açığa çıkmaktadır.

Kendisinin "Tanrı'nın kudreti" olduğunu iddia eden ve takipçileri tarafından Kutsal Ruh'a benzetilen Simon Magus, Peter ve John'un rakibidir. Tyrus'taki bir genelevde Helena'yı bulur ve ona "ilk düşüncem" yakıştırmasında bulunur. O, *ennoia*dır, aynı zamanda *charis*tir ve *aion*un içindeki güçtür. Aionu kadınlar için uzatarak yaratıcı hale gelmelerini sağlamıştır ve böylece *antropo*lar doğmuştur. Bu hikâye Irenaus ve Hippolytos'tan da bilinmektedir. Bir sonraki aşama, yani azize tipi, Gnostik sistemin Maria'sında; beşinci aşama olan *femme-inspiratrice* ise en belirgin şekilde Sophia'da görülür. Jung'un daima alıntıladığı, İngiliz edebiyatından mükemmel bir örnek; Rider Haggard'ın *She* romanında yer alır. Buradaki O, "İtaat edilmesi gereken O" niteliğindedir -başka bir deyişle O, neredeyse mutlak otoriteye sahip bir kadındır. Anima imgesinin birçok yönü Rider Haggard'da ve Pierre Benoit'nın *L'Adantide*'inde de görülür. Ayrıca Venedikli bir keşişin Francesco Colonna müstear ismiyle ve *Hypnerotomachia di Poliphilo*[37] tuhaf başlığıyla kaleme aldığı ünlü bir Rönesans dönemi kitabında, anima deneyiminin ger-

37 Colonna, protagonist Poliphilo'nun sıradışı öyküsünü tanımladığı başlıkta, Yunanca *hypnos* "uyku", eros "sevgi" ve *máche* "çekişme" kelimelerini kaynaştırarak "Hypnerotomachia" bileşik kelimesini oluşturmuştur.-ç.*n.*

çekten ilginç bir tasviri yer alır. 1499'da yayınlanmıştır ve en nadide gravürlerle süslü olduğu için çok kıymetli bir inkunabeldir.[38] Kitap, Bayan Linda Fierz'in 1949'da Bollingen'den yayınlanan kitabında özel bir çalışmaya konu edilmiştir.

Poliphilo'nun rüyasında, animanın gerçek bir kadına yansıtıldığı birkaç aşama görülür. Bunlar bilinçdışı kaldığı müddetçe yansıtmaları devam edecektir; zira bilince çıktıkları anda yansıtılma özelliklerini yitirirler. Bu imgelerin açığa çıkma biçimleri çeşitlidir ve şu tipte olabilirler: Rüya figürü tanınmayan bir kadın veya güvenilmez bir karakter olabilir. Bazen hastalıklı bir kadına, bazen de adi addedilen bir karaktere, bir *femme qui se fait suivre*[39] benzeyebilir. Yahut da ilkellere. hele bizim ülkemizde beyaz tenli olmayan bir kıza benzetilebilir veya ecnebi addedilir ve eğer rüyayı gören kişi Yahudi değilse, Yahudi bir kız olarak şekillendirilebilir. Bu imge, tarihî nitelikler de taşıyabilir veya zamansız yahut zamanın ötesinde bulunabilir, böylece bizim dünyalı zamanımıza uymayabilir. Bir bakirenin, ananın, kraliçenin, tanrıçanın özelliklerine sahip olabilir; bir eşin, kardeşin ve evladın özelliklerine de. Veyahut bunların tümü, tek bir kisvede iç içe geçebilir. Dünya zamanımıza uymayabilir dediğimde, böyle bir şey kastediyordum. Ayrıca *teriomorfik* (hayvansı) bir formda; örneğin yılan, yırtıcı hayvan, kedi, kaplan vs. olarak da temsil edilebilir.

Bu tür yansıtmaları taşıyanlar genellikle göz önündeki kadınlar, çoğunlukla aktrisler, dansçılar veya meslek icabı fazlaca makyaj kullanan, gösterilerinde çarpıcı görünümlere bürünen, fazla esmer

38 *Lat. incunabulus*, "bileşik": Bu terim, 1500'lü yıllara dek Avrupa'da yayınlanan matbu kitapları, sahifeleri ve resimleri belirtmek için kullanılır.-ç.*n.*

39 *Fr.* "peşine düşülen kadın"-ç.*n.*

yahut fazla sarışın vb. olabilen kadınlardır. Bunlar, analiz sürecinde üzerlerine tartışıldıkça ve rüyayı gören kişinin sistemi tarafından anlaşıldıkça, yani kısaca, kolektif bilinçdışının bu içeriği birleştirildikçe, insan bilincine fevkalade etkileri olur. Ve bunun sonucunda, bilincin Eros'u adını verdiğim şeyi üretir. Böyle bir adam, eril bilincine ek olarak bir de Eros bilincine sahip olacağından, yalnızca kadınlarla değil; yoluna çıkan her şeyle arasında bir bağ olduğunu hissedecektir. Animanın tesirleri ve içeriği hakkında belli bir farkındalık ve bilinç taşıyacağı için hayattaki pek çok fenomene karşı tamamıyla farklı bir tutumda olacaktır. Gölge figürünün birleştirilmesi kişiye hemcinsleriyle daha iyi anlaşabilme gücü veriyorsa, animanın birleştirilmesi de karşı cinsle olan ilişkilerinde kişiyi çok daha etkili kılacaktır. Ve insan bu süreçte belli bir üçlünün oluştuğunu görecektir. Bu üçlünün içeriğinde eril özne, dişil özne (yani eşi veya partneri) ve aşkın bir tabiatı olan üçüncü bir element, adına anima dediğimiz unsur bulunacaktır.

Erkeğin dünyasında animaya karşılık gelen kavram, kadının dünyasında animus adıyla ifade edilir. Bu, özet olarak, kadının sistemindeki eril unsuru temsil eder. Bu unsur daha çok yaşamın ikinci yarısında gündeme gelir ve kendisini az çok biyolojik olarak da gösterir. Kadının tüyleri belirginleşir, sesi kalınlaşır ve daha enerjik davranır. Animus ile özdeşleşme fenomenolojisi gitgide psikolojik bir hal alırsa eğer, kadın sivri dilli birisine dönüşecek, düşünsel ve ilkesel konular üzerine tartışmacı bir tutumda olacak ve tereddütlü fakat istikrarlı bir mantık geliştirerek her şeyi daha iyi bildiğini düşünecek, fikirlerle dolup taşacak, fakat dinî veya felsefi açıdan yobazlığa meyledecektir. Yine bu fenomenin gelişiminde de çeşitli aşamalar vardır, izninizle açıklamak isterim.

İlk aşama, yaşamın ilk yıllarında baba kompleksi ile temsil edilir. Bu durumda kişi yaşça büyük erkeklerden hoşlanır ve babacan tabiatlı erkek arkadaşlara ilgi duyar. İkinci aşamaya, faaliyet aşaması adını veriyorum. Bu aşamada kadın, herhangi bir olağandışı alanda faaliyet gösteren kişilere, örneğin bir pilota veya bronzlaşmış bir atlete vb. merak duyacaktır. Olumsuz vakalarda bu, namı kötü olan fakat görünümü çekici olan suçlulara da yansıtılabilecektir. Üçüncü aşamaya, ruhsal aşama adını verdim. Bu aşamada profesyonel erkekler seçilecektir; rahipler, öğretmenler, doktorlar, aktörler ve belki sanatçılar ve benzerleri. Olumsuz bir vakada, bu bir dolandırıcı veya kıymeti bilinmeyen bir dahî veya çenesi düşük bir ahmak olabilir. Gelişimin bu evrelerinde animus, rüyalarda bir pilot, araba yarışçısı veya olumsuz durumlarda bir kartal veya bir tür kuşa benzetilebilir; özellikle de üçüncü aşamanın sorunları gündemdeyse. Üçüncü aşamada animus bir din adamına veya bir tür büyücüye benzetilebilir. Animus gerçek bir kişiye yansıtıldığında ciddi sonuçlar doğurabilir; zira kadın bu erkeğe kölelik etmek zorunda kalabilir veya içi boş bir cinsel ilişkiye takılabilir. Yine, animusun yansıtılması fenomenini açık bir şekilde gösteren, literatürden bazı örnekler sunmak istiyorum. Ronald Frazier'ın *The Flying Draper* adlı kitabını, H. G. Wells'in *Christiana Alberta's Father*'ını okuyun. Bu eserlerde animusun henüz bahsini etmediğim başka bir özelliğini, yani tek bir kadın olan animanın aksine, bir grup erkekten oluşan çoğul halini görebilirsiniz. *Christiana Alberta's Father* kitabında animus, kadın kahramanın "vicdan mahkemesi" olarak adlandırdığı şeyle temsil edilmiştir. Mary Hay'in kitabı *The Evil Vineyard* da buna iyi bir örnektir. Aslında animusun izahı, animanın izahından çok daha zordur ve bu nedenle, herhangi bir psikolojik makaleden ziyade literatürdeki bu örneklere atıfta bulunmak yerinde olacaktır.

Şimdi, animusun entegrasyonu ile ilgili olarak yine şunu söylemeliyiz ki; animus arketipi, anima kadar birleştirilemez. Bu arketipin ancak kişileştirmelerinden ayıkladığımız etkileri birleştirilebilir. Böylece ilerleyen safhalarda, yani büyük ölçüde bilinçli hale getirildiğinde dönüşeceği şeyle, logos[40] ile ilişki ağı kurulacaktır. Bu logos dişil bilince bir tür tefekkür yahut meditatif bir özellik katacak ve zihnin algısal niteliklerini yüceltecektir. Bunun etkileri diğer insanlarla ve özellikle de partnerlerle olan ilişkilerde gözlenebilecektir. Erkeğin animasının gelişimiyle ve onun ilişki kurma yeteneğiyle uyumlandığı sürece ikisi birlikte meyve verecektir. Animanın birleştirilmesinin bir sonucu olarak tanımladığım üçlüye benzer şekilde, animus bütünleştirildiğinde de bir üçlü vardır; yani (a) dişil özne, (b) partnerdeki, yani gerçek insandaki eril özne ve (c) her ikisini de aşan animus.

Animus ve animanın günlük yaşamdaki etkileri üzerine kısaca bir düşünelim. Animus ve anima, büyük ölçüde, sempati ve antipatiden sorumludur. İdeal imgeler olduklarından birbirlerine ölümcül bir şekilde çekim duyarlar; bu da sonunda söz konusu bireylerin tamamen hayal kırıklığına uğramasına neden olur. Yansıtma her zaman ilk görüşte yaşanır. Garip, eski bir tanışıklık hissi doğar; sanki bir zamanlar biri diğerini tanıyormuş gibi. Kötüsü, insanın gerçekliği görme yeteneği kaybolur; bu figürler herkesi ele geçirirler. Ancak bu noktada, bilincimizin hâlâ tam olarak gelişmekte olduğu ve çevremizde her zaman bizden daha bilinçli veya daha az bilinçli bireylerin olacağı da unutulmamalıdır. Kendimizi veya başkalarını anlamayı bıraktığımızda, her zaman birtakım duygular

40 Eski Yunanca "duygular ile kavrama" anlamına gelen *pathos* sözcüğünün karşıtı, "akıl ile kavrama"yı ifade eder. Herakleitos'un varlık anlayışının temelinde yer alan ve başka bir dile çevrilemeyen *logos* sözcüğü "us, söz, düşünme, akıl, oran, ölçü" gibi çok anlamlı bir sözcüktür.-ç.*n.*

üretiriz. Başka bir deyişle, duyguların hemen içinden geçtiği adaptasyon sistemimizde boşluklar oluşur ve duygular hüküm sürdüğünde anlaşmak olanaksızlaşır. Durum böyle olunca, araya umutsuzca yapılan tartışmalar girer ve önyargılarımızın kurbanı oluruz. Öyleyse, apriori yargıların tüm ağırlığından kurtulmak için tek bir kötü deneyim yeterlidir. Bunun aksine, tek bir iyi deneyim ile her şeyi gerçeklikten uzak, toz pembe bir ışıkta da görebiliriz.

Jungiyen analiz teorisinin tam bir resmini çizmek, bu uzunlukta bir makalede imkânsızdır. Jungiyen analizin özellikle sonraki aşamaları için büyük önem taşıyan iki şey daha eklemek istiyorum. Animus ve anima ile bağlantılı olan üçlüden bahsetmiştim. Erkeğin durumunda, bu üçlünün artık yeterli olmadığını ve belirli bir noktada, rüyalarda veya fantezilerde başka bir figürün göründüğünü; bunun da aynı şekilde, en azından bir dereceye kadar entegre edilmesi gerektiğini söylemek isterim. Ve bu dördüncü figür, Jung'un "yaşlı ve bilge adam" olarak adlandırdığı şeydir. Kadının durumunda ise buna eşdeğer bir şey gerçekleşecek ve onunla birlikte dördüncü figür, Jung'un "ana" adını verdiği imge çıkacaktır. Her iki figürün de kabaca "bilgelik" diyebileceğimiz şeyle bir ilgisi bulunmaktadır.

Jung literatüründe, yazarın sıklıkla "Bireyleşme Süreci"nden söz ettiğini göreceksiniz. Şimdi ele alacağımız mesele, işte bu "Bireyleşme Süreci"dir. Bu süreçte, analiz döneminde açığa çıkan rüya figürleri, imgeleri, motifleri ve fantezileri bilinç düzeyine yükselmektedir veya bilinçli sistemle devamlı bir şekilde uyumlanarak bilince entegre edilmektedir. Bu tür bir gelişimde, başka bir deyişle, imgelerin birbiri ardına ortaya çıktığı üçlü sistemin sonraki aşamalarında; sisteme eklenmesi gereken dördüncü bir unsurun idrakine varılır. Jung, böyle bir gelişimin belirli koşullar altında az çok kendiliğinden gerçekleştiğini tecrübe ettiğinden, bunu sürecin bir par-

çası olarak ele almayı uygun görmüştür. Buna son derste fazlasıyla değineceğiz. Ancak burada belirtmek istediğim şudur:

Böyle bir sürecin varlığı, bireyleşmenin hayatta temel bir yerinin olduğunu, bu bütünlüğe ulaşmak için gelişim sürecinin ardışık olarak takip edilmesi gerektiğini gösterir. Zira bireyleşme, insanın kişilik bütünlüğünün bilincine varmasından fazlası değildir. Bu tanıma dayanarak diyebiliriz ki, bu nihai varlık, insan bu sürece başlamadan önce de vardır. Bunu psikoloji ve din arasındaki ilişkiyi incelediğimiz derslerimizde, ayrıca tartışmamız gerekecek.

RÜYALARIN YORUMLANMASI

Rüyaların eski adetten günümüze yüksek itibar gördüğü su götürmez bir gerçektir. Bu inanç, doğa bilimlerinin 17 ve 18. yüzyıllardaki doğuşuna kadar; daha doğrusu, 18 ve 19. yüzyıllara kadar kabul görmemiştir ve sadece eğitimli sayılabilecek insanlar tarafından benimsenmiştir. Fakat popüler inanç, haberci rüyaların önemli olduğu kanısını asla terk etmemiştir.

Rüyaların yorumlanmasının Jungiyen psikolojideki yerini, kronolojik olarak inceleyeceğiz.

Jung'un erken klinik psikiyatri döneminde *Kelime Çağrışım Çalışmaları* başlığıyla yayınlanan eserinde, "Çağrışım, Rüya ve Histerik Semptomlar" isimli bir bölüm vardır. Burada Jung, açıkça histerik belirtiler gösteren bir kızın tedavi sürecini inceler. Bu tedavide, hem Freudyen metodu, yani rüyaların yorumlanmasını hem de kendi metodu olan Kelime Çağrışım Testi'ni kullanmıştır. Araştırma sürecinde çağrışım deneyinin, rüyaların ve semptomların farklı biçimlerde de olsa hep aynı kompleksi gösterdiği açığa çıkmıştır. Danışanın rahatsızlığının kökeninde erotik bir kompleksin bulunduğu ve o zamanlar "anne kompleksi" adı verilen şeyle ilintili olduğu anlaşılmıştır.

Birkaç yıl sonra, Jung'un bu ve diğer bulgularından etkilenen Viyanalı Herbert Silberer, bilinçdışını deneysel açıdan ele alan ilginç bir yaklaşım geliştirmiş; bu yöntemi Kelime Çağrışım Testi'yle birleştirerek *lekanomantik bakış* tekniğini bulmuştur. Bu, kristal küre bakmanın modernize edilmiş uygulamalarına dayanan, eski kehanet yöntemlerinden alınma bir tekniktir. Kristal yerine su dolu bir kâse kullanır ve etrafına yanan birkaç mum dizer. Kâse ve mumlar karanlık bir odaya yerleştirilir ve hastadan suyun yüzeyine bakması istenir. Bu sırada çeşitli vizyonların, izlenimlerin veya fantezilerin geliştiği gözlenir. Aynı anda danışan ile yapılan kelime çağrışım testi, bu ilişkilendirmelerin lekanomantik bakış sırasında üretilen vizyonlara dayanmadığını fakat hem çağrışımların hem de lekanomantik vizyonların aynı komplekslere dayandığını göstermiştir. Silberer, vizyonların ve çağrışımların aynı kompleks gruplarına eşmerkezli şekilde işaret ederek, yorumlarını karşılıklı olarak desteklediği sonucuna varmıştır.

Ayrıca Silberer bu imge figürlerinin zamanla gelişme eğiliminde olduklarını ve git gide belirginleşerek önem kazandıklarını ortaya koymuştur. Bunların zamanla psikolojik güçlere dönüştüğünü ve tipler veya tipik imgeler halini aldığını belirtmiştir. Şimdi, bunlar ilginç şeylerdir. Fakat bu tür deneysel metodların tamamen olgusal bağlantılar kurmadığı da ifade edilmelidir. Bu işte, daha çok, bir tür *tercümanlık* unsuru devrededir. Dahası, bu tercümanlık eden unsurun nispeten otonom olduğu ve ulaşılmak istenen etkilerden bağımsız bulunduğu görülmüştür. Bundan çıkarılabilecek sonuç, rüyalara, semptomlara veya çağrışım deneyindeki etkilere olgusal açıklamalar getirilemeyeceğidir. Ancak fenomenin kaynaklandığı koşullar hakkında bir kanıya varılabilir. Rüyaların derin anlamlarına ulaşmak maksadıyla, nasıl yorumlanmaları gerektiği sorusunu

gündeme getirmesinden ötürü, bu önemli bir konudur. Bu da bize gösteriyor ki, hangi rüya unsurunun hangi gerçeğe veya hangi ön koşula olgusal açıdan bağlı olduğunu bilebilmek zordur. Bu zorluğun ışığında, Jungiyen kelime çağrışım yönteminin sonuçları ile ilgili ilk derste gösterilen bazı noktaların hatırlatılması gerekebilir. O derste, Jung'un, deneyimleri aracılığıyla kompleks olarak adlandırdığı şeyin varlığını ve etkilerini keşfettiğini belirtmiştik ve zaman içinde genel bir kompleksler teorisi geliştirdiğini söylemiştik. Genel kompleksler teorisinde, bu komplekslerin kısmi kişilikler gibi olduklarını ve bu nedenle otonom davrandıklarını, kayda değer bir duygusal tonla yüklü ve de çoğu zaman bilinçli zihnin tutumuyla uyumsuz olduklarını göstermiştik. Komplekslerin bu nitelikleri, Silberer'in deneylerinde bulunan sonuçlara yakındır. Böylece komplekslerin rüyalarda ve rüya figürlerinde kişileşmiş bir şekilde, kişileştirmeler olarak yansıtıldığı söylenebilir. Bu kompleksler rüyalarda hareket edebilir, faaliyet gösterebilir ve rollerini özgürce oynayabilirler. Çünkü uyku sırasında bilinçli kontrol zayıftır.

Jung'un kompleksler alanındaki araştırmalarının bir başka ilginç sonucu, Fransız psikolog Pierre Janet tarafından geliştirilen ve *niveau mental* teorisiyle belirtilen "zihinsel seviye" durumuyla örtüşmesidir. Janet, histerideki her türlü fenomeni açıklamak için bir teori geliştirmişti ve bence Jung bu teoriyi komplekslerin bazı etkilerini açıklamak için kullanmıştı. Janet, herhangi bir duygu durumunda mevcut bulunan fenomenlerden, *L'abaissement de la tension psychologique*[41] veya *L'abaissement du niveau mental*den[42] bahsediyordu. Pek çok olağandışı, garip ve hatta patolojik zihinsel

41 *Fr.* "psikolojik gerginliğin azalması"-ç.*n.*

42 *Fr.* "zihinsel seviyenin azalması"-ç.*n.*

bozukluk, "zihinsel seviye" veya "bilinç seviyesi" kavramı ile etraflıca açıklanabilmektedir. Janet, 1937'de yayınlanan *Les Oscillations du Niveau Mental*[43] adlı sonraki bir makalesinde, "psikolojik gerginliğin azalması" kavramının uyku ve rüyaların psikolojik özellikleriyle başa çıkmada büyük kolaylık sağladığını söylemektedir.

Jung, Kelime Çağrışım Testi sırasında şunu gözlemlemişti: Ne zaman ki bir kompleks, kritik bir uyarıcı kelimeyle harekete geçse, Janet'nin *L'abbaissement du niveau mental*ine karşılık gelen bir durum yaşanmaktadır. Bilinç seviyesi, saniyenin beşte birinden dakikalara kadar uzayabilen bir süre boyunca düşük kalmaktadır, ki bu da oldukça anormal bir durumdur. Kompleks uyarıldığında veya harekete geçtiğinde bilinçteki keskinliğin veya dikkatin de azalıyor olması, kayda değerdir. Uyku halinde bilinç seviyesinin fizyolojik olarak düşmesi de kayda değerdir, ki bu süreçte bilinç neredeyse tamamen yitirilir. Bu nedenle, uykudayken, normalde bilinçdışı alanda bulunan komplekslerin şimdi bilinç sınırına daha yakın olacağı ve bu şekilde bilinçli zihin üzerinde bir etki yaratacağı veya bilinçte bir izlenim bırakacağı böylece anlaşılabilir. Ve bu izlenimlerin rüyalarda açığa çıkması da dolayısıyla mümkündür, çünkü böyle bir durumda kompleksler aktif olacaktır.

Şimdi, bu bakış açısı, Jung'un rüyaların psikolojisi hakkında yaptığı başka bir öneriyle daha da genişletilebilir. Rüyaların dramaturjik bir yapıda olduğu; gerçek birer *drames interieurs*, yani içsel dramalar olarak görülebileceği ve nasıl ki bir sahne oyunu, gizli yapısını ortaya koyabilmek için analiz ediliyorsa, rüyaların da benzer şekilde analiz edilebileceği önerisine atıfta bulunmak isterim. Schopenhauer, egonun rüyaların perde arkasındaki yönetmen

43 *Fr.* "Zihinsel Seviyenin Salınımları"-ç.n.

olduğunu söylemiştir. Veya başka bir yerde belirttiği gibi, "Herkes kendi rüyasının Shakespeare'idir". Jung, İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü'nde yürüttüğü çocuk rüyaları konulu ilk seminerlerinde, katılımcılara bazı rüyaları dramanın klasik modeline göre analiz ettirirdi. Bu örüntünün birkaç bölümü vardır. İlk olarak, *dramatis personae* veya karakter listesi ve eylemin yeri ve zamanı ile ilgili ifadeler vardır. İkinci aşamada, aksiyon komutu verildiğinde dramanın ele alacağı sorunların bir tasviri veya izahatı yapılır. Olay örgüsü gelişmeye başlar ve belirli bir dizi karışıklığa sahne olur. Üçüncü aşamada, kurgudaki roller bir çatışma veya kriz etrafında toplanır. Bu, oyunun doruğa ulaştığı sahnedir ve nihayetinde mutlu sona mı, yoksa kötü sona mı varılacağını belli eden bir şey yaşanır. Dördüncü aşamada, bu krizi makul ve anlamlı bir sona bağlaması gereken bir çözüm sunulur.

Bu noktada, bahsini ileride de birkaç kez açacağım bir rüyayı aktaracağım. Danışanım şöyle demişti:

> Alabalık tutmaya çıkmıştım. Sıradan bir dere veya gölde değil, bölümlere ayrılmış bir rezervuarda. Bir süre olta, sinek gibi normal aletlerle balık bekledim. Ama hiç balık tutamadım. Artık usanmış halde, yakınımda duran üç uçlu mızrağı elime aldım ve hemen güzel bir balık yakaladım.

Şimdi dramatik yapının örüntüsünü bu rüyaya uygulayacağım. İlk cümle, "Alabalık tutmaya çıkmıştım. Sıradan bir dere veya gölde değil, bölümlere ayrılmış bir rezervuarda" dramanın ilk bölümüyle aynıdır; *dramatis personae*yi verir. Yani bu durumda rüyanın sahibini, zamanı ve mekânı. Dramanın ikinci kısmı izahat, bir sonraki cümleyle verilir: "Bir süre olta, sinek gibi normal aletlerle balık bekledim. Ama hiç balık tutamadım." Olay örgüsü, çatışmaya yön-

lenir. Dramanın üçüncü kısmı, sonraki cümlenin ilk yarısındadır: "Artık usanmış halde, yakınımda duran üç uçlu mızrağı elime aldım." Bu, bir çözüme ulaşılması gereken kritik doruk noktasıdır. Cümlenin devamındaki "ve hemen güzel bir balık yakaladım" ifadesi, dramanın dördüncü bölümünü karşılamaktadır.

Bu rüyayı aklınızda tutmanızı istiyorum, çünkü daha sonra, daha derin anlamlarına değineceğiz. Onu bu noktada Jung'un *rüyaların dramatik yapısı* kavramına örnek olarak kullanmak istiyorum. Ancak rüyaların dramatik bir yapıya sahip olduğu önerisinin belirli sonuçları olduğunu da belirtmek isterim. Bu demektir ki, (i) rüya, başlangıcı ve sonu olan, çatışması ve çözümü olan bir bütündür. Yunanca "drama" kelimesi, eylem anlamına gelir. Bu nedenle rüyanın eylemi *lysise* (kurtuluş, selamet) yol açar. (ii) Sahne dramasının kökeni, büyük olasılıkla rüyalara dayanmaktadır. Söz konusu rüyadaki çözümün, nasıl tamamen yeni bir unsurla, üç uçlu mızrağın bulunmasıyla ortaya çıktığına dikkat edin. Bu, çözümün bir *deus ex machina*[44] aracılığıyla ortaya çıktığı antik dramada da genellikle böyledir. Antik Çağ'da Artemidorus, Macrobius ve Synesius rüyalar hakkındaki yazılarında, ilahî şefaatle gönderilen çözümlerden bahsetmişlerdir ve yazarlar tüm bu durumlarda *somnia a deo missa* ile -Tanrının gösterdiği rüyalarla- uğraştıklarına kani olmuşlardır. (iii) Rüyalardaki dramatik kişileştirmeler, antik dramanın dinamiğine benzer şekilde, kader tarafından yönlendirilir. Bunun örneklerinden biri, Oedipus dramalarındaki ünlü kâhin veya Atrides'in lanetidir. (iv) Rüyalar ile antik dramalar arasında, Nietzsche'nin deyimiyle *gizem oyunları* arasında yakın bir ilişki vardır. Rüya, *terapötik bir mittir*. Tam anlamıyla gizemli dramalar

44 *Lat.* "makinedeki tanrı": Antik Yunan tiyatrosunda ilahi yardımı temsil eden aktör, gökten yeryüzüne -bir vinç makinesiyle sahneye- indirilirdi.-*ç.n.*

veya gizem oyunları gibidir. (v) Nietzsche, insanın rüyalarında eski insanlığa ait deneyimleri tekrarladığını söylemiştir. Bu, Jungiyen kolektif bilinçdışı fikrinin bir öngörüsü gibidir.

Rüyaların birkaç ayırt edici etkisi vardır. Birincisi, rüyanın rüya sahibini uyandırmasıdır. Bu nispeten sık görülür; birçok durumda, dramanın dördüncü kısmı eksik kaldığı için çözümü bilinçli zihne bırakılır, bu da rüyacıyı bilince geri atar. İkincisi, rüyanın iyileştirici bir etkisi; aniden iyileştirici bir etkisi vardır. Dramaların seyirci üzerindeki katartik etkisi hakkında çok şey söylenmiştir. Seyirciler, sahnede olup bitenlerden etkilenirler, çünkü kendilerini bir veya daha fazla kahramanla, protagonist veya antagonist ile özdeşleştirirler. Katartik etki, bu özdeşleştirmenin kişide yol açtığı güçlü duygusal reaksiyonlardan ileri gelir ve izleyiciler bu deneyimden, dramanın çözümüyle şifa bulmuş bir şekilde ayrılır. Antik Çağ'da Plutarch, bir Euripide draması olan *Medea*'nın bir performansı sırasında erkeklerin ağlamaya ve hamile kadınların da doğurmaya başladığını bildirdiğinde, bunun mükemmel bir örneğini vermişti.

Jung, rüya analizine önemli bir konu daha eklemiştir. Schopenhauer'in, insanın kendi rüyalarının yönetmeni olduğu ifadesi, insanın rüyalarında olup bitenlerden bir şekilde sorumlu olduğunu düşündürmektedir. İzleyicinin drama kahramanlarıyla özdeşleşmesinde de aynı şey geçerlidir. Jung'un ortaya koyduğu meselenin, dramın ya da rüyanın bu özelliğiyle çok ilgisi vardır. Jung, rüyaların iki farklı seviyede yorumlanabileceğine dikkat çekmiştir. Rüyalar objektif seviyede yorumlanabilirler. Bu demektir ki, tüm rüyaların nesnel birer varlığı olduğu varsayımında bulunulabilir. Ve aynı zamanda, içlerinde görünen kişiler, figürler ve durumlar hakkında bir şeyler bildirdikleri düşünülebilir. Yorumlama ilkesi, eğer ki rüya figür ve motifleri dışsal gerçeklikteki nesnel karşılıklarına dek takip

edilemiyorsa kıymetsizdir. Bu noktada, rüyada olan her şeyi öznel bir düzeyde ele alabilmek için ikinci bir yorumlama düzeyine ihtiyaç vardır. Yani tüm kişileştirmeler, rüya sahibinin kendi sistemine atfedilmelidir. Nesnel düzeyde yorumlama, ancak rüyadaki kişileştirmeler rüya sahibi tarafından iyi biliniyorsa ve rüyadaki koşullar da rüya sahibinin dış dünyasının bilinen birer parçasıysa makuldür. Bu ilke, eğer rüyayı gören kişinin patronu, karısı ya da babası gibi, tanıdığı hemen herkes rüyasına girmişse sorgulanabilir hale gelir. Eğer ki rüyaya açıkça mitolojik figürler girmişse, objektif düzeyde bir yorumlama yapmak son derece güçleşir. Ayrıca, eğer ki rüyada görülen durumlar, kişinin gerçek yaşantısında hiç tecrübe etmediği şeylerse, yine aynısı geçerlidir. Hele ki daha önce bahsini ettiğim gölge problemleri de işin içindeyse, öznel düzeyde yorumlama gerekliliği iyice artacaktır. Bazı rüya figürlerinde bulunan bazı niteliklerin, kişinin kendi sistemine nasıl ait olduğunu açıklamak zordur. Eğer Schopenhauer nüktesinde haklıysa, eğer ki insan kendi rüyasının Shakespeare'iyse; o zaman içinde yalnızca bir Othello değil, aynı zamanda bir Jago, bir Shylock ve hatta Portia, Antonio, Bassanio, vs. gibi tam bir karakter listesi de barındırıyor demektir.

Rüyaların yeterince tipik sayılabilecek birkaç farklı özelliği daha vardır, ki bu yetiler rüyalarda, diğer tecrübe alanlarında olduğundan daha çok görülmektedir. Birkaç binden oluşan bir rüyalar dizisinde, değişken bir sıklık derecesiyle ortaya çıkan birkaç karakteristik görülür; bunlar uyanıklık deneyimine karşıt olan rüya özellikleridir. Bu arada, rüya materyaliyle bilinçli materyalin böylesine karşılaştırmalı bir incelemesinin; bilinçdışının doğası, rüyaların işlevi ve rüyaları yaratan koşullar hakkında bilgi edinilebilecek tek yöntem olduğuna inanıyorum. Karşılaştırmalı incelemenin, bir *rüyalar teorisi* oluşturabilecek tek yaklaşım olduğunu düşünüyorum.

Rüyaların bu bahsettiğim ilk niteliği, Jung tarafından şiddetle vurgulanmıştır. O buna rüyanın telafi edici veya tamamlayıcı fonksiyonu adını vermiştir. Jung bununla rüyaların bilinçli bir yaklaşımla, söz konusu rüya sahibinin yaşam koşulları ve durumu ışığında değerlendirilmesi gerektiğini söylemiş oluyordu. Birçok durumda rüyaların, bilinç çalışmalarında bulunan bir kişinin yaşamındaki resmi tamamladığını düşünüyordu. Latince bir sözcük olan *compleo*, tamamen doldurmak anlamına gelir. Bu açıdan, rüyanın tamamlayıcı fonksiyonu, kişiye baskı, direnme veya yanlış ahlaki yargılar gibi bir nedenden ötürü gözardı ettiği kendi durumunun bilinçli bir resmini sunmasıdır. Söz konusu unsur rüyaya girebilmiştir, çünkü bilindışı, bu tür önyargılardan veya baskılardan muzdarip değildir. Çünkü içinde ne olduğunu yargılamaz, çünkü öyle bir kararı alabilecek bir egosu bulunmaz.

Rüyaların telafi edici fonksiyonu hakkında da benzer şeyler söylenebilir. Latince bir sözcük olan *compenso*, bir şeyi başka bir şeyle kıyas edip tartarak kolaylamak anlamındadır. Rüyanın bu yönü, ancak rüya sahibinin bilinçli durumuna karşıt diğer bir durum sayesinde görülüp anlaşılabilir. Telafi fikri, bireyin bilinçli bakış açısından daha üstün veya ondan daha farklı olan, daha eksiksiz bir bakış açısının olduğunu varsayar. Buna birer örnek olarak, seçkin bir hanımefendinin, batakhanede kör kütük sarhoş yatan bir fahişeyle görüşüp durduğu rüyaları veya epey rasyonalist olan mühendis bir beyefendinin imkânsız olduğunu bildiği bir şeyi, devridaim makinesini icat ettiğini gördüğü rüyaları verilebilir. Bu vakalarda rüyaların telafi edici bir anlam taşıdığı, fazlaca rasyonel veya temiz saydıkları sistemlerine oldukça irrasyonel ve kirli unsurlar kattığı düşünülmelidir.

Rüyaların bir diğer tuhaflığı, sıklıkla sembolik unsurlar ve imgeler üretmesidir. Burada Jungiyen bir kavram olan *sembole* değinmek

istiyorum. Jungiyen sembol kavramı, Freud ile yollarının ayrılmasındaki esas etmendi. Her türlü yanlış anlaşılmaya ve yanlış yorumlamaya açık bir konu olmasından ötürü, Jung'un fikirlerine karşı çıkan çoğu insan tarafından hâlâ tam anlaşılmış değildir. Bu nedenle, Jung bu konuyla ilgili çok sayıda eser yayınlamış olmasına rağmen –ki önyargısız bir okuyucuya bu kavramın kıymetli bir resmini verir– sembolün Jungiyen anlamdaki tanımından bahsetmek gerekir.

Sembol terimi, analitik psikolojinin ve Freudyen psikolojinin ileri gelenleri tarafından çokça kullanılmıştır. Örneğin Schemer, rüyaların bedensel rahatsızlıklarla ilişkisi üzerine çok fazla araştırma yapmış; *beden sembolizmi* terimini icat etmiştir. Schemer, rüya imgeleminin, belirli organların belirli durumlarını ifade ettiğini göstermiştir. Bunun bir örneği, zatürre ve akciğer iltihabı olan hastanın rüyalarında görülen, alevler saçan bir sobanın şiddetli bir rüzgârla söndürülmesi imgelemidir. Ateş, iltihap durumunu ve rüzgâr da nefesi sembolize etmektedir. Böylesi bir imgeleme beden sembolizmi denmiştir, ki bu yalnızca fizyolojik veya patolojik bir durumun, bedenin dili tarafından tercüme edilmesidir. Rüyalarda bu tür tercümelerin gerçekleştiğine şüphe yoktur. Hipokrat ve Galen gibi eski Yunan yazar ve doktorlar, bazı bedensel hastalıkları bu tür rüyalar sayesinde teşhis etmişlerdir. Tantrik Yoga'da belirli bedensel bölgelerin belirli psikolojik deneyimlerle ilintili olduğu, çakra sistemiyle detaylıca gösterilmiştir. Herbert Silberer, uykuya dalmak veya uyanmak gibi fizyolojik geçişlerle ilgisi olan rüyalardaki bazı fenomenlerin sıkı bir tahlilini sunmuştur ve fizyolojik etkilerle ilgili bu tür imgeleri *eşik sembolizmi* olarak adlandırmıştır.

Örnek olarak, rüyada bir geziye veya yolculuğa çıkmanın, çoğunlukla psikolojik bir durumdan diğerine geçişle, mesela uykuya dalmayla ilgili olduğuna dikkat çekmiştir. Bu bize Janet'nin

*niveau mental*ini ve İngiliz nörolog Hughlings Jackson'ın (Jacksonian epilepsiyi ilk kez tanımlayan kişi) serebrasyon seviyeleri hakkında söylediklerini hatırlatır. Şimdi, Jung'a göre bu tür sembolizmler aslında pek sembolik değil, semiyotiktir. Bunun kökü Yunanca bir sözcük olan *sema*dır, ki bu, simge anlamına gelir, yani gayet iyi bilinen bir şeyi simgelemektedir. Bizler benzetmeler kullanırız, fakat benzetme kelimesi de aynı şekilde, gayet iyi bilinen, somut şeylerin basitleştirilmiş ifadeleri demektir. Tıpkı havayolu çalışanlarının kullandığı amblemler gibi. Çoğunlukla etrafında firmanın baş harfleri bulunan küçük kanatları olur ve bu simgeyi yakasında taşıyan kişinin, o havayolu şirketinin bir çalışanı olduğunu gösterir. Veya yakasında kırmızı bir nişane taşıyan bir Fransız gördüğümüzde, onun bir *Legion d'Honneur*[45] şövalyesi olduğunu anlarız. Yahut adalet kavramını temsil eden heykeli düşünün; bu genelde elinde terazisi ve kılıcı olan, gözleri bağlı bir kadınla gösterilir. Tüm bu durumlarda gözlemci, ifade edilmek isteneni yalnızca sağduyusunu kullanarak anlayabilir. Şimdi, bu semiyotik ifadelerin aksine Jung, sembolün gerçekte daha başka bir şey olduğunu söyleyecektir. Zira sembol, nispeten belirlenebilen fakat aslında bilinemeyen bir şeyin en iyi ifade biçimidir. Mademki nispeten bilinmeyen bir şeyin ifadesidir, öyleyse açıkça belli olan anlamlarının yanısıra başka muhtemel anlamları da bulunmalıdır. Dolayısıyla Jung, tüm muhtemel anlamlarının bilinmesi durumunda, sembolün geçersiz olduğunu söyleyecektir.

Bu kavramı teologlara açıklaması kolay olacak: Hristiyan haçı, alegorik olarak Hristiyanca sevgiyi ifade ettiği sürece, tanım itibariyle tüm anlamlarını içermektedir ve bu da onun hakiki bir sembol

45 *Fr.* "Onur Nişanı": 1802'de Napolyon'un imzaladığı bir kanun ile oluşturulmuş. Fransa'nın en yüksek rütbeli sivil nişanıdır.-ç.*n.*

olmadığı anlamına gelir. Fakat haç simgesi eğer şimdiye dek bilinmeyen bir şeyin ifadesi olarak ele alınırsa, egoyu aşan, rasyonel izahatın dışına taşan bir şey olduğu ve onun en iyi ifadesinin de bu olduğu kabul edilirse; işte o zaman gerçek bir sembole dönüşür. Jung'un bu tanım ile eski Yunanlıların *symbolon* kelimesinden anladıkları şeye yaklaştığını düşünüyorum. Plutarch, *Consolatio ad Uxorem*'de bir *symbola mystica*dan[46] bahseder. Orada bu *symbola*nın anlamı, Dionisyen kültün[47] inisiyeleri tarafından idrak edilmiş ve deneyimlenmiş, fakat doğrudan bilinemeyen bir şeyin ifadesidir. Kelimenin bu anlamıyla sembolizm, rüyaların yorumlanmasında oldukça önemli bir fikre dönüşür. On binlerce rüyanın incelenmesiyle, bilinçdışının gerçek semboller oluşturma vasfına sahip olduğu tamamen açığa çıkar.

Şimdi bunu iyice özetleyen bir rüyaya değinmek istiyorum. Rüyanın sahibi elli yaşında bir adamdı. Avrupa Üniversitesi Psikoloji Enstitüsü'nde asistanlık yapan bir psikologdu. Rüya, danışanın analiz sürecinde Jung'un "nesnel bilincin varlığı" olarak nitelediği şeyin farkına varmaya başladığı bir noktada meydana gelmişti. Ona üretiminde bilinçli bir katkısının bulunmadığını düşündüren imge ise şuydu:

Dikey bir eksen etrafında dönerek uzaklaşan kırmızı bir küre görmüştü. Bu kızıl küre, mavi renkte olan diğer bir kürenin içindeydi. Dıştaki mavi küre, kızıl kürenin etrafında yanlara ve tersine dö-

46 *Lat.* "mistik semboller"-ç.*n.*

47 Dionysus, Antik Yunan'da şarap, bereket ve bitkilerin tanrısıdır. Atina'da düzenlenen Dionysia ve Lenaia şenlikleri, Dionysus'a ve fallik törenlere adanmıştı. Bu kültün mensupları (inisiyeleri), Dionisyen Gizemleri'nde ona tapıyorlardı ve bu kültün Orpheus'un Gizemleri'nden geldiği ve Gnostik öğretiyi etkilediği söyleniyordu.-ç.*n.*

nüyordu. Dıştaki kürenin dönüş hızı içtekinden hızlıydı. Danışan, iç kürenin içinde "ışık haçı" olarak adlandırdığı şeyi görmüştü. Bu, sanki iç kürenin ekvatoral düzleminde yatıyormuş gibi, yatay bir düzlemde uzanan dikdörtgen bir haçtı. Haçtan gelen ışık huzmeleri beyazdı ve bu beyaz ışığın dört huzmesi –öyle demişti– kürenin merkezinden çevresine doğru, ritmik biçimde, nabız gibi atıyordu. Ritim, kendi kalp atış frekansıyla orantılıydı. Merkezinden çevresine ritmik dalgalanmalar yapan beyaz ışık, kürenin çeperinde çözünerek, kendi deyimiyle, kırmızı bir parıltı bulutuna dönüştü. Tüm bu yapının dışında, kolunu mikrokozmosa doğru uzatan dişi bir figür gördü: Etkileyici bir jestle, sanki "bu fenomeni tefekkür etsen iyi olur" demek istiyormuş gibi.

Şimdi, fikrimce bu imge –drama anlamında çok fazla bir eylem taşımadığından– rüyayı gören kişinin psiko-fiziksel bütünlüğünün bir sembolü gibidir. Bu, son derece soyut, hayli geometrik bir yapı olduğundan ve yine de kalp atışlarıyla, yani ışığın titreşiminin doğrudan nabızla ilişkili olmasından ötürü, kendine özgü kıymetli bağlantılar barındırır. Daha açık ifade etmek için bu merkezî nabız veya merkezî dolaşım sistemine, *sensu strictiori*[48] kalp-sembolizmidir diyebiliriz. Belki de bu noktada, Taoistik Çin Felsefesi'ndeki ışık sembolizminin meşhur döngüsünü hatırlayacaksınız. Ayrıca imgede bir renk sembolizmi; mavi ve kırmızı küreler, beyaz ve kızıl ışık vardır. Mavi ile kırmızı zıt renklerdir –ve diyelim ki– kırmızı kanla ve mavi de ruhla daha yakından ilintilidir –veya kırmızı hisle ve mavi de düşünceyle. Ayrıca, bu hayli geometrik olan şekil veya formun da bir sembolizmi vardır: iki küre, dikdörtgen Yunan haçı, merkez ve çevre. Ve tüm bunlar bir araya getirildiğinde açığa çıkan

48 *Lat.* "kat'î manada"-ç.n.

bütünselliğin sembolizmi vardır. Ve son olarak, bir yandan dolaşım veya nabızla, diğer yandan iki tür dönme hareketiyle dinamik bir simülasyon yaratılmıştır. Buna ek olarak, kürelerin dönme sıklığında zamanın da bir işlevi ve açıkça anima fenomenolojisine ait olan kadının antropomorfik sembolizmi vardır, ancak bu durumda kadın usta bir mistik rolü üstlenmiştir.

Bu imgelem, rüyayı gören kişinin bilinçli içeriklere kadar takip edebildiği bir dizi unsuru, ayrıca doktorun önceki analizlerde karşılaştığı ve bilinçdışı unsurlara kadar takip edebildiği birkaç farklı ögeyi içeriyordu. Sonuç olarak, imge bilinçli olduğu kadar bilinçdışı unsur da içeriyor; rasyonel olduğu kadar irrasyonel ögeler ve bir dizi zıt ikilikler de barındırıyordu. Jungiyen psikoloji alanında bilgili olanlar, tüm bu yapının Jung'un "Mandala"[49] olarak adlandırdığı sembollere atıfta bulunduğunu açıkça görebilir. Ayrıca imge, bu kadar çok sayıda zıt nitelik içerdiği ve bunları tek bir görüntüde birleştirdiği için gerçek bir sembol olarak adlandırılabilecektir. Jung'a göre sembolün aşkın bir işlevi vardır, bu da zıtlıkları birleştirebildiği anlamına gelir. Bu nedenle gerçek semboller, Jung tarafından sıklıkla "birleştirici semboller" olarak adlandırılmıştır.

Şimdi rüyaların tuhaflıkları listesine devam edeceğim ve *tipik motiflerin belirmesi* olarak adlandırılan şeyden bahsedeceğim. Burada bazı örnekler verilmiştir: ayrılış motifi; bir nehir veya eşiğin, köprüden veya geçitten aşıldığı geçişin motifi; düşüş veya uçuş motifi; daha karmaşık olan mağara motifi ve tehlikeleri; bir canavar,

49 Hint kültürlerinde bu çizimler, birer mikrokozmos (veya metakozmos) sembolizmidir. Genellikle daire, kare veya ikisinin birleşimi şeklinde ifade edilirler ve içlerinde çok çeşitli ve renkli floral, geometrik, dinî ve folklorik detaylar bulunur. Jung, fazlasıyla önem atfettiği bu geleneksel çizimleri, Jungiyen kavram olan *Kendilik* arketipinin dışavurumları olarak değerlendirmiştir.-ç.*n.*

ejderha vb. tarafından korunan hazine motifi ("ulaşılması zor hazine"); yılan gibi vahşi hayvanların veya genellikle yardımcı hayvanların motifi ("yardımsever hayvanlar"); insan bir şeyin etrafında üç kez veya daha fazla dolaştığında "dolaşma" motifi ve "gece deniz yolculuğu"nun motifi. Örnek olarak peygamber Yunus'un hikâyesini hatırlayın. Frobenius'un 1904'te yayınlanan *Güneş Tanrı'nın Çağında* adlı, gece yapılan bir deniz yolculuğu temalı kitabında, konuyla örtüşen pek çok unsur bir araya getirilmiştir. Sonuç olarak, tipik rüya motifleri; etnologların, mitologların ve peri masallarını inceleyen araştırmacıların işaret ettiği motiflerle çok yakın bir ilişkiye veya benzerliğe sahiptir. Tipik motiflerin bu fenomeni, her zaman söz konusu insanların kültür seviyeleriyle orantılıdır. Bu nedenle, bu tür motiflerin yorumları, motifi en iyi şekilde temsil eden tarihî kültür ile aynı seviyede olmalıdır ve kültürel bağlantılar her zaman dikkate alınmalıdır.

Rüyaların, özellikle de belirli rüya unsurlarının bir başka özelliği, "*kontaminasyon*" olarak adlandırılan şeydir. Bu, basitçe, rüyanın hakiki unsurunun kendisiyle pek ilgisi olmayan diğer unsurlarca *kirletildiği* anlamına gelir. Bu tür bir kirlenme, daima, harekete geçirilen komplekslerin etkisiyle ortaya çıkar ve bu kontaminasyon durumlarında Freud'un geliştirdiği serbest çağrışım yöntemi kullanılır. Örneğin, rüyada bir mendil görülür ve rüyayı gören kişi mendilden Othello'daki Desdemona'ya atlar ve mendil ile Othello'nun kıskançlığı arasında bir bağlantı kurabilir. Bu, serbest çağrışımdır ve bilinçdışı alanda neredeyse hiçbir ayrımcılık olmadığından ötürü geçerli bir yöntemdir. Her şey, her şeyle bağlantılıdır. Sonuç olarak, kontaminasyon vakaları kelime çağrışım yöntemi kullanılarak başarılı bir şekilde analiz edilmiştir. Jung, *Dementia Praecox Psikolojisi Üzerine* isimli küçük bir kitapta, şizofreni hastalarının

bu tür kontamine ifadelerinin anlamlarına dair oldukça eğlenceli denebilecek bazı örnekler vermiştir. Bunlardan biri, Burghölzli'de yatılı tedavi gören ve "Ben Loreley'im" deyip duran eski bir hastadır. Jung şunu keşfetmişti:

Hastayla birkaç kelime konuştuğu her seferinde doktor, hastanın verdiği neolojizm dolu yanıtlara başını sallamış ve "O da ne demektir, hiç bilmiyorum" deyip gitmişti. Hasta bu yüzden bu gelgiti benimsemişti. Buradaki "O da ne demektir, hiç bilmiyorum [*Ich weiss nicht, was soll es bedeuten*]" repliği, Heine'ın ünlü *Loreley* şiirinin giriş mısraıdır. Aynı hasta, "Ben Sokrates'in bir nüshasıyım" da derdi. Böylece, Sokrates'in hapse atılmasına atıfta bulunarak, klinikte haksız yere mahkûm edildiğini belirtmek istiyordu.

Rüya unsurlarının bir başka özelliği de *yoğunlaşma* olarak adlandırılan şeydir. Bir rüya figürü, rüyacının eşinin, sevgilisinin, analistinin veya başka bir adamın niteliklerine sahip olabilir. Ancak aynı zamanda rüya figürü, ne balık ne de kuş olan bir dişçiye veya belli bir hayvana da dönüşebilir. Böylece aynı anda figür, Quetzalcoatl[50] gibi kanatlı bir yılan, *chimaera* gibi bir şey olacaktır. Bunlar yoğunlaşma örnekleridir. Bunun aksine, bir de çoğaltım fenomeni vardır. Yani belli bir rüya ögesi, iki veya daha çok sayıda görünür fakat hepsi aynı şeyin ifadesidir. Bu fenomen açıkça, sarhoşken etrafın çift görülmesi gibi bir bağlantıya sahiptir. Bunun bir Çin meditasyon metninde *Altın Çiçeğin Sırrı* (s. 55) adlı güzel bir örneği vardır:

> Başarılı Tefekkürler Kitabı der ki, "Güneş büyük denizde battığında, ağaçların sihirli resimleri birer birer açığa çıkar".

50 Mezoamerikan kültürlerde kutsal kabul edilen doğaüstü varlık. Kukulkan, Gukumatz gibi adlarıyla da bilinir. Maya dilinde "kaan" eş sesli sözcüğü "yılan" ve "gökyüzü" anlamlarındadır. Bu isimlerin dilimizdeki karşılığı Tüylü Yılan'dır ve imgelemde kanatları olan yılansı bir varlığı sembolize eder.-ç.*n.*

Bu tür çoğaltım fenomenleri, Fransız psikiyatristlerin *troubles cenesthesiques*[51] olarak tanımladıklarıyla yakından ilişkilidir. Rüyaların bir diğer özelliği, nispeten soyut olan içsel psikolojik gerçekleri somutlaştırmalarıdır. *Bête noire* tabiri, psikolojik açıdan, *gölgenin yansıtıldığı kişi veya şey* anlamındadır. Rüyada bête noire, siyah bir koç ya da onun gibi bir şey olarak görülebilir. Kompleksler, dediğim gibi, kişileştirilme eğilimindedir ve sadece kişileştirilmekle kalmazlar; aynı zamanda, hayallere dramatize edici bir nitelik kazandıran eylemlerde de bulunurlar. Rüya sahibi, belirli bir düşünceyi ele almak yerine hikâyeyi bütünüyle duyar ya da gerçeğin belirli bir parçası yerine tamamını gösteren bütüncül bir drama üretir. Rüyalar kendilerini arkaik bir şekilde ifade etme eğilimindedir. Böylece rüyada görülen bir hayvan konuşabilir, tıpkı belirli bir hayvanın ilkellerle konuşması gibi. Çünkü bu, onun çalı ruhunun taşıyıcısıdır veya onunla aynıdır. Bunun nedeni, bilinçdışının insanlık tarihini ve aynı zamanda tarihöncesini içermesidir, dolayısıyla kendini ilkel veya arkaik bir şekilde ifade edebildiği için gerçek tarihsel niteliklere de sahiptir.

Şimdi, rüyaların özellikleri hakkında tüm bu söylediklerimizden çıkarılabilecek teorik sonuçlara bakacağız. Sonrasında, çıkarılan bu sonuçları, alıntıladığım rüyalara uygulayacağız. Her şeyden önce, Jung'un kanısına göre rüyanın insan ruhunda kendiliğinden oluşan doğal bir fenomen olduğu söylenmelidir. Herhangi bir irade tarafından üretilmiyor ve görünüşe bakılırsa insanın bilinçli zihninden etkilenmiyordur. Sonuç olarak, hiçbir rüya yorumlama

---

51 *Fr.* "sinestezik rahatsızlıklar": Sinestezi, Yunanca "birleşik duyu" anlamındadır. Bilimsel manasıyla sinestezi, kişide herhangi bir duyu uyarımının otomatik olarak başka bir duyu algısını tetiklemesidir. Örn. sayıları birer renk yahut sesleri birer koku olarak algılayabilirler. Sinestezikler, hayatı kasıtsız ve sürekli olarak benzetmelerden oluşan bir yapı şeklinde algılarlar.-ç.*n.*

yöntemi olgusal olamaz; ancak rüyanın üretilmesine yol açan koşulları gösteren bir yöntem olabilir. Bu açıdan rüyalara olgusal bir izah getirmek imkânsızdır, çünkü bir rüyayı *olduğu şekliyle* üretecek belirli bir zaruret veya belirli sebepler yoktur. Mümkün olan, söz konusu rüyanın yaratılmasıyla bağlantılı koşulların gösterilmesi ve açıklanmasıdır. Rüyaların kökenini tanımlamaya yönelik her girişim epey belirsiz kalacaktır. Söylenebilecek tek şey, rüya içeriğinin bilinçli zihinden türediği ve rüyayı görenin bildiği gerçeklerden geldiği (Freud'un "günün kalıntıları" olarak adlandırdığı içeriklerden), diğer yandan ise bilinçdışından kaynaklanan içeriklerin rüyaya dahil edildiğidir. Bu içeriklere, genellikle "bilinçdışı içerik öbekleri" denir. Öbeklenen bu içerikler iki farklı nitelikte olabilir: (i) bilinçli zihnin bir içeriği tarafından sırayla öbeklenebilir veya uyarılabilirler ve (b) bilinçli zihinle bağlantıları olmayabilir ve bilinçdışı zihindeki yaratıcı süreçler sonucunda kendiliğinden oluşabilirler. Bu ikinci olasılığa, bilinçdışı kompleksler ve otonomlar üzerine konuştuğumuzda değinmiştik –bu otonomlar bilinçdışının kendinden üretme niteliğine tekabül eder.

Artık rüyaların anlamı ile ilgilenmeye hazırız. Rüyanın ifade ettiği şeyler, rüyayı görenin bilinçli zihninin tutumu ışığında görülecek şekilde formüle edilmelidir. Rüyada bilinç ile bilinçdışı arasında kurulan ilişkinin en az dört olasılığı vardır. Birincisi, rüya basitçe, bilinçli bir duruma verilen bilinçdışı bir tepkidir. Bu olasılık, Jung'un tamamlayıcılık ve telafi edicilik kavramları ile tanımlanmaktadır. Burada bilinçli yaşamın tüm izlenimleri, söz konusu rüyanın üretilmesi için gereken koşulları sağlamaktadır. İkincisi, rüya bilinç ile bilinçdışının çatışmasından kaynaklanan bir durumu gösterir. Bu durumda bilinçdışının bağımsızlığı, böyle bir rüyanın üretilmesindeki ön koşuldur. Üçüncüsü, bilinçdışının daha güçlü

bir rol oynadığı rüyadır. Böylece rüya, bilinçli zihnin tutumunu değiştirmeye çalışan bilinçdışı bir eğilimi temsil eder. Böyle bir rüya, bilinçdışı etkinin bilinçli etkiden daha güçlü olmasıyla mümkündür ve doğal olarak böyle bir rüya, onu gören kişi üzerinde özellikle güçlü bir etki yaratır. Dördüncüsü, bilinçli zihinle hiçbir ilişkisi olmayan, bilinçdışı süreçlerin meydana getirdiği rüyadır. Bu tür rüyaların tamamen tuhaf bir izlenimi vardır ve rüya sahibini derinden etkilerler. Bu kategorideki rüyalar, *ani bir ilham* niteliğine sahiptir veya kehanet nitelikleri gösterirler. Yahut da ilkellerin "büyük rüya" olarak adlandırdığı veya eskilerin "*somnium a deo missum*" dediği şekilde görülürler.

Rüyaların içeriğini etkileyebilecek çeşitli uyaranları belirlediğimizde, bunların pek çok çeşidine rastlarız. Somatik kaynaklar, bir rüya içeriğini, vücuttaki belirli rahatsızlıkların veya belirli fizyolojik koşulların (örneğin açlık, susuzluk veya cinsel dürtüler gibi) görülmesi şeklinde etkileyebilir. İkinci bir kategori olarak, rüyaya dış ortamdan giren fiziksel unsurlar vardır. Bunlar sesler, kilise çanları veya patlayan bir tabanca sesi gibi unsurlardır. Bu tür fiziksel faktörler, Norveçli Mourly Void ve Fransız Maury tarafından dikkatlice araştırılmıştır. Üçüncü bir kategori, rüyalara girebilecek çevresel psikolojik unsurlardır. Çevresel psikolojik unsurlara örnek olarak, ebeveynlerin çocuklarının rüyalarında ortaya çıkan psikolojik sorunları gösterilebilir. Bunlar, çocuğun sistemine büyük olasılıkla subliminal[52] algılarla katılır. Jung, rüyasında annesinin intihar ettiğini gören küçük bir çocuğu örnek vermiştir (rüyayı gören, uyanıp yatak odasına koşmuş, annesinin gerçekten de intihara teşebbüs ettiğine tanık olmuştur). Rüya unsurları ile bağlantısı olan zaman

52 *Alm.* "bilinçaltı"-ç.*n.*

faktörünü düşündüğümüzde, rüya unsurlarının iki kategorisi ayırt edilebilecektir. Yani geçmişin deneyimleri ve geleceğin muhtemel deneyimleri. Jung, özellikle çocuk rüyalarında, çocuğun genellikle gelecekteki gelişimini öngördüğünü belirtmiştir. Ancak rüyalarda açığa çıkan bu muhtemel gelişim senaryoları, yaşamın ilerleyen dönemlerinde de öngörülebilir. Burada Jung'un orta yaşlı Amerikan bir hastada gözlemlediği, özellikle etkileyici bir rüyadan alıntı yapmak istiyorum. Bu rüya şaşırtıcı bir şekilde aniden ortaya çıkmış, anlamı ise ancak sonradan anlaşılmıştır. Rüyayı gören kişi bir evde yalnızdır, akşam olmuştur ve tüm pencereleri kapatmaya başlamıştır. Ardından arka veranda kapısını kilitlemeye gider, ancak kapıda kilit yoktur. Bu yüzden bazı mobilyaları, olası davetsiz misafirlere karşı, kapıya doğru itmeye çalışır. Gece gitgide daha karanlık ve daha da esrarengiz bir hal alır. Aniden arka sundurmanın kapısı açılır, içeri siyah bir küre girer ve vücuduna değene kadar yaklaşır. Ev, hastanın Amerika'daki teyzesinin evidir. Teyzesini rüyadan yirmi yıl önce o evde ziyaret etmiştir. Aile, başta teyzesi olmak üzere, çeşitli fertler arasındaki bir çatışma nedeniyle tamamen alt üst olmuştur. Hasta, yirmi yıldır teyzesi hakkında hiçbir şey duymamıştır. Çarpıcı gerçek, hastanın rüyadan yaklaşık on gün sonra, teyzesinin tam da bu rüyanın görüldüğü zamanda öldüğünü bildiren bir mektup almasıydı.

Bir rüyanın olası anlamları ele alınırken, başka bir dizi gerçek de gözönünde bulundurulmalıdır. Rüyalar asla önceden meydana gelen olayların basit fotoğrafik kopyaları değildir. Rüya, yaşanmış gerçekler üzerinde daima küçük değişiklikler yapar. Danışanın doktorunu gördüğü rüyalarda, imge gerçekten doktorun gerçekteki görüntüsü gibi belirir. Fakat daha yakından incelendiğinde, hem rüya sahibinin hem de doktorun keşfedeceği şey şudur: İmgenin

doktoru gerçekte olduğu gibi ifade edip etmediğinden veya rüyanın doktor hakkında bilinenlerden ötürü, hastanın bazı gözlemlerine vurgu yapıp yapmadığından şüphe edilmelidir. Böylece doktor ve imgesi arasındaki nüans belirginleşir. Yani imge, danışanın doktora yaptığı bir yansıtmadır. Rüyaların önceki olayların basit birer tekrarı olmadığı kaidesinin, bildiğimiz kadarıyla tek bir istisnası vardır. Bu istisna, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında sık sık nevrotik fenomenlerin gözlendiği "savaş şoku rüyaları"dır. Ateş altında kalmış, yaralanmış veya bombardıman tesiriyle çamura bulanmış insanlar, bu yaşadıklarını rüyalarında tekrar ve tekrar gördüklerini anlatmışlardır.

İkinci olarak, rüyanın bilinçle orijinal bağlantılarını yitirmiş veya hiçbir zaman bağlantı kuramamış bilinçdışı içerikleri gösterdiği de akılda tutulmalıdır. Üçüncüsü, rüya rüyayı gören kişinin hayatında o vakte dek açığa çıkarılamamış kişiliğin içeriklerini gösterebilir. Böylece rüyayı görenin kişiliğinde zamanla gelişebilecek bazı nitelikleri belirtebilir. Bu ifadelerin üçü de aslında geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin gerçeklerini tasvir etmede büyük özgürlüğü olan ve bilinçli zihnin muhtemelen bilemeyeceği veya tamamen unutmuş olabileceği şeyleri gösterebilen rüyalarda, otonom bir faktörün bulunduğu gerçeğine dayanır. Bu ifadeyi psikolojik ve psikopatolojik gözlemlerle ilişkilendirebilmek için size *kriptomnezi*[53] durumunu hatırlatmam yeterli olacaktır.

---

53 Kriptomnezi, unutulmuş hatıranın özneye tanımadığı biçimlerde geri döndüğü bir bellek kusurudur. Günlük yaşamda sıklıkla karşılaşılan bu durumda kişi, eski deneyimlerini yalnız imgelemin yeniden canlandırılmasıyla değil, hal ve tutumlarına tesir etmesiyle de *hatırlayabilir*; yahut başkasına ait bir hatıranın, örneğin bir esprinin veya fikrin, kendisine ait olduğunu sanabilir.-ç.*n*.

Şimdi, rüyaları analiz etme tekniğine gelince; her şeyden önce, tekil bir rüyayı düzgün bir şekilde analiz etmenin neredeyse imkânsız olduğunu hatırlamak gerekir. Bir analiz girişiminde bulunurken, aynı kişiye ait bir dizi rüyanın bilinmesine özen gösterilmelidir. Bunun önemli nedenleri vardır: Bir rüya dizisi, genellikle bir önceki rüyanın sonuçları veya ürünlerinden oluşan ardışık bir yapı değildir. Yani A ister istemez B'yi, B ister istemez C'yi üretiyor değildir. Fakat rüyalar dizisinde düzen –tabii eğer varsa– eşmerkezlidir. Dizinin çeşitli tekil rüyaları, tek ve aynı merkezin problemleriyle ilgilenir ve böylece bu problem etrafında kümelenirler. Dahası, rüyalar dizisi tek ve aynı olan bir durumun bir dizi farklı yönünü gösterir. Öyle ki, bir rüya bir diğerine yön verir ve böylesi bir dizim aracılığıyla durum netleşir. A rüyasının yorumlanması, analitik koşullar altında oldukça iyi sonuçlanabilir ve buna rağmen tamamen tatmin edici veya ikna edici bulunmayabilir. Öyleyse B rüyası, A rüyasının yorumlanmasında gözden kaçan şeyleri gündeme getirecek ve eksikliği tamamlayacaktır. Rüyaların tek bir sorun etrafında dolaşma karakteristiği, sorun hakkında neredeyse hiçbir şey bilmeyen kişinin kendini aniden bu sorunun içinde bulmasıyla betimlenebilir. Bilinmez bir ülkede veya ormanda kaybolmuş bir kişi düşünün. Akıllıysa, etrafını bölüm bölüm araştırarak veya kampın etrafında sürekli genişleyen daireler çizerek durumu hakkında daha fazla bilgi edinmeye çalışacaktır. Bu, doğanın kişiyi bilmediği konular hakkında bilgilendirirken izlediği yönteme benzemektedir.

Şimdi, bu ön meseleleri ele aldıktan sonra, rüyaları yorumlama tekniği konusuna hazırız demektir. İlk olarak, rüyayı gören kişinin gerçek durumunun eksiksiz bir tanımı yapılmalıdır. Ardından, rüya sahibinin bilinçli alandaki geçmiş deneyimleri incelenmelidir. Daha sonra, teknik açıdan *kontekst* olarak adlandırılan şeyi, bağlamı toparlamak gerekir. Bağlam, rüya sahibinin tüm çağrışımlarından

ve sayesinde bağlama katkıda bulunabileceği öznel ve doğal malzemeden oluşur. Rüyada arkaik bir motif varsa, olası mitolojik veya folklorik paralelliklerin de incelenmesi gerekebilir.

Şimdi bu özelliğin önemine değineceğiz. Eğer ki rüya analiz süresinde görülmüşse, analiz edilen kişinin bilinçli ve mümkünse bilinçdışı içerikler üretmesi tek başına yeterli olmayacaktır ve aynı şeyi analistin de yapması gerekecektir. Analistin, analizde ve rüyada rol alması, her durumda hayati bir öneme sahiptir. Eğer bu söz konusu durum karmaşıksa, analistin rüyayı gören kişinin durumu hakkında diğer kaynaklardan, örneğin eşinden, ailesinden vb. nesnel veriler toplaması gerekir.

Rüyada görülen arkaik motiflere paralel mitolojik unsurların da üretilmesi gerekliliğine bir an için geri dönelim. Bu tipik bir Jungiyen uygulamadır. Rüyanın net olmadığı durumlarda, belirli bir motif, anlamı netleşene dek yorumlanmalıdır. Teorik gerekçesi ise, bunun için amplifikasyon yöntemini kullanmanın akıllıca olduğu gerçeğinde yatmaktadır. Amplifikasyon yöntemi, aslında bir rüyanın anlamının önceden bilinemeyeceği gerçeğine dayanır. Bu, rüyaların içkin anlamını çoktan bildiğimizi varsayan ve rüyaların gizli anlamlarını tekil bir boks antrenmanından ibaret gören Freudyen düşüncenin tam tersidir. Freud, rüyayı uykuların koruyucusu olarak düşünüyordu. Ona göre, bilinçaltımızın bilinçli tutumumuzla bağdaşmayan çocuksu eğilimleri uyku sırasında canlanmaktaydı. Bu sebeple ortalığı fazla karıştırmamak ve uykuya müdahale etmemek için bir rüya tarafından bulanıklaştırılmaları gerekliydi. Eğer böyle olsaydı, Freudyen okulda kullanılan yöntemin mükemmel sonuçlar vermesi gerekirdi. Zira, serbest çağrışım yöntemi, aslında mantıksal olarak bir *reductio in primam figuram*-

dır.[54] Oysa Jungiyen amplifikasyon yöntemi bunun tam tersidir ve aşağıdaki gibi bir tekniğin uygulanmasından oluşur. Analist, rüyacıya sorar: "Bu rüya ögesiyle alakalı olarak aklınıza ne geliyor?" Sonra analist tekrar sorar: "Peki bu rüya ögesiyle alakalı olarak, aklınıza başka neler geliyor?" Ve analist, tek bir unsura odaklanan rüyacıdan çokça veri toplayana dek sormaya devam eder. Başka bir deyişle, bu ögeyi, ilintili olduğu malzemeleri bir araya getirerek güçlendirir. Freud'un serbest çağrışım yönteminde ise her cevap için hep aynı soru tekrarlanır. A sorusunun cevabı B'dir. Dolayısıyla aynı soru B'ye de sorulur ve bu da C'yi verir, sonra bu D'ye de uygulanır vb. Bu şekilde analist, ta ki nihai cevap esas ögeye uzun vadede geri dönene kadar hastayı ögeden uzaklaştırır. Bu, bir bakıma, Aristo'nun meşhur analojik tasviri veya mantıksal indirgemesidir. Amplifikasyon yöntemi, aksine -daha önce de belirttiğim gibi- egoyu aşan, hem bilinen hem de bilinemeyen unsurlar içeren, bu unsurlar bilinemez olsalar dahi var olarak kabul edilmeleri gerektiğini öneren Jungiyen sembol kavramıyla yakından ilintilidir.

Şimdi, tüm bu maddeler ışığında, rüyasında alabalık avlamanın geleneksel aletlerle mümkün olmadığını gören ve eline üç uçlu bir mızrak alıp hemen güzelce bir balık yakalayan Amerikan hastaya geri döneceğim. İşte hastanın bilinçli durumunu ve önceki deneyimlerinden bazılarını betimleyen birkaç ayrıntı: Hasta elli altı yaşında, çok başarılı bir Amerikalı işadamı (bankacı) idi. Analize geldiğinde, üç yılı geçkin bir süredir çok ciddi melankolik depresyondaydı. Ve iyileşmesi için her türlü imkânın kullanıldığı, pek çok mükemmel Amerikan hastanelerinde bulunmuştu. Hiç umudu

54 *Lat.* "en basit figüre indirgemek"-ç.*n.*

yoktu, tamamen felç olmuştu ve gerçekten hiç konuşamıyor veya dinleyemiyordu. Karısı tarafından danışma odasına kelimenin tam anlamıyla sürüklenmiş ve analistin hiçbir sorusuna cevap verememişti. Analist onu günde bir kez, belki yirmi dakika kadar görmüştü. Ve analist bu görüşmeleri, bu tür depresyonların daha derin anlamları olabileceği ve rüyalarından bahsetmesinin özellikle yararlı olabileceği üzerine bir dizi monologla geçirmişti. Ancak soruların hiçbirini yanıtlamadığı ve analistin sözlerinden de hiç etkilenmemiş göründüğü için tedavi süreci nispeten kısa sürdü. Bu monologdan yaklaşık bir hafta sonra karısı, analiste kocasının bir rüya gördüğünü ve bunu onun için not aldığını söyledi. İşte bu, az önce alıntıladığım o rüyaydı. Bundan sonraki hafta boyu hasta, her gece başka bir rüya gördü. Bu sürenin sonunda iyileşti ve hayatının geri kalanını sağlıklı bir şekilde geçirdi.

Bu sonuç, bizi rüyalara büyük bir önem atfetmeye sevk etmektedir. Rüyanın özü ile tedavisi arasında bir bağlantı olduğunu düşünmek zorundayızdır, çünkü rüyanın tedaviyi öngördüğü anlaşılmıştır. Ancak, böyle bir şeyin nasıl mümkün olduğunu anlayabilmek için amplifikasyon yöntemini özellikle rüyanın bir ögesi üzerinde kullanmak yararlı olacaktır.

İlk olarak, rüyadaki diğer unsurlar hakkında birkaç şey söylemek istiyorum. Balığa çıkmak hastanın hobisiydi, ancak bu hobi hiç balık tutamadığı için artık tatmin edici gelmiyordu. Bölümlere ayrılan rezervuar, sadece doğru düzenlenmediği için değil, aynı zamanda suyu çok durgun olduğu için de tuhaf bir yerdi. Durgunluk, bu psikolojik felcin çok yerinde bir tanımıydı. Rezervuardaki bölümler, hayatındaki her şeyin düzgünce bölünüp muhafaza edildiği anlamına geliyordu.

Bu, "bölünme psikolojisi" olarak adlandırdığımız şeye bir örnektir. Ancak sonra alışılmadık bir şey; şimdiki durumu veya ruh hali için alışılmadık bir şey olmuştur: Artık usanmıştır.

Bu, kendiliğinden gerçekleşen duygusal bir tepkiydi ve durumuyla ilgili yetersizliğini zayıf bir şekilde fark etmesiyle alakalıydı. "Emotion" (duygu) kelimesinin gerçek anlamı, "bir şeyin dışına taşınmak"tır, yani bu durumda diyebiliriz ki, psikolojik felcin dışına. Duygusallaşmasının, sinirlenmesinin ve bıkmasının, üç uçlu mızrağı algılamasıyla bir bağlantısı vardı. Bu, sahneye yepyeni bir unsur taşıyan rüyanın doruk noktasıydı. Çıkarsamamıza göre, mızrak her zaman oradaydı; ancak o onu görmemişti. Duygusal tepkinin hemen sonrasında onu gördü ve akabinde bunu *lysis* izledi; iyi bir alabalık yakalayabildi. Doğrusu, bu üç uçlu mızrağı Poseidon'un ya da Neptün'ün meşhur üç uçlu mızrağı olarak görüyorum. Şimdi amplifikasyon yöntemini kullanarak bunun ne kadar önemli olduğunu göstermeye çalışacağım. Zira bu imge, bunun iyileştirici bir rüya olduğu yönünde iyi bir izahat sağlıyor. *Triaina*, yani Poseidon'un mızrağı, bu Yunan tanrısının ana özelliğidir. Başka bir deyişle, o tanrının kendisidir. Öyleyse bu tanrı kimdir? Amplifikatör materyalde bulunması gereken birçok özelliğe sahip bir tanrı olsa gerek. Burada Homeros'un *İlyada*'da söylediklerini okumak ilginç olabilir:

> Böyle dedi ve yel ayaklı İris, itirazda bulunmadı. İda tepelerinden kutsal İlion'a doğru uçtu. Kar veya donmuş dolu etherden kopan Boreas'ın bastırışı altında nasıl yağarsa, tez uçuşlu İris uzaylar arasında onun gibi uçmuştu. Ün salmış Yeri sarsan tanrıya yanaşarak şöyle dedi:
>
> "Yerin sahibi, kılları lâcivert tanrı, ben buraya egid kalkanını tutan Zeus'tan bir haber getirmek için geliyorum. Bana emrediyor: Kavgayı dövüşü bırakasın, tanrıların yanına veya tanrısal

denize çekilesin. Bu emri dinlemez, hiç itibara almazsan, kendi buraya gelip seninle yüzyüze savaşacağını söylüyor, güçlü kolundan kaçınmanı öğütlüyor; çünkü senden çok daha kuvvetli ve doğumca ağabeyin olduğunu iddia ediyor; bütün tanrılar ondan korkarken, senin bir akran gibi karşına geçip konuşmağa pervan yoktur, diyor."

Ona karşı ün salmış Yeri sarsan titizlenerek cevap verdi:

"Vay! Ne kadar şanlı olursa olsun, fazla yüksekten lâf söylemiş! Ben onunla bir iken, o beni küçümsüyor, zorla, ondan küçük olduğumu kabul ettirmeğe kalkıyor. Biz Kronos'tan çıkmış üç kardeşiz, hepimizi Rhea doğurdu: Zeus, ben ve üçüncümüz olarak ölüler Hanı Hades. Her şey (tüm var olan şeyler) üçe pay edildi: Kur'a çekilerek benim payıma sonuna kadar beyaz denizde oturmak düştü. Hades karanlık gölgeyi aldı. Zeus'a da pay olarak, etheriyle, bulutlarıyla geniş gökler isabet etti. Yer ve yüksek Olympos üçümüz arasında müşterek kaldı. Bunun için ben, Zeus'un keyfine göre yaşayamam. İstediği kadar kuvvetli olsun; beni, değersizin biri imiş gibi, kollarıyla korkutmasın. Bu büyük ve ürkütücü sözleri babaları olduğu kızlarına ve oğullarına saklasa çok daha iyi ederdi; onun emirlerini, istesinler istemesinler, onlar dinlesinler."

"Yerin sahibi, kılları lâcivert tanrı, bu çok sert sözlerini Zeus'a oldukları gibi mi götürmeliyim? Yoksa, düzeltmelere yer verecek misin? İyiler daima düzeltmeyi kabul ederler. Bilirsin ki, Erinyler (adalet tanrıçaları) kardeşlerden, ağabeylerin arkasından giderler."

Ona karşı Yeri sarsan Poseidon cevap verdi:

"Tanrısal İris, bana söylediklerin çok gereğince söylenmiştir. Habercinin kadere uygun bir görüş sahibi olması da ayrı bir iyiliktir. Fakat onunla ben, ikimiz, aynı değerde paylar almış iki tanrı iken, Zeus'un bana kızgın sözlerle çıkışması yok mu, işte beni candan gönülden yakan budur. Böyle ise de, bu seferlik

> baş eğeceğim. Fakat sana söyleyecek, yürekten kopan başka şeylerim var: Eğer, benim ve ganimetler devşiren Athene'nin, Hermes'in ve Hephaestos Han'ın arzularımıza kulak asmayarak yüksek İlion şehrini kurtarmak istemede direnirse, talan ettirmek ve Argoslulara zafer şanını vermekten kaçarsa, bilsin ki, ikimiz arasında onarılmaz bir kin olacaktır."
>
> Böyle deyip, Yeri sarsan Ahaylıların ordusundan ayrıldı, gidip denize daldı; Ahay kahramanları da ortadan kaybolmasına kaygılandılar. (15, 189)[55]

Poseidon, Zeus'un ve Hades'in ve Hera'nın kardeşidir. Dünyayı kendi aralarında bölüştüklerinde, Poseidon denizi, Zeus cenneti ve Hades yeraltı dünyasını almıştır. Eşittirler, çünkü üçü de tüm Kozmos'a sahiptir ve Kozmos'a hükmederler. Poseidon, özellikle depremler tanrısıdır; üçlü mızrağını yeryüzüne sürerek depremler üretir. Böylesi bir hareketle, tüm dünya sarsılır. Ancak Poseidon yalnızca yıkıcı değildir, aynı zamanda yaratıcıdır da. Zira üç uçlu mızrağını her kullandığında bir pınarın (örn. Hippokrene) fışkırması veya bir vadinin (örn. Hellespont ve Bosphorus [İstanbul Boğazı] veya Teselya'daki Peneus) açılması gibi şeyler meydana gelir. Ayrıca Poseidon, fırtınalar tanrısıdır. Aynı zamanda fırtınalı bir âşıktır. Çeşitli yavrular doğuran her türlü canlıyla ilişkileri vardır. Bu nedenle, bu anlamda da yaratıcıdır. O, yeryüzünün tanrısıdır ve bu nedenle, özellikle bitki verimliliğinden sorumludur; bu bakımdan *georgos*, çiftçi olarak adlandırılır. Ve sonra mükemmel bir atlıdır ve üç uçlu mızrağını kullanarak dünyadaki ilk atı yaratmıştır. Bu yüzden ona *Genethlios* da denir –insanların babası. Özellikle İyonyalıların ve kabilelerinin babası ve koruyucusudur. Küçük öneme sahip başka nitelikleri de vardır; Delphi'de kehanet tanrı-

55 Homeros, *Iliada Destanı*, çev. Emre, A. C. (Varlık Yayınları, 1971)-ç.n.

sıdır, bir doktordur ve İlyada, Machaon ve Podaleirios'taki iki ünlü doktorun babasıdır. Şimdi, tüm bu özelliklerinden, onun yaratıcı bir tanrı olduğunu ve yaratıcı aletinin de üç uçlu mızrağı olduğunu görebiliriz. Bu nedenle tipik olarak fallik bir çağrışıma sahiptir. Bu bağlamda, Yunancadaki *phallos*un, asla Freudyen anlamda yalnızca erkek organı için kullanılan *sema* olarak tasavvur edilmediğini; ancak doğadaki yaratılışın anlaşılmaktan uzak, mistik bir niteliğe sahip görünen gücüne işaret eden, Jungiyen anlamdaki gerçek sembol anlamına geldiğini belirtmek istiyorum. Bu yüzden –sanırım– üç uçlu mızrağın *deus ex machina* olarak yüceltilmesinin, rüyadaki ilahî unsurun neden bu kadar açık bir iyileştirici etkide olduğunu anlamamıza yarayacak bir fırsat sunduğunu düşünmeliyiz.

Şimdi, tutarlı bir analiz için tek bir rüyanın yetersiz olacağını, rüyalar hakkında daha kesin şeyler söyleyebilmek için karşılaştırmalı şekilde incelenebilen bir dizi rüyanın bulunması gerektiğini daha önceden belirtmiştim. Bu nedenle, aynı kişinin bir veya iki rüyasını daha sunmak istiyorum. İşte ikinci gece gerçekleşen ikinci rüyanın metni:

> Rüya, gözlüğümü düşürüp kırmamla başladı. Hemen yakınlardaki Ford marka bir arabaya atladım ve optisyenin muayenehanesine doğru sürdüm (gerçek hayatta arabaları asla kendim kullanmam). Yolda saygın bir dostum ve danışmanım olan yaşlı bir adamı gördüm. Benimle gelmesini istedim ve geldi. Göz doktoruna giderken, yaşlı adama yolda endişelerimi ve dertlerimi anlattım ve ondan çok iyi tavsiyeler aldım.

Şimdi bu iki rüyayı motifleriyle karşılaştırmak istiyorum. Gözlüğün düşüp kırılması bir çatışmayı temsil etmektedir; bu, ilk rüyadaki başarısız balık tutma girişimine benzetilmelidir. Bu durumda ise gözlükler kırılmıştır ve bu, ilk rüyada beliren bıkkınlık

duygusu ile karşılaştırılabilecek türde bir gerilim veya açmaz yaratmıştır. Bu rüyadaki açmazda, elinin altında duran bir Ford arabaya binmiştir. Yani bu araba, ilk rüyadaki üç uçlu mızrağa benzer bir işleve sahiptir; yardımına koşmuş, imdadına yetişmiştir. Depresyonda ortaya koyduğu mutlak atılığa kıyasla, şimdi şaşırtıcı derecede faal olmaya başlamıştır. Bu, bilinçli yaşamda asla otomobil kullanmadığını –her zaman bir şoförü olduğunu– söylemesiyle belirtilmiştir. Böylece harekete geçtiğini, kelime anlamıyla duygusallaştığını söyleyebiliriz. Yine de bu otomobil, rüya kişisi onu sürüyor olmasına rağmen, otonom şekilde hareket eden bir şeydir. Bilinçli güçler tarafından değil, farklı tür güçler tarafından hareket ettirilir. Poseidon'un usta bir atlı ve arabacı olduğunu belirtmiştim; bu nedenle bu otomobil, Neptün'ün at arabasıyla karşılaştırılabilir. Rüya kişisinin görmeye gittiği adam, yani kırık gözlüklerini onaracak olan gözlükçü, bir şekilde analistin bir alegorisidir. Oysa tanıştığı ve *saygın bir arkadaş ve danışman* olarak adlandırdığı eski arkadaşı, "yaşlı ve bilge adam" arketipini anımsatmaktadır. Bununla birlikte, arkadaşı ve danışmanı, ilk rüyada tuttuğu balığa karşılık gelir. Çünkü balık, rüyanın çözümü; *lysis*iydi[56] ve ikinci rüyada lysis, arkadaşından aldığı iyi tavsiye olarak açığa çıkmıştı.

Şimdi, danışmanla ilgili olarak, Poseidon'a geri dönmek istiyorum. Bu, *halios geron*dur, yani denizin yaşlı adamıdır ve ilginçtir ki, eski mitlerdeki danışmanların pek çok niteliğine sahiptir. Dediğim gibi, Poseidon bir kehanet tanrısı ve bir doktordu ve aynı zamanda balıklarla da akrabaydı. Poseidon'un bu iki özelliğinden, hastanın görüştüğü yaşlı danışmanının Poseidon figürüyle yakından bağlantılı olduğu, böylece ilk rüyadaki balıkla yakından ilintili olduğu sonucuna

56 Lat. "gevşeme": Bir hastalığın veya rahatsızlığın semptomlarının kademeli olarak azalması.-ç.n.

vardım. Yine söylemeliyim ki, hem balık hem de eski dost, ona kendiliklerinden gelmişlerdir. İlk rüyada Poseidon'un kendisine verdiği fırsatı kavramış ve bu şekilde bir şey elde etmiş veya önceden kaybetmiş olduğu şeyi geri kazanmıştır. Bu anlamda, ilk rüyadaki balığı tipik bir libido sembolü olarak yorumlamamız gerektiğini düşünüyorum ve vakanın epikrizinden bildiğimiz üzere bu libido, aslında ilk rüyadan hemen sonra geri gelmiştir. İkinci rüyadaki yaşlı ve bilge adamın, ilk rüyanın balıklarına eşdeğer olduğunu söylediğimde; aklıma çok ilginç bulduğum bir paralellik geldi. Musa ve Yeşu'nun, Hızır veya El Hıdır[57] ile tanışmasını betimleyen Kur'an'ın 18. suresinden alıntılıyorum:

> Bir vakit Musa genç adamına, "Ta iki denizin birleştiği yere varmadıkça yahut (bu yolda) senelerce yürümedikçe durup dinlenmeyeceğim" demişti.
>
> Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını (yoklamayı) unuttular.
>
> Balık denizde yolunu tutup gitmişti. Oradan uzaklaştıklarında Musa genç adama, "Yiyeceğimizi getir. Gerçekten şu yolculuğumuz yüzünden yorgun düştük" dedi.
>
> Genç, "Gördün mü," dedi, "o kayanın yanında konakladığımız zaman balığı unuttum! Onu sana söylemeyi bana unutturan, şeytandan başkası değildir." Balık, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti.
>
> Musa, "İşte aradığımız bu idi" dedi. Hemen izleri üzerine geri döndüler.
>
> Derken, kullarımızdan birini buldular ki ona katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik.

57 *Ar. Al-Khadir:* Metnin orijinalinde Alkadr olarak belirtilen bu isim; Khader, Khidr, Khizr, Khazer, Khadr, Khedher, Khizir, Khizar gibi çok çeşitli versiyonlara sahiptir ve her biri, ülkemizde Hızır veya Hıdır adlarıyla bilinen peygamberi ifade eder.-ç.*n*

> Musa ona, "Senin öğrendiğin doğruya ulaştıran bilgiden bana da öğretmen için sana tâbi olayım mı?" dedi. (Kehf, 18:60-66)

Metin, "aradığımız bu idi" dediğinde, bu, kaybolan balıkların, aradıkları iki kişi için bir işaret olduğu anlamına gelir. Yani Büyük İskender'in diğer ismi olan, iki boynuzlu Zülkarneyn ve ünlü veziri El Hıdır için. Sayesinde hâlâ yaşadığı ve kıyamet gününe kadar da yaşamaya devam edeceği söylenen yaşam pınarından içmiştir. Zor durumdaki Müslümanlara yeşil bir cübbe içinde (dolayısıyla adı Hızır'dır, "yeşil olan" demektir) göründüğü söylenir. Uzun bir ömür vaat eder ve olağanüstü özelliklerinden biri de şudur: Zülkarneyn'in çok iyi bir dostudur ve bu nedenle Müslümanların da dostu ve yol göstericisi, yani danışmanı olarak kabul edilir. Danışmanlığı, dostlarına ilahî sırları açmasındadır ve onunla yolda yürürken karşılaşılır. Rüyacımızın başına gelen tam olarak budur; yolda arkadaşı ve danışmanıyla karşılaşmıştır. El Hıdır, ölümsüz olan ve ateş saçan bir binekle cennete giden İlyas'a da benzetilir. Bu arada Hızır, Muhammedîlere göre aynı zamanda bir denizcidir; folklorda ona "Khawwad-al-buhur" denir ve bu nedenle denizcilerin koruyucusudur; ki hâlâ denize yeni bir tekne indirdiklerinde onun adıyla kurban keserler.

Alıntı yaptığımız surede balıkların kaybedilmesi, rüyacımızın çok yorgun ve depresif olmasını açıklayan, içgüdüsel ruhun veya psişik enerjinin kaybına karşılık gelir. Oysa ilk rüyada yakaladığı balık bunun tam tersidir, yani kazanılan yeni hayatı veya yeniden doğuşu temsil eder. Avustralyalı Aborjinlerin *aljiranga-mijina* mitinde, arketipik yönüyle balığın, kabilenin hayvan atası olduğu düşünülür. Veya başka bir deyişle, kabilenin totem hayvanı, tıpkı İyonyalıların atası olan -daha önce söz ettiğimiz- Poseidon'a benzer. Enerjinin psikolojik bağlamda geri dönüşü, hastanın gördüğü rüyalar dizisinde tekrar tekrar belirtilmiştir. Sadece üç örnek daha vereceğim.

Beşinci rüyada şunları söylemişti:

> Bu rüyada, bir bankaya götürülmesi gereken büyük miktarda parayı istasyondan almak için Zürih'teki Hauptbahnhof tren istasyonuna gittim. Birkaç sefer gittim, fakat bunu yapmadan önce, sokakta beni biraz arkamdan takip edecek bir koruma ayarladım. Bir veya iki kez gidip geldikten sonra etrafıma bakındım, fakat korumayı göremedim. Bu yüzden istasyona hızlıca geri döndüm. Sonra korumayı küçük bir parkta, rahatça bir bankta otururken buldum. Onu görevini ihmal etmekle suçladım; oldukça kötü sözler sarfettim. Tek cevabı, Zürih'te bana saldıracak kimse olmadığı için anlaşmamızın zaten aptalca olduğu yönündeydi.

Yedinci rüyasında ise şunları söylemişti:

> New York'taki Beşinci Cadde'de durmuş, Gökkuşağı Alayı'nın[58] büyük savaştan dönüşünü izliyordum. Marşa duran alayın içinde birçok eski arkadaşımı gördüm. Geçit töreni bittikten sonra birkaçımız akşam yemeğinde buluştuk. Yemekte geleceğimiz hakkında kehanetlerde bulunan çok esprili bir subay vardı. Bazı sözleri çok komikti –ama rüya sona ermeden önce geleceğime dair bir kehanette bulunamadı.

Son rüyasında şunları anlattı:

> Güney Atlantik'te bir yerlerde, büyük eril yılan balıklarının yuvasına girdim. Milyarlarca yılan balığının yuvadan çıkışını izledim ve ufka kadar uzandıklarını gördüm.

Son rüyayla ilgili olarak tek bir şey söylemek istiyorum. Yılan balıklarının yuvalanması, doğadaki en şaşırtıcı fenomenlerden biridir.

---

58 42. Piyade Alayı, "Gökkuşağı" adıyla bilinen ABD Ordusu Ulusal Muhafızları alayıdır. Birinci ve İkinci Dünya savaşlarında ve Küresel Terörizm Savaşı'nda (GWOT) görev almıştır.-ç.n.

Birçok yılan balığı arasında bazı bireylerin sonbaharda beslenmeyi bırakıp gümüşî hale geldiğini duymuş olabilirsiniz. Daha sonra bu gümüş yılan balıkları denize iner, Bermuda'nın güneydoğusundaki bir alanda üremek için Atlantik boyunca seyahat eder ve üredikten sonra da ölürler. Şeffaf olan *leptocephali* adlı larvalar, iki buçuk yıl içinde Avrupa'ya geri dönerler. Bermuda'ya balayı gezisine çıkan bu larvaların, uzun zaman önce ölmüş olan ebeveynlerinin geldiği sulara geri döndükleri kanıtlanmıştır. Bu gerçek ışığında, bu rüyalarda hatasız bir içgüdünün bulunduğunu ve enerjinin zaman içinde rüyayı gören kişiye geri döneceği sonucunu rahatlıkla çıkarabileceğimizi düşünüyorum.

PSİKOLOJİ VE DİN

Bu konuya girdiğim için özür diliyor olmam uygun gözükmeyebilir, ancak bunu yapmamın bir veya iki nedeni var. William James, bir psikolog olarak *Dinsel Deneyimin Çeşitleri* ile ilgilenmiş ve bu konuda öncü olmuştur. C. G. Jung, yaklaşık otuz beş yıl sonra verdiği Terry derslerinde aynı konuyu ele almıştır. Yani bu konuyu ele alan iki ayrı usta vardır ve sanıyorum ki çalışmaları iyi bilinmektedir. Bu demektir ki, onlar kadar yetkin bir ders veremeyeceğim. Özrümün bir başka nedeni de bu temanın iki bölümünden birinde, yani teolojide amatör olmamdır. Öte yandan, ilerleyişimde bana biraz güven veren bazı gerekçelerim de var. Analizde, özellikle de Jungiyen analizde inanca dayalı sorunlar çok net bir biçimde açığa çıkmaktadır. Sonra, yaklaşık yirmi yıldır Eski Yunan ve Roma dönemlerinde uygulandığı şekliyle *inkübasyon*[59] müessesesiyle ilgileniyorum. Böylece iyileşmenin irrasyonel veya inanca dayalı yönüyle çokça vakit geçirdim. Bu ayinin kayıtlarını incelediğimde, Helenistik dönemde ve daha sonra Hristiyanlık zamanlarında, kendilerini belirli bir tanrının kültüne adayan insanlara *therapeutes* dendiği

59 İnkübasyon, kelime itibariyle "kulukçaya yatırmak" anlamına gelen dinî bir ritüeldir. İlham taşıyan bir rüya ya da tedavi almak niyetiyle kişi, kutsal bir alanda istirahate çekilir. Bu anlamda inkübasyon, bâtını İslam geleneğindeki "halvet" ile ve kitapta sıkça sözü edilen *somnia a deo missa* ise "istihare" ile benzeşmektedir.-ç.n.

gerçeğiyle karşılaştım; bugün bunun modern karşılığı olan *terapist* kelimesini kullanmaktayız. Bugün analistlere *psikoterapistler* denmektedir, ki bu da "psikoloji kültüne adanmış insanlar" anlamına gelir. Günümüzde ruh, artık bir tanrıça olmamasına rağmen, Latince *anima* kelimesinin ruh anlamına gelen Yunanca karşılığı *psyche*, yarı ilahî bir nitelikte kabul edilmektedir. Tertullian, "*anima naturaliter christiana*"[60] dediğinde, insan ruhunun doğuştan Hristiyan olduğundan şüphe edilecek sebepler vardır. Eğer insan doğası, söylendiği gibi Hristiyan ise, bu ifade mantıken Panteizm'in Hristiyan olmadığı görüşüne yol açacaktır.

Jung, çalışmalarında "doğadaki inanç faktörü" olarak adlandırdığı şeyi keşfetmiştir. Bunu rüyalarda bulmuştur ve rüyalar doğanın ürünleridir. Bu temelde, inanç içgüdüsü diye bir şeyin varlığı görülmektedir. Şimdi ilahiyatçılar, bu ifade William James'in eski *tıbbi materyalizm*inin yeni bir versiyonu gibi göründüğü için büyük hayal kırıklığına uğrayabilirler. Ancak 1901 ve 1902'de William James, çeşitli dinî fenomenlerin, belirli kimyasal değişikliklerin insan üzerindeki etkilerinden "başka bir şey olmadığı" fikrini incelemiş ve bu fikrin hiç tatmin edici olmadığını göstermiştir. Jung'un düşüncesi de kesinlikle bu değildir. İnsanda doğuştan gelen bir inanç içgüdüsü olduğunu söylediğinde, tıbbi materyalizm açısından konuşmuyordu. *Libidonun Sembolleri ve Dönüşümleri* adlı kitabını yayınladığı 1912'den ve özellikle Yale'de Terry dersleri verdiği 1937'den beri, inanç faktörünün *sui generis*[61] bir şey olduğuna; diğer içgüdülerle aynı şekilde var olduğuna dair kanıtlar sunmuştur. Bu, daha temel bir şeye indirgenemeyeccekleri anlamına gelir.

---

60 *Lat.* "Ruh, doğal olarak Hristiyan'dır."-*ç.n.*

61 *Lat.* "kendinde içkin"-*ç.n.*

Antik Yunan'da rüyaların *somnia a deo missa* olduğu, yani Tanrı tarafından gösterildikleri inancı vardı. İnsan ruhunun veya bilinçdışının belirli koşullar altında, ilahî veya dinî unsurun bilinçli zihne ulaşabileceği bir kapı olarak hizmet ettiği fikrine her zaman inanılmıştır. Eğer insanın ruhunda ilahî bir kıvılcım varsa veya başka bir deyişle, bilinçli benliğini aşan diyarlara herhangi bir şekilde gidebiliyorsa, bu, amaca hizmet eden bir de aracın olduğu anlamına gelir. Elbette aşkın alemin başka kanalları da vardır; geçmişten gelen kayıtlar, insanın bu alemde yer aldığının örnekleriyle ve bunun yollarıyla doludur. Aldous Huxley'nin kitabı *Pereniyal Felsefe*[62] ve William James'in kitabı *Dinsel Deneyimin Çeşitleri* bu tür olayların gerçekleşme biçimlerine birçok örnek vermektedir. İnsanın aşkın olanla çeşitli yollardan ilişki kurduğu ihtimalini reddetmek ya inanç faktörüne bir sınırlama getirmek ya da insan ruhuna, özellikle de bilinçdışı ruha bir sınırlama getirmektir. Bu, Freudyen sistemde niçin otonom bir inanç faktörüne yer olmadığını göstermektedir. Freud'un sisteminde bilinçaltı ve ürünleri sadece yüzeysel bağlamda ele alınır. Böylece daima daha temel köklere veya temel ögelere indirgenmeleri gerekir. Dolayısıyla, Freudyen sistem etkileyicidir, fakat yöntemi bilinçdışını ortadan kaldırmakta daha çok etkilidir. Bilinçdışı ögelerin maskesi düşürülmelidir, çünkü hiçbir zaman göründükleri anlama gelmezler. Böyle bir sağaltımdan geçen kişi, kendini birçok işe yaramaz, ahmak ve batıl önyargıdan kurtulmuş hisseder.

---

62 İng. *The Perennial Philosophy*: Huxley'nin bu eseri, Türkiye'de *Kalıcı Felsefe* ve *Kadim Felsefe* başlıklarıyla yayınlanmıştır. *Perennial*, "yıllar, çağlar boyu süren" anlamına gelir ve kitap, çağların dönüşümlerini, *zeitgeist*'ı aşan ve daima bulunan felsefeleri derlemek amacı güder. Konunun özel anlamı ve dahi psikoloji bilimine ilişkin doğası nedeniyle, Türkçe'de tıbbi bir terim olan *pereniyal* karşılığıyla çevrilmesini daha uygun görüyorum.-ç.*n.*

Jung, bu inanç faktörüne erişmemiş yahut onu yitirmiş hiçbir hastayı -eğer ki tedavi sürecinde geri kazanmamışlarsa- yaşamının ikinci yarısında gerçekten iyileştiremediğini söylemiştir. Bu Jung'un engin deneyimleri sonucunda yaptığı bir açıklama olduğundan, kabul etmemiz kolaylaşmaktadır. Zorluk, tedavi ve inanç faktörü kavramlarının açıkça tanımlanmamış olmasındadır. Bu nedenle, anlayışımızı ilerletmek adına, konuyla ilgili daha fazla araştırma yapmamız gerekir.

İyileşme veya tedavi kavramı karmaşıktır. Ne kadar karmaşık olabileceğini göstermek için özel hekimliğimin ilk yıllarında karşılaştığım, net semptomlar gösteren basit bir nevroz vakasından bahsetmek isterim. Psikoterapistlik mesleğimin ikinci yılında, iktidarsızlıktan muzdarip bir danışanım olmuştu. Adam beni çok sıkmıştı ve öyküsünü anlattığında körkütük cahil olduğunu fark etmiştim. Onunla münasip bir tartışma yapmanın imkânsız olacağını fark ettiğimde konuşmasına izin verdim ve bir saatlik görüşme sonunda birkaç oyalayıcı sözle tedavi sürecini sonlandırdım ve onu bir daha asla görmedim. Fakat o andan itibaren, bir yıllık düzenli aralıklarla, aynı şikâyet için beş ayrı kişi daha bana danışmaya geldi. Sonuncusu geldiğinde, bu garip tesadüfün ne olduğunu öğrenmeye karar verdim. Bu adama bana nasıl geldiğini sordum. Bir arkadaşına fiziksel engelinden bahsetmiş, arkadaşı Zürih'te Dr. Meier'i görmesini önermiş, çünkü doktor bunu tek seansta tedavi etmiş ve üstelik aynı şeyi tanıdığı diğer dört adam için de yapmış.

Böylesi bir deneyim oldukça büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bu adamların beşinde görülen iyileşme, seanstaki telkinlerden kaynaklanmış olabilir. Veya buna "mucize yaratan doktor" lakabıyla yayılan şöhretimin sebep olduğu da söylenebilir. Ancak bu, ilk danışanın tedavisini açıklamaz. Tedavi konusunun karmaşıklığına

başka bir örnek olarak; bu veya başka bir nevrotik semptom için doktora başvuran ve er ya da geç iyileşen birçok hastanın geliştirdiği "aktarım" hususu hatırlatılabilir. Yani, bu hastalar için analist, "Terapisti" büyük bir T ile temsil etmeye başlar. Doktor, hastasına esas şifacının kendisi olmadığını ve bu fikrin yalnızca bir yanılsama olduğunu, ayrıca böyle bir konuyla uğraşmanın da pek işe yaramayacağını söylemek isteyebilir. Doktorun bu yansıtmayı ciddiye alması ve sonraki çalışmalarında gerçekten önemli bir konu haline getirmesi kesinlikle önemlidir. Buradaki nokta, akıl hastalığında, benim tabirimle "hastalıkla mücadele" etmenin pratikte imkânsız olduğudur. Bunun yerine analist, hastalıkla birlikte hareket etmeli, danışanın faal sürecine dahil olmalıdır. Doktor, bu rahatsızlıkların eski zamanlarda "ilahî hastalık" dedikleri şeye benzediğini süreç içinde öğrenir. Ancak bu, hastalığın sadece bir ceza olmadığına ve doğru bir şekilde yaklaşılırsa eski varlığın değişeceği veya tamamen farklı bir varlığa dönüşeceği asırlık inancına işaret eder. Bununla birlikte, bir nevroz artık nedensel olarak –inanç faktörünün eksikliğine dayandırılarak– açıklanamaz. Eğer durum böyle olsaydı, dindar insanlar asla nevrotik olmazlardı, ki bu doğru değildir.

Pratik deneyimlerle doğrulanan bu teorik sonuç, inanç faktörünün tıbbi bir kisvede, nevrozun iyileştiricisi şeklinde öne sürülemeyeceğini göstermektedir. Freud, çoğu durumda, bir nevrozun nedensel olarak erken çocukluk çatışmalarına kadar izlenebileceğini varsaymakta haklıdır ve bu, bir inanç sorunuyla ilintili olmadığını göstermektedir. Eğer hastalığın yerine inanç faktörünü koyarak ilerlemek mümkün olsaydı, bu, nevrotik veya psikotik durumun sırf hastayı dine döndürmek için ortaya çıktığı anlamına gelirdi. Bu da hastalığın gerçekdışı olduğunu ve Adleryan açıdan sadece nevrotik bir düzenleme sayılacağını ilan etmek demektir.

Bu şekilde hastalık tamamen yanlış bir şeye indirgenmekle kalmaz, aynı zamanda daha derin bir anlamdan da mahrum bırakılır. Aynı zamanda tüm hastalıkların, yalnızca kişiye dayatılan nevrotik birer düzenleme olduğunu da düşündürür ve bu aslında bir çelişkidir. Yalnız bu çelişkiden ötürü dahi, aslında hastalığın arkasında saklı olan bir şeyin, *bilinmeyen* bir kompleks olarak "nevrozun" düşünülmesi gerekir. Bu, Jung'un gerçek bir tedaviye ancak inanç faktörü asimile edildikten sonra ulaşıldığını iddia etmesiyle daha da iyi gösterilmektedir, çünkü bu ancak uzun bir çalışma süresinden sonra gerçekleşir. İnanç faktörünün varlığını idrak edebilmek için oldukça uzun bir süre ve epey çaba sarf edilmelidir. Öyleyse faktörün kendisi, bilinçdışı olsa gerektir.

Bu bana, Jung'un vaktinde söylediği bir sözü hatırlatıyor: "Bilinçdışı hakkındaki şaşırtıcı gerçek, onun gerçekten bilincin dışında olduğudur." Ki bu, bilinçdışı iyice bilinecek bir şeye indirgenemez demektir. Sonuç olarak Jung'un tedavide inanç faktörünün vazgeçilmez olduğu yönündeki bulgusu göz önüne alındığında; bir doktorun bilinçdışındaki ışığı Manihaist bir kıvılcım gibi bulup çıkarmaya çalışması teknik açıdan yanlış olacaktır. Bu bir *petitio principii*[63] olacak ve birçok nedenden dolayı yanlış sayılacaktır. Bunlardan daha önemlisi, böylesine önyargılı olan bir analistin, çok sayıda çeşitli vakalarla asla başa çıkamayacak olmasıdır. Kendi panzehrini kullanan kişi asla bir analist olamaz, çünkü diğer insanlarla olan çalışmalarında sadece sabit fikirlerinin geçerliğini kanıtlayacak ve böylece kendi kompleksini herkese ve her şeye yansıtacaktır. Dahası, inanç faktörü öznel bir gerçeklik olduğundan ve kişi iyileşmek için bu faktöre ihtiyaç duyduğundan, bunu kendi kişisel

63 *Lat. petitio*, "talep"; *principii*, "ilke": Döngüsel nedensellikten doğan safsatayı tanımlayan kalıplaşmış söz.-ç.*n.*

araştırma ve çabalarının bir sonucu olarak, kendisi keşfetmelidir. Bu çabada, analist ona dikkatlice ve incelikle eşlik edebilir, çünkü yalnızca kendi keşfi onu ikna edebilecek niteliktedir. Analist, danışanın arayışına, ancak bu yolculuğu *eğer kendisi de yapmışsa* eşlik edebilir. Eğer ki arayış başarılı olursa, bu, inanç unsurunun hastalığın tedavisi aracılığıyla keşfedildiğini gösterir. Böyle bir sonuç, ancak analistin ve danışanın, bu külfete neden katlandığını sorgulaması koşuluyla beklenebilir.

Çoğu dindar kimseler, hastalıkları ve talihsizlikleri Tanrı'nın gönderdiğine inanırlar. Böyle bir fikir, kötü talihin veya hastalığın kör kaderden veya yıldızlardan kaynaklandığı fikrinden çok daha mantıklıdır. Öyle olsa bile, hastalıkları Tanrı'nın gönderdiğine inanmak, hayatta oldukça şüpheli rol oynayan bir tanrıya inanmaktır. Eski zaman insanları Yahveh hakkında böyle düşünürlerdi. Nitekim O, öldüren ve iyileştirendir ve *Yeşaya 45:67*'de (*Vulgata*) *"Ego dominus et non est alter faciens bonum et creans malum"*[64] demiştir. Ancak aynı şey Apollon ve hatta barok döneme kadar Hristiyan tanrı için de geçerlidir; tanrıların heykelleri vebalar gönderen ok ve yaylarla tasvir edilmiştir. Antik Çağ'da, kendisi hasta veya yaralı olan bir şifa tanrısı vardır. Bu motif, zehrin ilaçta veya bıçağın tedavide kullanılması fikriyle yakından ilintilidir. Richard Wagner'in *Parsifal*'inde, "Yarayı sadece onu açan hançer dağlayabilir" cümlesi geçer. Bu tür mitolojik cevherler, rahiplerin "Tanrı seni hasta etti, bu yüzden imana dön ki seni lütfuyla iyileştirsin" tehditleriyle, rasyonel biçimde açıklanamaz. Hastalar genelde bundan daha bilgedirler ve hastalığın kendi kendine gerçekleşen bir şey olduğunu kabul etme eğilimindedirler. Bununla birlikte, bu aynı za-

64 *Lat.* "Ben Rabb'im ve benden başka iyilik yapan ve kötülük yaratan yoktur."-ç.n.

manda rasyonel veya nedenselci bir anlayış olacaktır. Psikologlar, *causa morbi*[65] ile tıp arasında bu kadar basit bir bağlantı olmadığını öğrenmişlerdir. Bunun bilinmesi ruh sağlığı açısından şu nedenle önemlidir: Bir insanın kendisini hasta etmesi ve aynı zamanda iyileştirebilmesi mümkün olsaydı, bu bahsettiğim her iki güce de sahip tanrılardan biri olduğu anlamına gelirdi. Ve bu tanrısallık çok tehlikeli bir şey olurdu, çünkü bu, kişinin sadece bir nevroza değil, aynı zamanda megalomaniye de yakalanmış olduğunu gösterirdi.

Hastalık ancak yaratıcı bir şekilde kullanıldığında inanç faktörünün entegrasyonu hedefine ulaştırabilir. Diğer bir deyişle, buna yalnızca hastalıkla mücadele olumlu sonuçlandığında değil, aynı zamanda, hastaların hayatının anlamlı bir parçası haline getirildiğinde ulaşılabilir. Bu, elde etmesi kolay bir şey değildir, çünkü bir nevrozun daha derin manasını kavramak kolay iş değildir. Ancak daha derin bir anlamdan bahsetmek, felsefi olarak *causa finalis*ten[66] bahsetmek anlamına gelir. Psikiyatristler, akıl hastalarının ürettiği anlamsız rahatsızlıklardan etkilenme tehlikesiyle karşı karşıyadırlar, bu nedenle bu tür şeylerde anlam görmeleri zordur. Bu, Jung'un keşfinden sonra bile doğru olmaya devam eder, çünkü psikiyatrist, Jungiyen tekniği uygulayarak hastanın ne söylemek istediğini anlayabilir. Ancak hastanın kullandığı garip tarz ve hastanın kendini bu kadar gizemli bir şekilde ifade etmek zorunda görünmesinin nedeni açıklanamaz. Jung'un *Şizofreninin Psikolojisi ve Psikoterapisi* hakkında yazdığı birkaç makalede, bu hastalıkların diğer zihinsel bozukluklarla aynı işleve sahip olduğunu, yani kolektif bilinçdışı materyalin bilince itilmesiyle oluştuklarını ve bu nedenle

65 *Lat.* "hastalığın nedeni"-ç.n.

66 *Lat.* "ereksel neden"-ç.n.

bilinçdışının telafi edici tepkisine eşdeğer ve bilinçli tutumu veya "Weltanschauung"u[67] telafi edici olduklarını söylemesi ilginçtir. Eğer öyleyse, şizofrenik hastalarla yapıcı bir şekilde çalışmak gerekir. Böylece yıkıcı iblisleri gerçekten yaratıcı bir şeye dönüşebilir ve hastanın yeni bir kişilik oluşturmasına yardımcı olabilir. Son günlerde şizofrenlerin analitik tedavisi hakkında çok şey söylenmiştir, ancak bildiğim kadarıyla, tedaviyle ilgili böyle bir görüşten hiç bahsedilmemiştir. *Telos* veya hastalığın anlamı, şizofreninin tedavisiyle uğraşan psikiyatrları endişelendirmiyor gibidir ve tedavilerinin nedenselci-indirgeyici yorumundan da memnun görünmektedirler.

Şahsen, şizofrenlerin analitik tedavisi konusunda sınırlı bir deneyimim olmuştur ve tüm vakalarım, konu hakkında çok az şeyin bilindiği 30'lu yılların başından kalmadır. Fakat vakalarımdan birini alıntılamak istiyorum. O zamanlar Zürih Üniversitesi Burghölzli Psikiyatri Kliniği'nde ve Jung ile analizimin ilk yıllarında, genç bir stajyerdim. Çok hevesliydim ve sonunda tipik şizofreni olan birkaç hastayı analize aldım. Anlattığım vaka, yedi yıldır yatılı kalan genç bir adamın vakasıydı. Odasına girdiğimde, selefim beni ona asla yaklaşmamam konusunda uyardı ve çok saldırgan ve tehlikeli olduğunu söyledi. Odasının köşesinde her gün, neredeyse 24 saat boyunca dikilen ve taşıması neredeyse imkânsız olan katatonik bir şizofrendi.[68] Onu ilk gördüğümde bu duruma inanamadım, çünkü hastanın gözlerinde belli bir sıcaklık ve görünüşüne uymayan insani bir ifade vardı. Ertesi günkü ziyaretimde onun yanına gittim ve tokalaşmak için elimi uzattım; şaşırtıcı biçimde hemen tepki gösterdi ve elimi

67 *Alm.* "dünya görüşü"-ç.*n.*

68 Katatoni: Kısmi veya tam hareketsizlik, anormal hareketler ve içe kapanma ile karakterize edilen nöropsikiyatrik bir davranış sendromudur. Katatonik episod sırasında kişi, uzun süreler boyu hareketsiz kalabilir.-ç.*n.*

tuttu. Hiçbir şey söylememesine rağmen bir süre tuttu. Ertesi gün onu odama kabul ettim. Bu da hastane personeli arasında büyük heyecan yarattı. Ancak, ziyaret iyi geçti. Onunla konuştum ve o da yıllardır yapmadığı bir şeyi yaptı; konuşmaya başladı. Bana problemini anlattı, yani beyninin iki lobu arasında bir boşluk olduğunu söyledi. Sağ ve sol lobu birbirinden ayrılmış; sol yarısı gümüşten, sağ yarısı ise kömürden oluşuyormuş. Bu gerçeğin, durumunu açıkladığını söyledi ve sonraki birkaç gün boyunca bana sanrısal sisteminden bahsetmeye devam etti. Onu parka çıkardım, onunla yürüyüş yaptım ve sistemini ve hayallerini tartıştım. Birkaç gün sonra analitik bir durum diyeceğiniz bir şey oldu. Bana, beyninde bir şeyler olduğunu söyledi: Sağ ve sol loblar arasındaki boşlukta bir çiçeğin büyümeye başladığını, mavi bir çiçeğin büyüdüğünü. Garip bir şekilde, o andan itibaren hasta iyileşmiş olarak kabul edilebilirdi. Kısa bir süre sonra klinikten taburcu edildi.

Sekiz yıl sonra onunla sokakta karşılaştım. Son derece iyi görünüyordu; birbirimizi en son gördüğümüzden beri olan bitenleri anlattı. Düzenli olarak çalışmıştı. Beni nişanlısı olduğunu söylediği genç bir hanımla tanıştırdı. Vedalaşırken de şöyle dedi: "Doktor, eğer başıma gelmemiş olsaydı, böylesi bir hastalıktan böylesine iyi bir şeyin çıkabileceğine inanmazdım." Bunu söyleme şekli ve yüzündeki ifade, tüm psikotik deneyimi yaratıcı bir şekilde özümseyebildiğini, deneyim için derinden minnettar olduğunu ve ona inançlı bir açıdan baktığını açıkça ortaya koyuyordu. Adamın tedavi olduğuna, iyileştiğine, tam anlamıyla bir "bütün" olduğuna ikna oldum. *Romalılara Mektup 6:2*'de "Oraya bir kez vardım mı, artık bir insan olacağım" diyen Antakyalı Aziz Ignatius'u hatırladım (*anthropos esomai*). Onu, *Appollodorus*'ta yer alan, Apollon kehanetinin metnini veren mitolojiyi kullanarak, "*Ho trosas iasetai* [Yaralı veren onu iyileştirir]" diye yanıtladım.

Hastamın katatonik şizofrenisinin aynı zamanda onun özel ilacı olduğunu söyleyebilirim. Hastalıktan, panzehir niteliğinde bir olgunluk damıtmıştı. Bu, zehrin çare görüldüğü eski *similia similibus curantur*[69] homeopatik inancıdır. Psikoloji alanında bununla ilintili muazzam bir açmaz vardır ve analistlerin, bu *trosas iasetai* ilkesinin, aslında bazı durumlarda aşırı uca taşınması gerektiğini anlamaları zordur. Bu uç nokta, hastanın doktor ve doktorun hasta haline gelmesidir. İleride bu paradoksal durum üzerine eğileceğiz.

Hastadan bir bütün olarak bahsedilmesi, eski inkübasyon ritüeli metinlerinde yazılan ve oldukça putperest görünen bir başka şaşırtıcı ifadeyi akla getirir. Eski düşünceye göre, *nosos* ve *penia* kavramları pratik olarak eşanlamlıdır: Nosos "hastalık" ve penia "yoksunluk" anlamına gelir; aynı şekilde *hygieia* ve *plutos* da eş anlamlıdır: "Sağlık" anlamına gelen hygieia (hijyen) ve "bolluk" anlamına gelen plutos. İsviçre Almancasında, bir hastaya nelerden muzdarip olduğunu sorduğumuzda, kelimenin tam anlamıyla "Yoksunluğunuz nedir?" diyoruz, ki bu da tam olarak peniadır. Sağlıklı bir erkek bolluğa -plutos- sahiptir; o bir bütündür. Eski tapınak tıbbında, yani teürjik[70] tıpta tek bir tedavi olasılığı vardı: Yaralayan veya hastalık gönderen ya da kendisi yaralı veya hastalıklı olan tanrının, doğrudan müdahalesi. Asklepios tapınağındaki hastalar her iyileştiğinde, ilahî şefaat gerçekleşmiş oluyordu. Amerikan hastamın, Poseidon'un üç uçlu mızrak kılığına girerek çözüm sunduğu ve tedavinin bu lütuftan hemen sonra gerçekleştiği rüyasını hatırlayın. Uzun yıllar boyunca yazarlar ve insanlar, Antik Çağ'daki eski teurji kliniklerinde bir sağlık personeli olduğunu

69 *Lat.* "benzer benzeri iyileştirir"-ç.*n.*

70 *Yun. theourgia*, "tanrı eseri"-ç.*n.*

düşünmüşlerdir. Bu kesinlikle yanlıştır. Bu tedaviler irrasyoneldi ve yalnızca dinseldi. Herhangi bir olgusal terapi yoktu, ancak nedensellik ilkesi yerine, daha sonra homeopatinin dayandığı aynı ilke olan *similia similibus curantur* gibi bir analoji ilkesi vardı. İnanç faktörünün tedavide kaçınılmaz unsur olması sorununa gelince; Antik Çağ'da Asklepios tapınağında tedavi edilen hasta, tanrıya adanmışlığını gösterebilmek için bir adak adamak zorundadır. O andan itibaren bu eski hasta *religiosus*[71] olarak bilinir. İyileşmenin kriterleriyle ilgili bazı benzerliklerin milenyum boyunca aynı kaldığını görmek önemlidir.

Şimdi Poseidon rüyasına, rüyaların telafi edici işlevinin ışığında bakacağız ve bunun nasıl uygulandığını not edeceğiz. Rüyayı gören kişi kayıtsız bir durumdaydı ve güçlü bir psikolojik tepki veremiyordu. Rüyasında "usanmış", başka bir deyişle duygusal hissetmiş ve ruhsal felçten kurtulmaya çalışmış, bunun üzerine ihtiyaç duyduğu aletin, mızrağın verildiğini hemen fark etmişti. Böylece telafi edici anlam oldukça değer kazanmıştı. Hasta yeterince rahatsız hale gelmeyi kabullenmek zorunda kalmış ve yardım hemen yetişmiştir. Bu rüyanın dinî bir tema veya motif çizdiği konusunda ısrar edemem, ancak rüyadaki yardımcı unsurun, putperest bir unsur olmasına rağmen, ilahî bir niteliği temsil ettiğini belirtmek isterim. Yardımın putperest bir şeyden veya mızrak motifi tarafından gelmesi tesadüf olmayabilir. Kendimize, yardımın neden saygıdeğer bir motif olan Hristiyan tarzı Kutsal Balık şeklinde görünmediğini sorabiliriz. Söyleyebileceğimiz tek şey şu ki, hastanın enerjisine nihayet erişebilmesi ve sonunda bilinçdışının durgun sularından, özümseyebileceği, yiyebileceği ve kendi siste-

71 *Lat.* "dindar, inançlı"-ç.*n.*

mine entegre edebileceği balıklar tutabilmesi için durumu evvela daha da kötüleşmeli dir. Sonunda, hasta hatırlayacağınız gibi balıkları yakalamıştır.

Ayrıca şunu da belirtmem gerekir; Hristiyan bir sembol yerine açıkça münafık bir sembolün kullanılması, telafi edici ilkeyle açıklanabilir. Çünkü hastanın en çok ihtiyaç duyduğu şey, daha duygusal, daha ilkel, daha içgüdüsel bir tepkiydi. Her halükârda, mızrağın ilahî bir lütuf olarak görülmesi gerektiğini savunuyorum. Ancak vakanın daha sonraki gelişimi, hastanın bu ilahî unsurla ilişki kurup kuramadığını ve bu şekilde dinî bir tutum geliştirip geliştiremediğini gösterecektir. Her ne kadar bu onun bir kilise müdavimi olacağı anlamına gelmese de, sadece eski bir terim olan *religiosus*u hakkıyla yerine getirebileceği anlamına gelir. Böyle bir etki oldukça sık gözlemlenebilir. İşte Jung bu yüzden, hasta kendi içindeki inanç faktörüne erişmedikçe o hastayı gerçekten tedavi edemediğini açıklamıştır.

Şimdi Jungiyen anlamda telafi edici kavrama geri dönelim: Fikrimce bunun gerçek anlamı, bilincin, bilinçdışı içeriği sistemine alır almaz, yetersiz veya yanlış olan çıkarım veya eylemlerini dengelemesidir.

Telafi kavramını bir süre tartışmak istiyorum, çünkü birçok yanlış anlaşılmaya yol açmıştır. Telafi, sibernetikte, günümüzün otomasyon sistemlerinde kullanılan *regülatör devresi*ne benzetilebilir. Bu analoji, belirli biyolojik eylemlere, özellikle de eskiden "kendini düzenleyen sistem" olarak adlandırılan şeylere uygulanabilir. Ancak bu, hemen ardından bilinçli sistemin sınırına ulaşılacağı için yalnızca kısa bir süre anlamlıdır. Sibernetiğin babası kabul edilen Norbert Wiener, 1950 yılında yayınlanan *İnsan ve*

Mekanizması adlı kitabında, bilincin yüksek işlevlerini açıklamaya yönelen kökten rasyonalist girişimcilerle alay ederek, "Onlar için Tanrı yoktur ve Marx da O'nun peygamberidir" demiş ve durumu çok iyi özetlemiştir. Bilinç ve bilinçdışı ikilisinin olduğu yerde, analoji her zaman işe yaramayacaktır. Hastanın sisteminde bir eksikliğin olduğu tüm durumlarda, bunun ruhtaki kendi kendini düzenleyen süreçle telafi edileceği düşünülebilir. Ancak böyle bir süreç, sadece nicel bir süreç olacaktır ve dolayısıyla telafi edici olmaktan ziyade, tamamlayıcı olarak adlandırılmalıdır. Tamamlayıcılar, bir soruya cevap bulma yöntemiyle gösterilebilir: Kişinin bilgi birikimini artırmasıyla, daha fazla tecrübe edinmesiyle veya bir uzmanın -bir doktor veya kimi isterseniz- ona cevabı söylemesiyle. Freud veya Adler'in uğraştığı sorunların neredeyse hepsinde durum böyle gözükmektedir. Bununla birlikte, Adler'in bakış açısına ilişkin genel görüşün tam olarak doğru olmadığını belirtmeliyim. Yaygın inanç, Adler'in bakışını nihai bir bakış açısı gibi ele alır. Örneğin, bir kişideki nevrozun, o kişinin varlığını tanımladığı düşünülür. Bu şekilde, başarılı sayılan bir analiz, hastanın hayalindeki hedefe bağlı kalmasını imkânsız hale getirecektir. Bu da sorunun çözülmesi anlamına gelecek ve böylece nevroz tedavi edilmiş sayılacaktır. Benim görüşüme göre bu, adına analiz denen ve doğru yanıtı verdiğini sanan bir bilgisayar çıktısına karşılık gelir. Danışanın analize gelmeden önce kendi kendine bulduğu ve sonucunda nevroza yol açtığı o *yanlış* çözüme karşıdır. Böyle bir Adleryan vakadaki gerçek cevap, zaten en başından beri sistemde yer aldığı, ancak ego tarafından istenmediği için gerçekten nihai değildir -bu sibernetik modele tıpatıp uymaktadır. Felsefe, regülatör devre ilkesini karşılayan şeyi *içkin teleoloji* olarak adlandırır. Bu içkin teleolojiye karşı, Jungiyen anlamda telafi kavramı, *aşkın bir teleoloji*dir.

Jungiyen analizde, bilinçdışı içeriğin gözlemlenmesiyle elde edilen bilgi, bilinç sistemine uygulanmalıdır. Bu, hastanın bu unsurlar üzerine düşünmesiyle ve onları analistiyle tartışmasıyla gerçekleşir. Jung, eğer bu yöntem tavizsizce uygulanırsa, sadece bilinçli zihnin değil, bilinçdışının da değiştiğini görmenin mümkün olduğunu ve bu etkileşimin de "bireyleşme süreci" dediği yeni bir fenomeni üretmeye başladığını göstermiştir. Bu gelişmenin bir *telos*u, bir hedefi vardır. Bu, hastaya yahut nevroza bakarak öngörülebilen bir şey değildir. Ancak hasta tarafından sembolik şekilde anlaşılmasından çok daha önce, sistemi tarafından tahmin edilebilmiştir. Amacın insan kişiliğinin tamlığı, daha doğrusu bütünlüğü olduğu bilinmiştir. Tamlığın ve bütünlüğün şifa ile ve bunun da kutsal ile eş anlamlı olduğunu evvelden belirtmiştik. Böyle bir bütünlük sembolü ortaya çıktığı anda, inanç faktörüne dayalı bir şeyin de tecrübeye dahil olması beklenir. Çünkü dinî olan, insan kişiliğinin bütünlüğüne aittir. Bu amacın, bu *telos*un bir *causa finalis* olduğu ancak geriye dönük anlaşılabilir. Eğerki telafinin *theorema*sı ardışık nizamda uygulanmasaydı, bu *causa finalis* de bulunamayacaktı. Tedaviyle yahut dinî fenomenle bağıntılı olan sübjektif deneyim, aslında aşkınlığa içkin bir meseledir ve bu aşkınlık, sistemde başından beri var olmayan yeni bir unsurdur.

Bu noktada, daha önce sözünü ettiğim Hollandalı psikoloğun rüyasını hatırlatacağım. Bu, "insan kişiliğinin bütünlüğü" sembolünü gösteren rüyalara mükemmel bir örnektir. Bu sembol, Jungiyen terminolojide, Sanskrit dilde *daire* anlamına gelen *mandala* kelimesiyle adlandırılır. Söz konusu özel durumun mandalası, oldukça nadide bir mandaladır. Bu mandalanın sembolizmi, Jung'un "Psikoloji ve Din" konulu Terry derslerinde anlattığı ve yorumladığı bir rüyaya çarpıcı bir şekilde benzemektedir. Sözleri, bizim vakamız

için de neredeyse tamamen geçerli olduğundan, bu rüya hakkındaki sözlerini aktaracağım. Ancak danışanımın rüyasını Jung'un Terry derslerinden iki yıl önce gördüğünü ve hastamın Jung'un danışanından daha farklı bir insan olduğunu belirtmem gerekir. Bu iki danışanın ortak yönü, her ikisinin de son derece iyi gelişmiş sezgilere sahip olmasıdır. İşte görünün metni:

> Merkezleri ortak olan dikey ve yatay birer daire, birer kadran vardır. Bu, dünya saatidir ve bunu siyah bir kuş taşımaktadır. (Danışan burada, kara bir kartalın altın bir yüzük taşıdığı önceki rüyasına atıfta bulunuyor.) Dikey kadran, 4x8=32 aralığa bölünmüş beyaz kenarlı mavi bir disktir. Üzerinde ise bir kol dönmektedir. Yatay kadran dört renkten oluşmaktadır. Çemberin üzerinde sarkaçlar taşıyan dört küçük adam durur ve altın yüzük (eski rüyadaki) de etraflarını çevrelemektedir. Dünya saatinin üç ritmi veya atımı vardır:
>
> 1. Küçük atım: Mavi renkli dikey kadranın kolu, otuz iki saniyede bir (1/32) hareket eder.
>
> 2. Orta atım: Kolun bir tam dönüşüdür. Aynı zamanda yatay kadran da bir otuz iki saniye ilerlemiş olur.
>
> 3. Büyük atım: Otuz iki orta atım, altın yüzüğün tam bir döngüsüne eşittir.

Şimdi Jung'un rüya hakkındaki yorumundan bir kesit aktaralım:

> Elbette, "yüce ahenk" duygusu bu soyut yapı tarafından neden üretilmeliydi, anlamak zordur. Fakat Platon'un Timaeus'undaki iki çemberini ve anima mundinin[72] küresel bütünlüğünü düşünürsek, bizi idrake götürecek bir yol bulabiliriz. Yine, buradaki "dünya saati" terimi, antik bir kavram olan "kürelerin müzikal harmonisi"ni göstermektedir. Buna, kozmik bir

72 *Lat.* "dünyanın ruhu"-ç.*n.*

mantık sistemi denebilir. Göğün ve sessiz döngüsünün veya güneş sisteminin sabit hareketinin bir imgesi olsaydı eğer, bu imgelemin mükemmel uyumunu kolayca anlar ve onaylardık. Ayrıca diyebiliriz ki, kozmosun platonik görüntüsü, nihayet yarı bilinçli bir zihinsel durumun sisi içinde parlamıştır. Ancak görüde, bu platonik imgenin uyumu ve kusursuzluğu ile pek uyuşmayan bir şey vardır. İki kadranın doğası farklıdır. Sadece atımları değil, renkleri de farklıdır. Dikey kadran mavidir, dört renkli yatay kadran ise altındır. Mavi kadran gökyüzünün mavi yarım küresini kolayca sembolize edebilirken, yatay kadran dört küçük adam şeklinde algılanır ve dört renk ile karakterize edilmiş ufku dört ana nokta ile temsil eder. (Eski bir rüyasında, bu dört nokta bir kez dört çocuk ve yine dört mevsim ile temsil edilmişti.) Bu imge, dünyanın daire biçimli Ortaçağ temsillerini veya dört evanjelistli rex gloriaeyi[73] veya zodyağın ufukta kurduğu melotezleri hatırlatmaktadır. Muzaffer İsa figürü, Horus ve dört oğlunun benzer temsillerinden türetilmiş gibi görünür. İçinde Doğu'ya özgü analojiler de vardır: genelde Tibet kökenli olan Budist mandalalar veya daireler. Kaide üzere, dairesel bir padmadan, yani lotustan oluşurlar ve dört ana noktayı ve mevsimleri temsil eden dört kapılı, kare biçimli kutsal bir yapı içerirler. Merkezde bir Buda ya da daha sık olarak Shiva ve Shakti'nin birleşimi ya da buna eşdeğer bir dorje (şimşek) sembolü bulunur. Bunlar, tefekkür, konsantrasyon ve yoginin[74] bilincini bütüncül nihai bilince dönüştürecek yantralar, yani ritüelistik araçlardır. Bu benzetmeler ne kadar çarpıcı olursa olsun, tatmin edici değildirler. Çünkü hepsi merkezi, merkezdeki figürün önemi vurgulansın diye yapılmış gibi gösterirler. Ancak bizim durumumuzda merkez boştur. Sadece matematiksel bir noktadan oluşur. Bahsedilen paralellikler, dünyayı yaratan ve yöneten tanrıyı veya insanın göksel takım-

73 *Lat.* "zaferin kralı"-ç.*n.*

74 *Skr.* "yoga felsefesini uygulayan kimse"-ç.*n.*

yıldızlara olan bağlılığını tasvir eder. Bizim sembolümüz ise zamanı simgeleyen bir saattir. Böyle bir sembolün aklıma gelen tek benzetmesi, astrolojik doğum haritasının tasarımıdır. Onun da dört kardinal noktası ve boş bir merkezi vardır. Dahası, başka tuhaf bir tesadüf daha vardır: Döngü konusundan diğer rüyalarda da bahsedilmiş ve genelde sola doğru hareket ettiği rapor edilmiştir. Doğum haritası, sola doğru ilerleyen on iki eve sahiptir, yani tam tersidir.

Danışanımın rüyasındaki ayırt edici motiften ve Jung'un, danışanının rüyası hakkında söylediklerinden görüldüğü kadarıyla, kişilik bütünlüğü konusuyla ilintili tipik bir sembolle uğraşıyor olmamız çok olasıdır. Danışanımın durumunda bu, bütünlüğünün açık bir ön yapılandırmasıydı. Çünkü bu sistemin dışında, sistemi işaret eden ve sanki rüyacının dikkatini sembole çekmek isteyen, rüyacıyı derinden etkilemiş bir anima figürü vardı. Bu, bir gizemcinin, bir alimin rolüdür ve doğal olarak bu bölüm, animanın doğasına veya işlevine çok iyi uymaktadır. Bu tür mandalalar Hristiyan ikonografisinde de önemli bir rol oynarlar; ancak bu dinle sınırlı değildirler, çünkü neredeyse bilinen her dinî sistemde vardırlar. Jung, doktora tezine konu olan ilk hastasında böyle bir yapı bulmuştur. Sonrasında Jung, bu yapının, henüz anlaşılamayan kişilik bütünlüğünün bir prefigürasyonu, bir ön yapılandırması olduğu fikrini ortaya atmıştır. Bilinen dinî mandalaların çoğunda, merkezde genellikle bir sembol veya bir tanrı figürü bulunur. Bu, Taoistik veya Lamaistik mandalalarda, özellikle de merkezin "büyük boşluk" tarafından işgal edildiği Tibet mandalalarında böyle değildir. İçinde tanrı temsili olmayan yapının, kelimenin dinî anlamıyla "boş olduğunu" söylemek isteyebilirsiniz; ancak bu kesinlikle öyle değildir. En azından bireysel durumda, öznel olarak değildir. Doğru olan bunun tam tersidir. Çünkü rüyacılar Rudolf Otto'nun imgenin veya

görünün *nüminositesi*[75] dediği şeyden, daima çok derinden etkilenmişlerdir. Kutsallık, dinî deneyimin birkaç karakteristik niteliğiyle alakalıdır ve bir kişi, Hollandalı psikoloğunki gibi bir rüyayla derinden sarsıldığında, inanç unsurunun kendini böyle bir imgelemde ifade ettiği varsayılır.

Bu konuyu düşünürken herhangi bir dinî yönelimin önyargılarına tutulmamalıyızdır. Zira, daha önce de belirttiğim gibi, ortaya çıkabilecek imgeler herhangi bir şekilde geleneksel veya dogmatik olmayabilirler. Bunun tam aksine, eğer geleneksel olsalardı, bilincin bilinebilen içeriğine kadar izlenebilirlerdi ve bu nedenle bir sembole de gerek kalmazdı. Jungiyen tanıma göre, bir sembol hem bilinen zihinsel unsurlar, hem de bilinebilen gerçeklere indirgenemeyecek daha önemli zihinsel unsurlar içerir. Sadece bilinçli unsurlar içeren bir sembolün yaşamını yitirdiğini söyleyecek kadar ileri gidebiliriz. Zira tüm içeriği bilince çoktan entegre edilmiş olduğu için o ölü bir semboldür ve dolayısıyla artık yeni olasılıklar içermeyecektir veya başka bir deyişle, yaşamı değersizleşecektir. Bu nedenle, dinimizde iyi bilinen ve kişiyi özüne kadar sarsan sembollerle, bilinçdışı ürünlerin doğal kutsallığını taşıyan semboller arasında şok edici bir tutarsızlık olabilir.

Dindar Katolik kızın rüyasını size daha önce anlatmıştım. Ablası dinle pek alakasız bir kimse olduğundan, kendisini ruhsal açıdan yıkabilecek bu rüyayı üretmişti ve derinden etkilendiği bir analiz içindeydi. Rüya, rüyacının kız kardeşinin kutsal örtüler içinde, kutsal ana olarak temsil edilmesiyle son derece karmaşıktı. Bu çelişki, metinde, dindar kızın şu imgeyi

75 İng. *numinosity*, "ulûhiyet, kutsiyet": Nümen olan veya nümene dayanan, doğaüstü.-ç.*n.*

hatırlamakta gösterdiği kararsızlıkla gösteriliyordu: Kızkardeş, rahibe, kutsal ana, peri kraliçesi. Bir de şifa veren Tanrı'nın ve Asklepios'un veya kötülük ilkesinin ve tıpkı Ofitlerde olduğu gibi Kurtarıcı'nın sembolü olabileceğini bildiğimiz "yılan" vardı. Bu çelişki, evvelden işaret ettiğim zehrin ilaca dönüşmesi ilkesinin eşdeğeridir. Bir başka çarpıcı örnek de "Deccal'ın Asası"dır, ki bu bir tür piskopos haçıdır. Piskopos, hükümranlığında şeytanın ya da Deccal'ın yeri olmadığını görüp haç takan kişidir. Bu rüyada kızkardeş, Piskopos rolü oynamıştır. Kutsal Ana olan kardeş, aynı zamanda, geleneksel inanca göre gücün tam tersi demek olan bir *ancilla domini*[76] olmak yerine, gücünü kullanma tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Buradan, rüyanın, muazzam bir cazibeyi, gücü kötüye kullanma cazibesini tarif ettiği anlaşılıyor -bu, açıkça büyülü nitelikte olan bir güçtür. Bilincin gücü egoist amaçlar için kullanılsaydı, tam olarak bu anlama gelirdi. İşte bu yüzden haç, yani Deccal'ın asası, rahiplere verilmelidir. Burada kötülük göreceli bir varlıktır ve insanın hem lütuf hem de lanet sayılabilecek bir seçme hakkı, iradesi vardır. Bu da şu duayı etmek için iyi bir sebeptir: "Bizi günahların cazibesinden koru!"

Buradaki ince nokta, söz konusu seçim anına gelindiğinde, insanın elinde hiçbir seçenek olmamasıdır. Prefigüre edilmiş plana, kadere güvenmek ve gerekeni yapmak zorundadır. Prefigüre edilmiş bu planla ilgili, ampirik olarak söyleyebileceğimiz tek şey, bütünlük sembolünün göründüğü imgelerde, rüyalarda ve vizyonlarda var olduğu ve kendini ifade ettiğidir. Bu bütüncül varlık, *ante rem*[77] olarak

76 *Lat.* "tanrının hizmetkârı"-ç.*n.*

77 *Lat.* "nesneden önce": Ortaçağ'da, kavramların gerçeklikten önce mi sonra mı geldiği tartışmasında, tümeller konusunda kullanılan felsefî bir terimdir.-ç.*n.*

düşünülmelidir. Önceden var olan bu bütünlük, *pronoya*ya[78] benzetilebilir. Zira pronoya hem Pagan dininde hem de Hristiyanlıkta, Tanrı'nın temel niteliklerinden biridir. Jungiyen telafi kavramı, "küllî bilincin" ilkesi olarak adlandırılabilecek bir ilke içerir; çünkü telafiyi gerçekleştirebilmesi için "her şeyi bilen" bir kaynağın bulunması gerekir. Bu mutlak bilginin konusu, mutlaka bir antropomorfizm olmak zorunda değildir. Ancak böylesine tam veya mutlak bir bilginin varlığı kabul edildiğinde, metafizik de tanınmış demektir. Bilinçdışını analitik bir şekilde ele alan hekimin, aynı zamanda bir metafizikçi olma zorunluluğundan bu nedenle bahsetmiştik.

Ancak bu, böylesi bir ilkede içkinlik veya aşkınlık sorununu gündeme getirir. Bunu ele alabilmek için *somnia a deo missa*ların, yani Tanrı'dan gelen rüyaların gerçek olduğunu varsaymalıyız. Bu sorun göz önünde bulundurulduğunda, insanın yapabileceği tek şey *religio* kelimesinin *hakiki* anlamıyla *dindar* olmaktır. Bu, Jung'un işaret ettiği gibi, "dikkatli gözlem"e dayanır ve pratik açıdan "sürece ayak uydurmak" anlamındadır. Rüyalarda açığa çıkan ve ego ve dramanın merkezine atıfta bulunan olgularla uyumlu bir ilişki yürütmek demektir. Başrolü oynayan ego olduğu sürece, gerçek bir ilişki kurabilmek mümkün değildir. Başrolü oynayan varlığın merkezi olduğunda ve ego onunla düzgün bir ilişkili kurmaya başladığında, kişi artık egoist olmayacaktır. Yalnızca o zaman bu üstel merkezden başlayabilir ve bencil olmayan eylemlerde bulunabilir. Yalnızca o zaman, sadece gerçek benliğiyle değil, aynı zamanda diğerleriyle de gerçek ilişkiler kurabilecek ve ancak o zaman verebilecek, *gerçekten* verebilecektir.

78 *Yun.* "sağduyu": Pronoya, psikolojide, paranoyaya karşıt bir zihinsel durumu tanımlayan neolojizmdir. Pronoya yaşayan kişi, çevresindeki dünyanın ona *iyilik etmek için* komplo kurduğunu hisseder.-ç.*n.*

Bu noktaya kadar, Jungiyen analiz pratiğinde birincil öneme sahip iki noktadan bahsetmeyerek işleri oldukça basitleştirmeye çalıştım. Konuyu önemli ölçüde karıştırabilecek bu iki nokta, aktarım fenomeni ve semboller ile arketipik imgeler faktörüdür. Aktarım, belli bir dereceye kadar her analizde gerçekleşen özel bir yansıtma türüdür. Ancak Jung'un dediği gibi, "neyse ki sadece birkaç durumda" tam klasik aktarım haline erişmektedir. Bunlar, daha önce bahsettiğim, semptomatik bir tedaviyi tatmin edici bulmayan ve analiz sürecine devam etme ihtiyacı duyan vakalardır. Analist, böyle bir talebe yanıt verdiğinde, analiz edilen kişinin analiste uyguladığı yansıtmaların insan boyutlarının çok ötesine geçtiğini görebilir ve epey karmaşık bir durumla uğraşmak zorunda kalabilir. Danışan, eğer analist erkekse "kurtarıcı"yı veya "yaşlı ve bilge adam"ı, eğer analist bir kadınsa "ana"yı veya buna benzer bir arketipik imgeyi yansıtacaktır.

Bu tür imgeler insandan daha fazlasıdır; *insanüstü*dür. Bu tür projeksiyonların nasıl azaltılacağı, diğer bir deyişle rüyayı gören kişideki kaynağına nasıl geri gönderileceği sorunu, analizde klasik bir sorundur. Nesneye yansıtılan içeriklerin rüya sahibinin kendi sistemine nispeten kolay bir şekilde entegre edilebildiği durumlarda mesele yeterince basittir. Ancak imge insanüstü olduğunda, rüyayı gören kişiler ya dirençleri çok güçlü olduğundan ya da içerikler onları aştığından; içeriğin kendilerine atfedilmesini reddederler. Bu gibi durumlarda hem danışanın hem de analistin; yansıtma üreten faktörün aslında danışanı eve götürmeye çalıştığını ve danışanın kendisini aşan gerçekler ve güçlüklerle başa çıkması gerektiğini anlaması hayati önem taşır. Bu nedenle süreç, bu tür yansıtmaların arketipik kökenini anlama ve kabul etme meselesi haline gelir. Pratik olarak bu, ne rüyayı görene ne de analiste atfedilemeyen, ancak kolektif bilinçdışının bir temsilcisi olarak veya kolektif

bilinçdışının bir arketipi olarak kabul edilmesi gereken bir varlığın, "üçüncü" bir varlığın mevcudiyetini kabul etmek anlamına gelir. Jung, buna *nesnel tin* adını verir. Burada, analistin böyle bir vakayı alabilmesi hakkında değindiğim noktayı tekrar hatırlatmak zorundayım. Bu, analist ancak bu koşulu kendisi yaşadığında ve danışanın kararsız sistemine kıyasla kendinde daha dengeli bir sistem kurabildiğinde mümkündür.

Burada, *ho trosas iasetai* (yarayı veren onu iyileştirir) ilkesinin daha derin bir psikolojik gerekçesi bir kez daha görülebilir. Hem danışanın hem de analistin, böyle bir noktada, aslında kendilerini aşan bir şeyle uğraştıklarını anlamaları çok önemlidir. Çünkü bu içeriği herhangi bir kişiye atfederlerse, her ikisi de benlikte bir şişme ve dolayısıyla gerçeğe uyumlanma yeteneklerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır.

Şimdi ikinci noktaya gelelim: Böylesi bir gücün sembolleri. Güçlü arketipleri temsil eden semboller, genellikle yalnızca gerçek durum gerilimle dolu olduğunda, bir tür çıkmaz olduğunda görülürler. Bu açıkça, pratik olasılıkların ötesine geçen güçlü bir aktarım durumunda geçerlidir. Bu tür semboller, yalnızca, insan kendisini korkunç bir ihtiyaca düşmüş bulursa ortaya çıkar. Bu da sadece zıtlar arasında (örn. danışanın erotik yansıtması ve analistin ahlaki sorumluluğu) aşırı bir gerilim olduğunda meydana gelir. Ancak bu durumda telafi ilkesi bir lütuf gibi gelecek ve sembol, mantıksal olarak erişilemeyen *tertium*u[79] insana verecektir. Jung, bu tür sembollerin aşkın bir işleve sahip olduklarını söyler; ki bu da zıtlıkları uzlaştırabildikleri anlamına gelir. Bilinç ve bilinçdışı sistemler arasında bir işbirliği sağlarlar veya iki alemi tek bir ortak yaşamda

79 *Lat.* "üçüncü"-ç.n.

birleştirmeyi mümkün kılarlar. Jung'un *Psikolojide Tipler*'de söylediği gibi, "Sembolün doğuşu, libidonun bilinçdışına gerilemesini durdurur. Gerileme ilerlemeye dönüşür, baskı deşarj olur..." ve yine aynı kitapta şöyle der: "...yaşamsal güçler durağanlıktan kurtulur, hayat devam edebilir ve yeni güçlerle yeni hedeflere doğru ilerleyebilir (*Habentibus symbolum facilis est transitus*)."[80] Poseidon'un mızrağı hakkında söylediklerimi; danışanımın vakasında bu tür etkileri olduğunu hatırlayacaksınız. Bu uzlaştırıcı sembollerin çoğu, hem tezi hem de antitezi kucakladıkları için paradoksal nitelikler gösterirler. Hollandalı psikoloğun sembolü olan dünya saatini hatırlatmak isterim. Burada ışık her atımda maddeleşmiş ve kan da neredeyse "süptil beden" anlamında ışığa dönüşmüştür. Öyle ki, maddi olmayan, maddeye ve madde, maddi olmayana dönüşmüştür.

Arketip hakkında ise, *bu tür arketiplerin* temsil edilemeyeceklerini, ancak Jung'un özellikle "arketipik imge" olarak adlandırdığı şeyde her zaman görülebileceklerini söyleyebilirim. Bu tür arketipik kavramlar, böyle bir imgeye bürünmedikleri sürece temsil edilemezler. Başka bir deyişle, arketipik imgeler, bu tür arketiplerin temsilleridir. İmgeler, fiziksel gerçekleri psikolojik imgelere veya psikolojik dile çevirirler.

Şimdi bir noktayı vurgulamam gerekiyor: Jung'un bireyleşme süreci üzerine verdiği birçok örnekte tarif ettiği şekliyle bir gelişime rastlamak, kişi kendi mitini yaşayan birisi olmadığı sürece muhtemelen imkânsızdır. Yani analiz sürecine eşlik eden, kendi gelişimi içinde aktif rol alan, gerçek anlamıyla dinî bir yaklaşım gösteren bir kişi değilse... Son zamanlarında Jung, büyük K ile Kendilik sembolünün mandala sembolü ile, bunun da Tanrı sembolü

80 *Lat.* "Sembolü olanın geçişi kolaydır."-ç.n.

ile örtüştüğü görüşünü dile getirmiştir. Jung'un konuyla ilgili söylediklerini *Psikolojide Tipler*'den (s. 314) aktarıyorum:

> Dinî literatürün antik diliyle, değeri ve güzelliğiyle kutsayarak, sembollerle ifade etmeye çalıştığı büyük doğal gizemlere olan hürmet, psikolojinin bu alana, bilimin şimdiye kadar erişemediği bu alana girmesiyle hiçbir zarar görmeyecektir. Sembolleri sadece biraz geriye alıyor, böylece semboller aleminin bir kısmına ışık tutuyoruz. Ancak bunu, bizden önceki tüm çağların karşılaştığı aynı muammaya yeni bir sembolden fazlasını kattığımızı düşünmek hatasına düşmeden yapıyoruz. Bilimimiz aynı zamanda bir metafor dilidir, ancak pratik açıdan kendisini bizim yaptığımız gibi kavramlarla ifade etmek yerine, somut temsillerle ifade eden eski mitolojik savdan daha başarılıdır.

Hatırlatmalıyım ki Jung, bu sembol problemini deneyimlere dayanarak, özellikle de danışanlarının ve kendisinin deneyimlerine dayanarak ele almıştır. Modern psikoterapistlerin hemen tüm danışanları, kolektif sembolleri verimsizleşmiş kişilerdir ve bu da dinî değerlerin artık onlar için yüce bir anlam taşımaması demektir. Zira, dinlerinden alınıp sistemlerine döşenen kolektif semboller ölmüştür. Bu tür vakaların çoğu, bildiğiniz gibi özellikle de bu ülkede, tercihen Doğu istikametinde yeni sistemler aramaktadır ve sonunda psikoterapiye sığınıyor olmaları, kendilerine uyacak sembolleri bu şekilde bulamadıklarını göstermektedir. Bu vakalarda, hiçbir yedek dinin işe yaramadığı görülür. Umarım Jungiyen çözümün de dinin yerini tutmayacağını anlıyorsunuzdur –bu insanlara sunabileceği tek şey, kendi derinliklerinde üretilmiş kaliteli sembollere erişmelerini sağlamaktır. Ancak, bu kayıp ruhların yeni semboller alınabilen bilinçdışı bölgesine varmaları için bir tür

yolculuğa çıkmaları gerekir. Bu yol, *longissima via*dır[81] ve kesin bir çözüm vaat eden güvenli bir yol olmaktan uzaktır. Her halükârda, arayanların eninde sonunda bulacağı bu çözüm önceden bilinemez. Sembolün bilinmez kısmı veya faktörü, bilinmez kalmalıdır.

Öyleyse, analizde böylesi bir hedefin herkes için olmadığını ve yalnızca nispeten nadir durumlarda kesin sonuca ulaştıracağını söylemek gerekir. Ancak, böylesi bir hedefe ulaşıldığına bir kez tanık olmuşsak eğer, günümüzün kayıp ruhları için umudun ve fırsatların -din dışı gözükseler dahi- hâlâ bulunduğu izlenimimizden ve inancımızdan dönmeyeceğiz. Ayrıca, doktorlar olarak, bizim ve danışanlarımızın "kurtarılması" adına yapılan tüm yardımlar için minnettar olmaktan kendimizi alamıyoruz.

Kendi deneyimlerimden son bir örnek vereceğim: Bu, birkaç yıl önce bana analize gelen bir adamdı. Analiz pratikte başarıyla sonuçlanmıştı ve adam bu süreçten minnettarlıkla ayrılmıştı. Bir yıl aradan sonra aninden, tekrar danışma odamda belirdi. Çünkü son bir hafta içinde onu fevkalade ilgilendiren altılı bir rüyalar dizisi görmüştü. Size bu altı rüyanın sonuncusunu okuyacağım, fakat önce vakanın bir özetini vermek istiyorum. Rüyalar dizisinin son yorumunda, bu adama, çok geçmeden öleceği gerçeğinin -o zamanlar altmış dört yaşındaydı- açıkça hatırlatıldığını söylemek zorundaydım. Bu yoruma çok şaşırdı, ancak sonunda ihtiyatla karşıladı. Bundan tam dokuz ay sonra, yaklaşan ölümü beklerken ve tüm dünyevi işlerini halletmişken, usulca felç geçirerek öldü. Son rüyasını şöyle anlatmıştı:

> Yüksek kaya duvarın dibinde, büyük bir odun ateşi yanıyordu. Alevler havaya yükseliyordu ve çok fazla duman tütüyor-

81 *Lat.* "en uzun yol"-ç.*n.*

du. Mekân ıssız ve romantikti. Havada, yükseklerde birkaç büyük siyah kuş, ateşin hemen üzerinde dönüyorlardı. Arada sırada kuşlardan biri bilerek ateşe dalıyor ve öldüğünde rengi beyazlaşıyordu.

Danışan, bu rüyanın güçlü ve kalıcı bir etkisi olduğunu eklemişti. Batı kültürünün ölümden önce yapılan ritüel hazırlıkları büyük ölçüde kaybettiği, talihsiz bir gerçektir. Bu, Doğu'da kısmen muhafaza edilmiştir. Nora Wain'in *The House of Exile* kitabında, ölümün kısa bir süre öncesine kadar Çin'de nasıl karşılandığına dair dokunaklı bir örnek vardır. Kitap I, Bölüm 5'te evin büyüğü, gördüğü rüyayı anlatır: Ruhunun yanında durduğunu, yolculuk kıyafetleri giydiğini ve elinde bir defter olduğunu. Adam, dünya defterinin dürüldüğünü böylece anlamıştır. Sağlıklı bir şekilde geçirdiği mevsimler boyunca ölüme hazırlanır ve tüm ailesiyle birlikte mezarını, tabutunu, ölüm döşeğini ve her şeyi en dikkatli biçimde hazırlar.

Son vakadan da görebileceğiniz gibi bilinçdışı, fevkalade etkileyici nitelikte olan birtakım sembolik imgeler üretmektedir. Son rüyada yeniden doğuşun kesinliği veya dinî terimlerle adlandıracak olursak, *ruhun dirilişi* vardır.

İNDEKS

A

adalet 81, 97
adaptasyon 60, 69
Adler 26, 118
Adleryan 10, 20, 24, 25, 29, 109, 118
ahenk 120
ahlak 53, 55
Alsatian Parsons 15
alter ego 22
Amerika 90
Amerikan 89, 94, 115
ampirik 16, 33, 124
amplifikasyon 93, 95, 96
analitik psikoloji 4, 38
analoji 116, 117, 118
androjen 64
anima 41, 49, 50, 54, 60, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 83, 106, 121, 122
animizm 22
animus 54, 60, 67, 68, 69
antagonist 77
Apollon 43, 44, 111, 114
Aristo 94
arkaik 46, 87, 92, 93
arketip 34, 45, 50
Arketipler 2, 3, 7, 33
Asklepios 115, 116, 124
aşkın 67, 84, 107, 118, 127
Augustine 39, 45
Augustinus 46
Aziz 39, 46, 114
azize 64, 65

B

baba 48, 62, 67
balık 75, 76, 86, 94, 95, 99, 100, 102
Bastian 46
batıl 61, 107
bedensel 20, 80
Benoit 65
bilim 14, 20, 21, 61
bilimsel araştırma 19
bilinç 24, 30, 40, 54, 59, 67, 70, 74, 79, 88, 119
bilinçaltı 89, 107
bilinçdışı 9, 11, 20, 26, 33, 34, 36, 39, 40, 45, 49, 51, 54, 59, 63, 65, 74, 77, 84, 85, 88, 91, 92, 107, 110, 112, 117, 118, 119, 123, 128, 129, 131
Bireyleşme Süreci 70
bireysel 11, 37, 39, 40, 41, 55, 123
Bosphorus 98
Burckhardt 46
Burghölzli 4, 6, 16, 25, 34, 35, 85, 113
Busch 58
bütüncül 10, 26, 31, 44, 45, 87, 121, 125
Büyük İskender 101

C/Ç

chimaera 86
Cicero 46
cinsel 26, 64, 68, 89
cinsiyet 11, 42, 43, 47
coğrafi 45
Colonna 65
consensus gentium 37
Corpus Hermeticum 45
çağrışım 17, 20, 21, 26, 71, 72, 73, 85, 93

çatışma 29, 75, 90
Çin 83, 86, 131
çocuk 57, 75, 89, 121
çocukluk 24, 109
çocuksu 93
çoğaltım 86

D

danışan 18, 38, 72
danışman 100
Deccal 38, 124
deja vue 21
delenda 41
Delphi 98
Dementia Praecox 85
deneysel 17, 18, 20, 21, 72
depresyon 25
deus ex machina 76, 98
dışa dönüklük 26
Dieterich 35
din 9, 16, 19, 29, 39, 40, 41, 68, 70, 130
dindar 37, 40, 58, 109, 111, 116, 124, 125
dişil 45, 47, 48, 49, 67, 68, 69
dogmatik 123
Doğu 35, 47, 121, 129, 131
Don Juanizm 63
drama 76, 77, 83, 87
duygu 62, 73, 95
Duyu 27

E

ego 22, 118, 125
Eleusis 64
Empedokles 44
Enkidu 59
eril 45, 47, 48, 49, 62, 66, 67, 69, 103
eros 50
erotik 71, 127
Eugen Bleuler 4, 6, 16, 17

F

fallik 98
fantezi 50
fenomen 51, 86, 87
Fierz 65
folklor 22
Fransa 61, 64, 81
Frazier 51, 68
Freud 19, 20, 21, 25, 26, 41, 80, 85, 87, 93, 107, 109, 118
Freudyen 10, 14, 20, 29, 54, 63, 71, 80, 93, 98, 107
Frobenius 84

G

Galton 17
geleneksel 9, 14, 37, 38, 41, 94, 119, 123, 124
gerçeklik 57, 110
Gılgamış 59
gizem 76, 77
Gnostik 47, 64, 65

H

haç 38, 82, 124
Hades 96, 97, 98
halüsinasyon 34
Havva 64
Hephaestus 44
Hera 97
Hermes 46, 97
Hızır 46, 100, 101, 102
Hindistan 47
Hipokrat 80
his 27, 28, 29
Homeros 43, 96, 97
Horus 121

Hristiyan 37, 47, 81, 106, 111, 116, 117, 122
Huxley 107

I/İ

Ignatius 114
içe dönüklük 26
İdeal 69
idrak 47, 82, 110
ilkel 22, 42, 45, 53, 87, 117
illüzyon 49
İlyada 96, 98
İlyas 46, 102
imge 45, 46, 51, 64, 66, 70, 72, 82, 83, 84, 90, 96, 121, 126, 128
imgelem 84
imgeler 46, 50, 69, 72, 79, 123, 126, 128, 131
İncil 39, 40
inkübasyon 105, 115
intihar 89
irade 22, 48, 87
İris 96, 97
irrasyonel 79, 84, 105
İsa 38, 47, 121
İsviçre 4, 6, 16, 48, 75, 115
İyileşme 13, 108
iyilik ve kötülük 55

J

Jackson 81
James 105, 106, 107
Janet 24, 73, 74, 80
Jung 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 60, 62, 65, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 88, 89, 105, 106, 108, 110, 112, 113, 117, 119, 120, 122, 125, 126, 127, 128, 129
Jungiyen 9, 10, 15, 16, 17, 19, 25, 31, 33, 39, 41, 50, 55, 64, 69, 71, 73, 77, 79, 80, 84, 93, 94, 98, 105, 112, 117, 118, 119, 123, 125, 126, 129

K

kader 11, 76
kadın 42, 62, 66, 67, 68, 84
Katartik 77
Katolik 38, 40, 57, 123
kehanet 72, 88, 98, 100
Kelime Çağrışım Testi 17, 19, 24, 25, 36, 71, 72, 74
Kendilik 119, 129
kişilik 13, 22, 24, 31, 70, 113, 122
kişilik bölünmesi 24
klinik 19, 26, 31, 49, 50, 64, 71
kolektif bilinçdışı 9, 33, 34, 39, 77, 112
kompleks 17, 21, 22, 23, 24, 63, 72, 73, 74, 110
kontaminasyon 85
kontamine 85
konversiyon 20
kozmik 121
Kozmos 98
kötülük 55, 57, 58, 111, 124
kriptomnezi 91
Kronos 96
Kur'an 55, 57, 100
kutsal 10, 38, 42, 86, 96, 105, 119, 121, 124

L

Latince 10, 42, 60, 79, 106
lekanomantik 72

Levy-Brühl 46
libido 26, 100
Libido'nun Sembolleri ve Dönüşümleri 21, 26
logos 68
lysis 95, 100

M

Maitland 48
mandala 119, 129
Maria 65
Marx 118
Maury 89
Maya 49, 86
meditasyon 86
Meier 2, 3, 4, 6, 9, 12, 108
Meryem 59
Mesih 39, 40, 59
metafizik 125
mikrokozmos 119
mistik 47, 82, 84, 98
mit 9, 41
mitoloji 26, 40, 47, 51
mitolojik 35, 36, 39, 46, 78, 92, 93, 111, 129
Morton Prince 24
Musa 100, 101

N

neolojizm 85
Neptün 96, 100
nesne 28
nesnel 53, 55, 62, 77, 82, 93, 127
nevrotik 13, 15, 17, 20, 21, 24, 58, 90, 109, 110
nevroz 19, 20, 108, 109, 118
Nietzsche 76, 77

O/Ö

olgusal 72, 73, 87, 116
Olympos 97
Ortaçağ 10, 20, 40, 47, 121, 125
Ortodoks 38
Othello 59, 78, 85
otonom 11, 22, 23, 58, 72, 73, 91, 99, 107
Otto 123
ölüm 131
önyargı 14
özgür irade 22

P

patolojik 22, 24, 33, 34, 73, 80
Pavlus 39
persona 60, 61, 62
Petersen 25
Pierre Janet 24, 73
Platon 42, 45, 46, 120
Platonik 45, 46
Plutarch 77, 82
Poliphilo 65
Poseidon 96, 97, 98, 99, 100, 102, 115, 116, 128
pronoya 125
protagonist 65, 77
psikiyatrist 112
psikolog 13, 17, 24, 73, 105
Psikolojide Tipler 26, 29, 52, 128
psikopatolojik 21, 24, 34, 91
psikosomatik 25
psikoterapi 4
psikotik 17, 18, 109, 114
psişik enerji 26
psyche 106
putperest 115, 116

Q

Quetzalcoatl 86

R

rasyonel 29, 79, 82, 84, 111, 112
ritüel 35, 131
Roma 20, 105
Rönesans 10, 65
ruh 44, 45, 95, 106, 112
ruhun dirilişi 131
rüya 23, 24, 38, 39, 41, 49, 50, 52, 53, 59, 61, 62, 70, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 103, 105, 120, 126
rüya dizisi 91

S/Ş

Sanskrit 10, 119
sapkın 39
savaş 11, 90
Schemer 80
Schopenhauer 60, 74, 77, 78
sembol 55, 80, 81, 84, 94, 98, 117, 119, 122, 123, 127, 129
sembolik 79, 81, 119, 131
sembolizm 82
semiyotik 81
semptom 109
serbest çağrışım 85, 93
sezgi 27, 28, 29
Shakespeare 75, 78
sibernetik 118
Silberer 72, 73, 80
simge 81
Simon Magus 65
simülasyon 83
simyevî 47
Sinestezi 86
sistem 15, 16, 60, 107, 117, 127
sizigi 41, 45, 46, 47
Somatik 89
soyut 30, 83, 86, 120
subliminal 89
şizofreni 17, 18, 85, 113
Şizofreninin Psikolojisi ve Psikoterapisi 112

T

tamamlayıcılık 88
tanrı 76, 96, 97, 98, 111, 115, 122, 123
tanrıça 106
tavsiye 52, 100
tedavi 14, 71, 85, 94, 105, 108, 114, 115, 116, 117, 118
tedavi süreci 94
tefekkür 69, 83, 121
teoloji 9
teorik 26, 41, 50, 53, 87, 109
tepki 18, 25, 27, 34, 113, 116
Terry 105, 106, 120
Tertullian 106
tesadüf 36, 116, 122
Tibet 121, 122
totem 102

U

unutkanlık 21
uyarıcı 18, 21, 74
uyku 65, 73, 74, 93
üstel 125

V/W

vaftiz 48
Void 89
Wagner 111
Wain 131
Wells 68

Wiener 117
Wilhelm Wundt 17
Winthuis 42

Y

Yahudi 52, 66
Yahveh 111
yansıtma 52, 126
yaratıcı 23, 24, 52, 65, 88, 98, 112, 113, 114
Yeşaya 111
Yeşu 100
yılan 38, 66, 84, 86, 103, 124
Yoga 80
yoğunlaşma 86
yolculuk 131
yorumlama 14, 78, 87, 92
yöntem 15, 19, 23, 26, 78, 87, 119
Yunan 35, 42, 47, 76, 80, 83, 96, 105, 107

Yunanca 10, 35, 42, 45, 46, 65, 68, 76, 81, 86, 106
Yunus 84

Z

zaman 14, 15, 18, 21, 22, 27, 28, 29, 30, 35, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 50, 54, 55, 56, 57, 59, 62, 69, 73, 74, 78, 82, 85, 89, 91, 95, 99, 101, 103, 107, 111, 118, 125, 126, 128
zehir 28, 55
Zeus 43, 96, 97
zihinsel 15, 17, 18, 30, 36, 45, 49, 73, 74, 112, 121, 123, 125
Zülkarneyn 101
Zürih 4, 6, 16, 34, 102, 108, 113

Jungiyen psikolojiye giriş niteliğindeki bu eser, *derinlik psikolojisi*nin üç büyük kurucusundan biri sayılan C. G. Jung'un düşünsel mirasını muhtasar biçimde özetliyor. Kolektif bilinçdışı, arketipler, rüyalar, mitler ve bireyleşme süreci gibi Jungiyen kavramlar üzerine etkileyici bir tartışma sunarken; insan bilincinin içrek doğasını, rüyaların ve mitlerin sembolik okumaları ile inceliyor.

Jungiyen düşünceyi kronolojik-biyografik bir metotla ele alan yazar; bilimsel, klasik ve kutsal metinlere atıflarıyla oldukça zengin bir anlatım sağlıyor.

Jung'un özel asistanlığını yapan ve Jungiyen okulun önde gelen otoritesi olarak kabul edilen Dr. Meier'in konferanslarından derlenen bu kitapta; insan ruhunun çalışma mekanizması, rüyaların anlamı ve yorumlanması, inançların benliğe ve iyileşme faktörüne etkisi, peri masallarının ve halk edebiyatının gizli formülleri ile "bütüncül bir kimliğe erişmek" gibi pek çok detay bulacaksınız.

lejandkitap

ISBN: 978-625-8452-41-9

LEJAND